

KIPU

Pienoisromaani aikamme suomalaisista
miehistä

kirjoittanut

Heikki Pesämaa

2009

1. Minä, syyskuu

Ensimmäinen Käsky:

Koveta kuoresi, paaduta sielusi – pelasta itsesi

Valvoessani öitä vuosia sitten, pyörin ja etsin oikeaa asentoa. Enää vain valvon, en pyöri, enkä etsi oikeaa asentoa. Uni tulee jos on tullakseen. Hiljaisuus ei helpota, eikä pimeys armahda. Odotan aamua. Todellisuutta. Seurustelen yöni yhden ja saman ajatuksen kanssa. Ajatus ei jätä minua rauhaan, enkä minä ajatusta.

Suomen olisi pitänyt varustautua 30-luvulla. Kaikki maailmanpalon merkit olivat nähtävillä. Me emme silloinkaan olleet yksimielisiä. Emme sopineet, emme toimineet. Olisi pitänyt. Olsimme pärjänneet paremmin. Kenties Karjalaa ei olisi menetetty. Kenties jatkosotaa ei olisi sodittu. Olsimme saaneet lentävän lähdön sodanjälkeisiin jälleenrakennushankkeisiin. Kenties kansakuntamme olisi nyt kehittyneempi, yhtenäisempi ja sivistyneempi.

Isä kuoli koviin kokemuksiinsa. En silloin ymmärtänyt, miksi isä tappoi itsensä. Olin täysin keskeneräinen raakile, vasta kuuden ikäinen poikanen. Siitä lähtien olen ollut kehitysvammainen. Muistan isän mustavalkoisena. Näen hänet kuvassa, jossa kaikki on hyvin. Unissani isä on mustavalkoinen, vaikka unissa kaikki

ei ole hyvin. Olen nyt kuudenkymmenen. En vieläkään ymmärrä. Olen yhä keskeneräinen raakile.

Konetuliaseita, kenttätykistöä, kranaatinheittämiä, miinoja, ammuksia. Kaikkia olisi pitänyt olla enemmän. Tiedustelutoimintaa, vakoilua, linnoitustöitä, panssariesteitä. Ajatukseni alkavat harhailla. Tunnen itseni öisin. Harhat merkitsevät unta. Enää tunti herätykseen. Vajoan hiljaa levottomaan houreiseen usvaan.

Olen lentoasemalla. On kauhean kova kiire koneelle. Tyhjiä käytäviä, korkeita valkoisia pylväitä. Loputtoman pitkiä liukuportaita. Kulmia ja käännöksiä. Opastauluja. Kieltoauluja. Selvityksiä. Tarkastuksia. Koko ajan pieni lentokone näkyy lasiseinän takana. Muut matkustajat ovat jo menneet, jos niitä yleensäkään on ollut. Näen vain ilmeettömiä virkailijoita, työkeitä vartijoita ja sliipattuja bisnesmiehiä. Laukut! Missä minun laukkuni ovat? Mieti, mieti! Missä näinkään ne viimeksi? Pitkällä hihnalla pyörimässä ympyrää. Pitikö jonkun ottaa ne? Vai pitikö minun? On palattava takaisin. Hihna on pysähtynyt ja pudonnut lattialle. Harmaa hihna savuaa ja sen päällä makaa ihmisiä. Viisi isoa laukkuja on syrjässä. Joku nousee hihnan päältä ja tulee kohti. Myyntimies, aivan liian pienessä ruututakissa, jaloissaan keltaiset saappaat. Haisee wunderbaumille. Se potkaisee yhden laukun auki ja hymyilee leveästi. Sinkoja! Da-daa! Laukussa on erivärisiä sinkoja. Ne ovat eri vuosimalleja. Osa harvinaisuuksia. Pieniä käteviä ja suurempia tehokkaita, lähes kaikki jatkettavia malleja. Ei nyt! Ei enempää! Kansi kiinni ja kantoapua. On kiire koneelle! Laukut mukaan. Kiire, kiire, kiire! Turvatarkastus pysäyttää. Avaa kaikki laukut. Ne ovat pahvilaatikoita, eikä niitä saa viedä Suomeen. Laatikoissa on vettä, pelkkää vettä, joka valuu lattialle. Joudun siivoamaan. Kone on lähdössä. Antakaa minun jo mennä. Kännykkäni soi. On pakko ehtiä koneeseen...

2.

Toinen Käsky:

Epäile eniten ystäviäsi - älä luota, älä uskoudu

Säpsähdän hereille horteesta. Valvottu yö Isänmaan asialla. Ei taaskaan sen kummempaa. Tunnin hauras tokkura katkesi kellon kiekaisuun. Jaha! Seminaaripäivä. Nousen kohtaamaan totuuksia. Lorotan pönttöön lyhyttä kaarta. Vilkaisen peiliin. En välitä naamastani, en ole koskaan välittänyt. Nostan lehden lattialta avainpöydälle ja teen seinäkalenteriini rutiinimerkinnän. Tuhatkolmekymmentäyhdeksän päivää eläkkeeseen. Keitän kahvit ja selaan uutissivut. Ajatus eläkkeestä tekee minut levottomaksi. Kohta paukkuu tonni! Pitäisi riemuita. Se olisi odotetun pikkujuhlan paikka. En ole varma. Yritän pohtia pukiessani ylleni eiliset vaatteet. Viikonloppuna pesisin paitapyykkiä. Ehkäpä kenties, mutta nyt on riennettävä. En ole varma tuntemuksistani ja se huolettaa.

Samat tutut kulissit kello yhdeksän. Tutut aistimukset. Roolitun tottuneesti omaan turvaiseen osaani. Huokaan ja havahdun. Miten minä tänne tulin? Miten automatka meni? Ei mitään muistikuvaa matkasta. Merisään aikaan kuitenkin. Sen muistan. Turvallinen suosikkiohjelmani. Suolaisen makuinen äänimatka Haapasaaresta Kotka-Rankin, Harmajan ja Hangon kautta Kumlingeen ja takaisin Manner-Suomeen ja länsirantaa ylös Kemiin.

Meriveden korkeus pohjoisella Itämerellä. Metrimäärää en muista. Rauhoitun. Tulen takaisin hetkeen. Keitä täällä on tänään? Monesko kerta tämä on? Montako olisi vielä jäljellä tämän jälkeen?

Tulit tänään samaan seminaariin Kalevi. Tietysti minä huomasin sinut heti. Taas sinä olet kanssani samassa seminaarissa. Olemme muiden mukana. Samoja naamoja eri statusluokissa. Vedät osanottajien huomion, minä en. Onko täällä minua vanhempia yhtään? Vuodet ovat viuhahdelleet ja verottaneet tuttavapiirini yhden käden sormilla laskettavaksi. Sinä olet tuttavani, entinen ystäväni, vaikka viimeksi vastasitkin soittooni koko nimelläsi. Lyhyt puhelu. Kiireitä. Vaimoni sentään jaksoi pitää pariskuntiemme välistä yhteyttä. Maria osasi ja jaksoi. Minä en koskaan jaksanut, enkä olisi edes osannut. Nyt olen yksin kaikkien kyvyttömyyksieni kanssa. Osaan peittää ikäväni. Osaan peittää niin paljon. Mitä vain haluan.

Konsultti kiihdyttää. Teko-heko, teko-heko. Nimikyltteihin kutsumanimi ja nipsuttimella rintaan. Kätevää. Kirjoitin paksulla tussilla Kipu. Kutsukaa minua tänään Kipuksi. Kimmo Puusaa-ri, sopii olla Kipu. Ymmärrättekö? Ei, ette te ymmärrä. Mutta ilmaisin kantani. Se pysyy! Statement!

Tervehdin sinua kuten kaikkia, nyökkäsit minulle kuten kaikille. "Heh, täällä taas, terve, terve." Milloin tämä loppuu? Vastaat sentään minulle, mutta kuulinko oikein? Sanoitko "moi, moi." Kylmä vihlaus. Kavahdan. Joko sinäkin olet moimoimies? Joko sinäkin, Kalevi! Moi, moi! Eikö millään ole mitään väliä? Kaikesta katoaa pyhyys ja kunnia. Masentaudun olemaan, masentaudun ennen aikojani. Aloitetaan sitten. Kahvia ja juustoleipää, seassa jotain vihertävää. Olkaa hyvä. Seminaarissa menee aina kuitenkin koko päivä.

3.

Kolmas Käsky:

Virassa valheesi ovat valkoisia - älä koskaan kerro kaikkea

Pirteä vetäjä. Elämän evankelista. Luuseri! Töpännyt aiemmassa elämässä ja keksinyt alkaa konsultiksi. Semmoisia ne on lähes aina. Kone käy! Kalvo taululle. Esittelyt ensin. On ryhdistäydittävä. On saatava intoa mukaan, eleitä, elinvoimaa ja energiaa. Loppuun pieni sutkaus ja oman persoonan vähättelyä. Nöyryyttä. Vaatimattomuutta. Jää hyvä kuva. Teeskentelyä kaikki, teeskentelyä aina! Tässä pelissä tämä mies ei petä.

Huh! Taas olisi luvassa tätä tykitystä. Tuskastuttavan tärkeätä asiaa. Aina niin uskottavasti esitettynä. Joo, joo! Mukaansatempaava teema, sanoo joku. Mikä lie? En tiedä, enkä välitä, mutta kipu oli minulta sentään melkoisen hyvä idea. Heh! Ajatelkaa myöhemmin.

Kaikesta huolimatta hakeudun paikalleni. Riisun takkini. Olen tuomittuna olemaan, en sentään osallistumaan. Mikähän tämä teema sitten onkaan? Haen turhaan katseita. Entä sinä, ehkä olit kuullut tästä jo aiemmin. Oletthan minua johtavampi. Minua siitoo rooli, mutta sinä itse olet rooli. Malli. Olisin halunnut kysyä, nähdä silmiesi ilottoman ilmeen taakse. Mutta miksi. Miksi kaikkea?! Pitkästyttää. Entä sinä? Pitkästyttää.

Valkoiselle seinälle viritettyyn valkoiseen kankaaseen heijastetaan värikkäitä kuvioita, ympyröitä, neliöitä, nuolia ja rajauksia, vaikeasti nähtäviä, hahmottomattomia tilastoja, käyriä ja käppyröitä. Tervetuloa tylsistymään! Ollaan ja kellutaan aikaa pois. Me teemme tätä työksemme. Istumme aloillamme, luemme yhtä aikaa alustajan kanssa sen mitä taululle kulloinkin heijastetaan. Istumme ja suljemme vastaanottomme. Luemme taululta miettimättä koskaan miksi. Minäkin olen ollut joskus mukana. Kauan sitten. En enää. En koskaan päässyt sisään poverpointillisiin. Juutuin fläppitaulukauteen. Me olemme oma kastimme. Me ymmärrämme ensin oman ja sen jälkeen kaltaistemme arvon. Sitten loppuu ymmärrys. Ovi kiinni, palvelus alkaa.

Pysähdyn sinuun. Asemasi ja olemuksesi tähden. Jaksatko kertoa seminaarin sisällöstä kotona? Sanoitko aamulla "moimoin" vaimollesikin? Miksi, Kalevi? Olet hihnalla. Eilen, tänään, aina. Soisitko itsesi ottaa vastaan näiden tilaisuuksien henkeä? Inspiroidutko ikinä? Kirjoitit kylttiisi Kalevi, ja myös kerroit olevasi Kalevi. Itsestänselvyyksien riemua! Kerrassaan tylsää. Tuhahdan itsekseeni. Nukkavieruinen olemus on paljastava. Sama iänikuinen solmio. Joululahjako vai muka viaton lahjus. Sinä se olet, sinä itse. Statement. Ja Kaleviksi kutsutaan. Minä kärsin melankoliaa. Olisi oltava enemmän! Milloin sinä pääset rajallesi? Minä odottelen siellä sinua. Odottelen, en unohda. Petturi!

Kalevi-Aina-Iloton! Ihan totta, hei! Minua sinä et hämää! Puhu minulle piilostasi! Käänän katseeni. Ikkunasta näkyy harmaa taivas, ehkä kohta sataa. Entä jos sinulle joskus tulisikin inspiraatio. Kantaisiko se koskaan edes parkkipaikalle, saati kotiisi saakka. Osallistuitko sinäkin seminaariin virkasi puolesta, velvollisuudesta tai muutoin vain aikasi kuluksi? Kertoisitko vaimollesi? Tänään tiistaina. Rutiiniohjelmaa. Aamun kiireinen kalenterimerkintä, siihen liitetiedosto, jossa aivan liikaa tekstiä. Miksi sitten tulit? Yrittäjät eivät ehdi, päälliköiden ei tarvitse, nuoret eivät

viitsi, vanhukset eivät jaksaa, vain virkamiesten on pakko. Pakko ohjelmoi puolet elämästämme.

Mikä tekee sinut olemaan suhtautumatta, mikä saa sinut suhtautumaan noin viileän välinpitämättömästi? Vilkuilet tänään useasti kelloasi, tartut hiljaisena vilkkuvaan puhelimeesi ja näppäilet sitä vaivihkaa. Puheluita? Viestejä? Varmaan tärkeitä jokainen. Olet vaivaantuneen oloinen. Ärsy. Tahtoisitko viitata ja pyytää lupaa käydä pikkuhuoneessa? Varmaan moni meistä huomasi pintajännityksesi väreet. Ihan sama minulle. Huomatko! Minä ainakin.

Olet aina ollut noin, tuommoinen, enemmän alakuloinen ja innoton? Ei! Eihän ilottomaksi synnytä! Kuka sinut teki tuollaiseksi? Milloin se tapahtui? Mietin, odottaisiko sinua joku jonkin tähden jossain johonkin aikaan. Oletko luvannut? Se ja sama! Ennemmin olisin halunnut kysyä, nähdä silmiesi ilottoman ilmeen taakse.

Tunnen sinut. Kohtasit ja tervehdit minua vain niin kauan kun minusta oli sinulle merkitystä. Niin kauan kun olin sinua palveleva pelaaja, olin sinulle hyötyinen. Ne ajat menivät. Olivat ja menivät. Ei enää hyötyinen, enemmän haittainen. Olen heikoilla.

Olet kuuntelematta. Ja minä puhumatta. Sanottavalleni ei olisi avointa kanavaa. Hyötyni on haihtunut. Olen haitta ja vaiva. Ikäni painaa sinua. Pelkääät asemasi menetystä ja pelkääät kenties totuuden paljastumista. Jotain minusta sentään on jäljellä. Et pidä minusta. Poissa olisin parempi. Aiheutan sinussa tympeyttä. Kolkuttaako? Rakennat ristiriitojen verkkoa. Huomaatko niin tekeväsi? Synnytät etäisyyksiä ihmisten välille ja hälvennät puheillasi asioista ytimen. Alaistesi keskinäiset etäisyydet takaavat asemasi turvan. Vallankäyttäjät!

Ehkä olen katkeroitunut. En kiistä. Syytän ja syyllistän. Olen niin täynnä negatiivisia varauksia koko tätä systeemiä kohtaan! Me loimme systeemin. Systeemi synnytti meidät. Aiemmin halusin uskoa. Niin, että jokainen kohtaaminen olisi mahdollisuus minulle. Ja että minä olisin mahdollisuus systeemille. Minut on hyödynnetty. Hihna pettää allani. Olen jo ollut hyödyksi.

Osasin minäkin olla kuuntelevinani. Minussakin on kanavia, joita voin käyttää tai jättää käyttämättä. Kanavani aktivoituvat halutessani kokonaan. Väkinsin keskittyessäni kanavoidun vain osaksi. Vastanottokaista kärsii ensin. Vain epäileminen ja ilkeys on ihmisessä aitoa. Kaikki muu on valtapeliä. Pelleilyä. Naamat on maalattu virneeseen. Menestyjillä on menetelmiä, he perustavat koulukuntia. He alkavat guruiksi. Yhteiskunta maksaa. Niin ja ammattiliitot. Ja osuuskauppa tietysti.

Valun sinuun sisälle. Yritän vakavoitua tutkimaan. Minun on vaikea keskittyä. Katkeruus kenties kiusaa minua. Olen poissa-oleva. Mutta sinä. Oletko koskaan pysähtynyt miettimään työsi tarkoitusta? Entä nyt, mietkö tänään illalla, miten tämä seminaari hyödyttää työtäsi? Tehtävääsi, ymmärrätkö? Muistatko huomenna edes, mistä täällä tänään puhuttiin, muistatko mitä mieltä tänään oltiin ja mistä sovittiin? Tänään. Et varmasti enää huomenna! Me emme ole syyttömiä, Kalevi. Me, me, me! Kuinka paljon meitä ja kaltaisiamme virkamiehiä voi syyttää systeemivirheistä? Paljon. Me olemme auton polkimista se keskimäinen, me olemme jarru. Viestimme on tulkinnanvaraista, vaikeaselkoista ja vastuutonta. Kalevi. Se on totuus. Me synnyttämme enemmän väärinkäsityksiä, ristiriitoja, mielipahaa ja onnettomuuksia kuin mikään muu ammattiryhmä tässä maassa. Avaa silmäsi siellä! Haluaisin niin päästä silmiesi taakse. Kalevi! Me olemme kykenemättömiä kohtaamaan tavallista ihmistä. Olemme yhtä kykenemättömiä ihmisten kohtaamisiin, kuin kanat ovat kykenemättömiä liitämään. Meidän ei ole tarvinnut opetella, harjoitella, eikä käyttää alkeellisiakaan kohtaamisen taitoja.

Ei! Kalevi! Me olemme yksinkertaisesti niin paljon erinomaisempia kuin tavalliset ihmiset. Virkamieskin on ihminen, muttei sentään tavallinen ihminen. Siinä on se ero! Me olemme päättäneet ihmiskohtaloista. Mutta me emme ole niistä vastuussa. Emme koskaan vastuussa. Systemimme on sitä varten. Systemi kohtaa erheittemme seuraukset. Meidän kehittämä systemi tämä on. Meitä itseämme varten! Kuinka nerokasta, kuinka nerokasta!

Hartioitani kivistä. Katselen seinää edessäni. Minä en talleta mitään. Kalevi. Minä en talleta enää yhtään mitään! Melankoliani on kerännyt kasoittain korkopisteitä. Olen ollut apatiatasolla jo pitkään. Seuraavaksi yllän psykoositasolle. Finaali. Vapaus. Vapaus. Ja pisteitä kertyy joka päivä.

Lukot hiertävät henkeäni. Hukututtaa. Mitä tapahtuu, missä minä olen? Horrostauduin melkein hukuksiin omaa huolimattomuuttani. Pakotan itseni pinnalle. Havahdun ja häkellyn. Hengitän, hengitän. Olenko lopullisesti luovuttamassa. Huokailen huomaamattomasti. En jaksaisi enempää, mutta pelko pitää minut kasassa. On jaksettava. Minä saan voimani pelosta. Pelon antama voima ei ole hyvä, mutta siihen voi luottaa. Se pysyy.

Elämä ei ole pitkä aika. Sitä ei kannattaisi odottaa. Minullakin oli vaimo. Maria. Kuoli ja haudattiin. Yksi lapsi. Häinkin elää omillaan, jossain Helsingissä. Paennut nykyaikaan, ei ole ollut yhteydessä. Kaikki elämän merkit ovat muualla tai poissa. Menneisyys on mustaa. Joulukortteja samoilta kaukaisilta sukulaisilta ja satunnaisia mitä-kuuluu -tekstiviestejä. Siinä kaikki. Olin keran isä. En koskaan isi tai iskä. En hyvä. Vaimoni tahdon muistaa ihmisenä. Avioliittoa en muistele, enkä koskaan kaivannut uutta ihmistä elämäni. Osto- ja myyntiliitto se oli. Eikä ollut, Maria. Se oli enemmän, minä en. Jälkeenpäin olen kaivannut aikojamme. Silloin en osannut, enkä ehtinyt. Kieriskelin kuoressani. Kuinka nopeasti kaikki muuttuikaan. Sydänkohtaus. Salama

kirkkaalta taivaalta. Pohja petti. Putosin. Tuli kylmä, tuli hiljaisuus. Lapioin haudan umpeen. Nousin ja katsoin ympärilleni. Vähän oli väkeä jäljellä. Viimeistään pojan kotoaan lähtö äitinsä ennenaikaisen kuoleman jälkeen vei elämän mennessään. Minä yksin; vain minä jäin. Pian sammutin valot kodissamme. Koti lakkasi olemasta. Talo myytiin. Annoin sen mennä, annoin kaiken muunkin mennä. Mitä muutakaan? Elämäni! Voi jumalani! Voi Maria! Minä olen niin muuttunut. Elän itsekeskeistä helvetiäni omien laiminlyöntieni ja oman ylimielisyyteni tähden. Yksin helvetissä.

4.

Neljäs Käsky:

Korosta itseäsi, älä kursaile, äläkä epäröi ottaa vastaan huomionosoituksia ja lahjoja

Vetäjä keventää, sanoo keventävänsä. Hyvä tietää, havahtua, valmistautua, seurata. Ryhdistäydyn. En hahmota sanoja, en käsitä kokonaisuuksia. Hyvä juttu, miten se meni, joko se meni? Vilkaisen, haen tartuntakohtia. Kalevi. Auta minua. Naurahdat vasta kun muut hörähtävät. Naurahdat ja katsot ympärillesi. Et minuun. Tökerö "olen-paikalla" -signaali. Yritän irvistää minäkin jonnekin. Itkettääkö minua? Väsyttää ainakin. Hihnaani pyörittäneet hammasrattaat ovat hankautuneet sileiksi ja veltto matto makaa liikkumatta paikallaan. Miten sinä voit ja jaksat siellä silmiesi ilottoman ilmeen takana? Osaisin kertoa sinulle yksinäisyydestä ja väsymyksestä.

Sinä. Haluatko meidän sittenkin huomaavan sinut? Niin ettemme epäilisi. Sinä olet täydellisesti läsnä ja kiivaasti osallisena tässä tekopyhässä palveluksessa. Huolettavatko nuo muut, ja minä, sinua enemmän kuin kiinnostavat? Huokaiset, haluaisitko sen sijaan haukotella täysin peittelemättä? Ilman muuta. Meissä on yhä jotain yhteistä. Minuutin tauko. Valot pois. Sinä sen haukottelisit täyteen. Älä teeskentele, älä pakota minua myötäelämään omia ongelmiasi. Hengitä, hengitä. Minä tahtoisin niin purkaa elämäni kipeät kulissit. Mutta olen jo polttanut kaiken.

Liikehdit paikallasi, ärsyttääkö täällä joku sinua? Aikataulusi, puhelimesi, vastuusi? Joku meistä täällä? Minä? Ei, ei! Kalevi. Entä omatuntosi? Minä en unohda, eikä omatuntosi lakkaa muistuttamasta.

Ei, en minä tahdo olla ilkeä, ei, ei! Olenko myös kyyninen ja turhautunut? Ei, ei! Olen vain väsynyt, ja lähinnä itselleni petollinen. Pelko pitää minut kasassa. Ei! Ei tämä ole minusta! Nythän keskitytään sinuun! Antakaa minun olla rauhassa! Huh! Ihan tyvenesti nyt, pinnastani ei näy mitään, ihan tyvenesti, ei näy mitään. Kiehahtan liian helposti.

Mutta utelias olen, ja annat minulle nyt aihetta kysyä. Aika ja ilmiö kiehtovat minua sinua enemmän. Ajattelen kaikkia näitä satojen seminaarien tunteja. Mikä valtava resurssi me olemme! Minä ajattelen. Minä tiedän ja muistan. Jos viitsisin, minä myös häpeäisin. Sen sijaan tuhahtan. Hätistän ajatukseni. Turhaa, kaikki niin turhaa.

Teet mustekynälläsi merkinnän valkoisen paperin reunaan. Näytät niin väsyneeltä. Satsasitko sinäkin aamuiseen esittelyyn koko energialatauksesi? Sinäkin olet väsynyt. Kalevi. Minä näen väsymyksen, koska tunnen sen paremmin kuin kukaan täällä.

Onko sinulla huomenna ohjelmassasi uusi seminaari, vai sen sijaan seitsemän sisäistä palaveria? Olet systeemiaatelia. Sinua odotetaan. Sinulla on velvollisuuksia. Ainaisia alustuksia, pitkästyttäviä poverpointteja. Alleviivattua tekstiä, kehystettyjä lauseita, vieraskielisiä korostuksia, englantia, ranskaa, latinaa. Kehotuksia. Imperatiiveja! Aha. Tauko.

5.

Viides Käsky:

Olet herkkä hipiältäsi, et tarkka tunnoltasi

Olemme yhtä pitkiä. Sinä Kalevi ja minä Kimmo, kipu. Sinussa on vain jokunen vuosi vähemmän koettuna. Olen tuntenut sinut niin kauan. Olet edistyneempi, ympärilläsi on ihmisiä enemmän. Tänään varjosi keila peittää minut jo kokonaan alleen. Sulan varjosi värittömyyteen. Varjoudun pois valoista. Hajamielistyn. Takaisin, takaisin! Olisiko jatkosotaa tarvittu, jos olisimme valmistautuneet ja varustautuneet talvisotaan kunnolla? Isä olisi säästynyt kotona isänä, jos vain Mannerheimin varoitukset olisi otettu kolmekymmentäluvulla vakavasti. Ei otettu; isä jäi eloon, mutta menetti elämänsä hengen silti. Isä ei kaatunut, isä romahti. Sotaa edelsi niin paljon ja niin suuria virheitä. Isänmaata puolustamaan käsketyille nuorille miehille annettiin karvahattuun kopardi Cajander. Kuinka traagista, kuinka kohtalokasta. Aseita otettiin uusiokäyttöön omilta ja vihollisen ruumiilta. Isä olisi yli yhdeksänkymmentävuotias. Olen kadottanut kaipuuni jonnekin. Tiedän kaipaavani kaipuun tunnetta enemmän kuin ikävää.

Palaan pohtimaan sinua, Kalevi. Mietitkö sinä koskaan kaiken tämän touhottamisen tarkoitusta, mietitkö tehtäväsi, omia mahdollisuuksiasi, elämäsi mielekkyyttä, mietitkö sinä koskaan siellä silmiesi ilottoman ilmeen takana? Jätän kaiken kysymättä. Ehkä huomenna kysyn. Ja taas itsepetosta, haa, eikö tämä koskaan loppu! En tietenkään kysyisi. Sen sijaan tervehdin sinua samoissa

vaatteissa. Turvallinen irtotakki. Haarniska. Panssarikilpi. Asetakki ilman mitään merkkejä arvosta tai edes aselajista.

Se on useimmiten ylläni. Uskollinen irtotakkini. Käsité. Aina silloin kun samat ihmiset tervehtivät toisiaan. Seminaarissa menee aina koko päivä. Takki vain tuolin selkänojalle. Hei! Yhtäkkiä olen takaisin paikallani. Mitä tapahtui?

Olet istuutumassa. Katseemme hipaisevat. Se oli vain sadasosa-sekunti. Viivakoodi. Pyyhkäisy riittää. Ei pääsyä. Palomuuuri päällä molemmilla. Raja menee sadasosassa. Sekunti olisi ollut hyökkäys ja syytös. Mutta jäin kiinni. Herpaannuin. Mitä sinä ajattelet siellä? Teet merkinnän. Turvallinen ele. Muka fiksu liikku. Laukaisee vähän tilannetta. Tuskin. Sinä muistat minut, mutta vältät minua. Minä tunnen sinut. Mutta missä sinä oikeasti olit? Missä kävit? Herätinkö sinut? Keskeytinkö matkasi? Anteeksi, anteeksi.

Huokaan. Ilma ei käy keuhkoissani. Kurkku kuristaa ilmavirran. Painostavaa painia pelkotilojeni kanssa. Katson ulos. Haen jotain katseellani. Ei mitään. Ikkunasta kasvaa harmaata. Sadetta on ilmassa. Siellä jossain. Tulossa. Ja täällä puhetta päällekkäin. Teko-hekoa. Kuinka ärsyttävää. Edempää esitetään kysymys. Ja vastaus. Hyvä kysymys! Mutta hätä on jo ottamassa minua.

En rekisteröi muuta vastausta. Ehkei sitä ollut tai annettu. Olen valvonut viime yön. Pakollinen ohjelma alkoi kahdeltatoista. Synkkyys on vallannut kaiken ohjelma-ajan öistäni. Valvoitko sinä? Ei helpota. Kiemurtelen. Mitä sinä ajattelet minusta? Tunneimme me sittenkään toisiamme? Äänet katoavat kohinaksi. Tosiaan! Mitä sinä ajattelet minusta? Mikä hurja havahdus! Voisitko sinä ajatella minusta jotain?

Haluaisin yhtäkkiä pukea irtotakin ylleni suojaaksi. Kylmää kutinaa. Oletko sinä paljastanut salaisuuteni? Teen merkintöjä. Jää-

dyn ulkoa, kiehun sisältä. Irti, irti, irti! Minähän se olen! Minä olen se, joka tekee havaintoja, minä se, joka arvioi meitä kaikkia! Minä itse! Eikä ole muita kaltaisiani, ei muita erinomaisia! Ei muita, etkä sinä! Ei! Minä havainnoin, minä vedän johtopäätökset! Minun elämäni tehtävä! Tunkelijat! Pelko pudottaa painavaa peittoa päälleni. Hätä on vahvempi minua. Minua paleltaa, mutta kastun silti voimatta pistää vastaan. Yksinkertaisia asioita. Keskityn, keskityn. Yksinkertaisia asioita. Suojaukseni ovat pettämässä. Onko se totta?

Kolisevia tuoleja. Tauko. Irtotakki lopultakin. Suojaudun ja vetäydyn. Pakenen pikkuhuoneeseen. Ei saa vauhkoontua, ei saa vauhkoontua. Hankaan vettä naamaani. Hengitän. Tasaudun. Löysään valmiuttani. Selkäni on hiestä märkä. Pikkutakki suojaa koskemattomuuteni. Se ei petä, enkä minä petä. On jaksettava. Sekaannun takaisin muiden joukkoon. Pääsen pöytään. Lounasta. Jotain kalaa. Ei maistu. Pakotan palat alas. Kahvia ja ainaisia paskanruskeita kuviokeksejä. Jumalani! Mitä teatteria, mitä pelleilyä! Kekseissä valkoista kalkkimassatäytettä. En ota, en kiussallanikaan ota! Olen raskaasti ylipainoinen, yhtä lailla kuin olen välinpitämätön. Annan ajattelemisen aihetta. Kuohun ja kihisen. Mikä röyhkeys! Anteeksiantamatonta!

6.

Kuudes Käsky:

Älä tee mitään vastikkeetta - ulosmittaa ystäväiesi hyöty itsellesi

Nuori mies saapuu tyköni ja alkaa puhutella minua imelällä to-naatiolla. Joku nousukas tietenkii, niitä pirulaisia kun täällä riit-tää ja lisää kasvaa. Säälän häntä, kun tekeydyn kuuntelemaan kuinka hän uhkuu lapsekasta intoaan. Idealisti! Ei ymmärrä systeemiä, ei vielä. Eikä se ymmärrä minua! Minähän olen täällä kipuna! Minä murjotan irtotakissani. Olen kipu itse! Olen omis-sa asemissani. En ole muiden kosketeltavissa, en saavutettavissa, enkä tavattavissa. Minä en ole mikään märkäkorvien mentori! Ymmärrätkö! Mene helvettiin! Nauran hänelle sosiaalisesti. Te-ko-heko, teko-heko. Pyyhkäisen huomaamattomasti otsaltani va-luvaa hikeä. Selviän sujuvasti. Tiedän enemmän kuin tunnen. Vaikka samaan aikaan ovista ja ikkunoista leijuu mustaa kudel-maa päälleni.

Ah! Vuoroni tulisi vielä! Voi, mikä kamala päivä tämä onkaan! Tosiaan. Kalevi. Pysytkö mukana? Mitä sinä ajattelet nyt, em-mehän sittenkään edes tunne toisiamme. Niin anteeksi-antamatonta ja niin typerää! Mitä on tapahtunut? Mitä olisi pi-tänyt tapahtua toisin kauan sitten?

Mielikuvitustaniko kaikki? Ehkä et sittenkään ajattele. Ehkä et sittenkään ajattele minusta yhtään mitään, ehkä et ajattele! Täy-tyy fokuoitua olemaan. En ehtisi toista kuppia. Palaan paikal-leni. Reviirilleni. Kosketan puhelintani. Kukaan ei ole soittanut.

Ei viestejä. Ei koskaan minulle. Mutta minä ajattelen. Olenhan valvonut. Olisin voinut olla esimies. Olen tiennyt jo kauan, kuka minut kamppasi, kuka minut petti. Kalevi. Sinäkin sen tiedät.

Tasaannun takaisin tarkkailijaksi. Vakuutan vielä itselleni. Toistan. Sinä et sittenkään ajattele minusta mitään. Naurahdus pääsee varkain. Tahtomattani. Muuttuvia asentoja ympärilläni. En välitä katseiden kosketuksista. Teen merkinnän. Päätän pitää irtotakin päälläni. Toistan turvallisia eleitä. Merkintöjä. Se oli sittenkin niin lähellä. Oliko tosiaan? Eikä ollut! Palomuurini ei minua pettäisi. Se kestää! Minuuteni kestää! Sadasosasekunti. Riittävästi viivakoodini lukemiseen. Ikuisuus! Koko historiani. Valtakirja sieluuni. Kaikki tarjolla. Kamalaa, kamalaa! Tyvenesti nyt, tyvenesti vaan. Sinä aavistat. Aavistatko sinä?

Montako meitä täällä on? Fokusoidun olemaan kasassa. Selviän takaisin muotooni. Helpottaa. Saan ilmaa alas asti. Odotan. Annan virran pyörähdellä palleassani. Puhallan. Olen takaisin. Lasken huoneessa olijat päätäni kääntämättä. Kaksikymmentäkolme ja vielä tuo vaahtomuovista väännelty vetäjä. Se on roolissaan vakuuttava. Pitää olla. Huomenna se lähettää laskunsa ja avaa uuden tekoheko -tiedoston. Yhteensä kaksikymmentäneljä. Hyvä tietää. Ja kello seinällä käy eri ajassa omani kanssa. Minä elän yötä. Tahtoisin nukkua.

Riisun irtotakkini. Seminaareissa menee aina koko päivä. Viheiliäinen velvollisuus. Ensi yönä olisi levättävä. Keskityttävä olemaan hiljaa paikallaan. Syttyisikö inspiraatio enää ikinä? Eläisikö innostukseni liekki koskaan kotiin saakka? Mihin helvetin kotiin? Odotan, mutten enää toivo. Kadotettu koti, menetetty elämä. Turhuutta kaikki. Ei ole ketään jäljellä kenelle kertoa. Ei paikkaa tässä ajassa. Liekkini ei lepata. Vihaan sitäkin vähää, mitä minusta on jäljellä. Huomenna saattaa olla uusi seminaari. Samaa ja ainaista. Kahvia ja juustoleipää, jotain vihertävää seas-

sa. Siinäkin seminaarissa menisi koko päivä. Huokailen hankalasti. Ahdistaa.

7.

Seitsemäs Käsky:

Valvo, varaudu, vaikene, vetäydy, välttele, väitä ja väistä

- ...sinä olet tästä asiasta?

Hei, joku kysyi jotain. Kysyikö? Röpäytän silmäni kirkkakaiksi. Minulta? Pääät kääntyvät. Katsovat minua. Kyllä. Mitä se kysyi? Yhdentekevää. Suoristaudun. Asiantuntija. Minä olen asiantuntija, minä vastaan. Köhäisen nyrkkiini. Nousen täyteen mittaani. Virallistaudun. Katson kysyjän suuntaan jonnekin. Ja sitten yleisemmin koko salia. Usvassa hahmotan ihmisiä, en erota kasvoja. Joku saisi kyllä avata ikkunan. Kuinka kaipaankaan kunnan kuulasta tuulta. Minä osaan roolini.

- Erinomaista! Aktuelli kysymys. Osasinkin jo odotella. hmm... Mitenkähän minä... Näiden asioiden kanssa ei koskaan olla liian perusteellisesti liikkeellä. Substanssien hallinta on keskeisen tärkeää, hyvä, hyvä... Ei koskaan liian aikaisin... Mutta sanoisin, että meidän on avattava ohjelmaamme sen verran... Nimenomaan. Ja enemmän. Meidän on voitava valottaa edellisen hallituksen aikana yhdessä linjattuja suuntaviivoja... ja tarkasteltava keväällä päivitettyyn strategiaan sisällytettyjä konseptiaihioita, niin että muiden muassa käynnissä olevaan ja erittäin merkittävään seutukunnalliseen... niin se oli, kolme plus kaksi ESR-tuettuun hallintokonsortioita luotaavaan hankkeeseen nivoutuu tämän lisäksi sektoreittain paljon muitakin pitkävaikutteisia toimenpiteitämme

kaipaavia kohtia. Kyllä, kyllä... tuota, tämä on kärkitekiä, tukijalka. Se on myös minun diagnoosini. Muun muassa. Meidän olisi kenties joissain kohtaa pyrittävä konkreettisesti eteenpäin... ja miksei jo ensi vuoden kehityksessä, vaikka ehkä tällaisten epävarmuuksien vallitessa viisainta olisikin toistaiseksi odottaa ja perehtyä uudemman kerran ja tarkasti hankeselontekoihin, siis muutoinkin kuin tutkimalla pinnallisesti niiden sisällysluettelointa, heh.

Tehostan letkautustani tauolla. Hiljaisuus. Hörähtämätöntä hiljaisuutta. Hengitän ja olen tarkoittava. Päätäni särkee molempien ohimoiden kohdalta. Kurkku ei päästä ilmaa alas. Ei, ei, ei huolta. Enemmän olen väsynyt ja pettynyt. En ole entiseni. Hippaisen hikeä otsalta pois. Rennosti. Puristusta rinnassa. Mutta minähän en petä! Nyökkäilen tuumailevasti, haen otetta. Pyöräyttää, mutta jatkan varmuuden vuoksi. Hiki kutittaa otsalla ja niskassa. Minä olen niin väsynyt. Mutta kaipuutani en ikinä paljastaisi. Enkä pelkoani. Minä osaan ja hallitsen rooliani.

- Elämme turbulenteja aikoja postindustriaaliseksi muuttuvassa maailmassa... niin, kyllä, työskentelemme paisuvien universaalien teknologisten haasteiden parissa. Siis tuota... Eli vuorovaikutteisuus ja tilastointimenetelmien ajanmukaistaminen... Horisontaalisesti eri hallintosektoreiden nähtävissä oleviin tarpeisiin kohdennettujen tukioorganisaatioiden, tuota... rasitteena saattaa olla faktisesti se, etteivät hallintokunnat kaikissa tapauksissa välttämättä vielä käyttäydy toisiinsa nähden transparentisti ja synkronoidusti... Niin, tuota. Vastaisin kuitenkin ennakkoluulottomalle kysyjälle, ettei loppujen lopuksi ole syytä olla puolesta, eikä vastaan, pikemminkin olisi nähtävä päinvastoin.

Pamahdan takaisin tuoliini. Liian hallitsematon suoritus. Mitä se kysyi? Mitä sillä on väliä! Ikkunat ovat mustaa täynnä! Pahaa oloa, lisää pelkoa tunkee päälle. Vedän koko hihan mitalta hikeä naamaltani. Kuka puhuukaan seuraavaksi? Onko se taas se sa-

ma kysyjä? Ei helvetti. Jotain se siellä piipittää. Aktivisti! En näe, mutta saatan kuulla hänen äänensä,

- ...olisin vain halunnut kysyä...

- ...ja minä vastasin.

Typerys. Ahdistaa. Huimaa. Olisi pitänyt vastata istualtaan lyhyellä tylykaavalla. En olisi tarvinnut tyylipisteitä. Hikeä tulvii huokosista. Heikottaa. On päästävä pikkuhuoneeseen.

- Anteeksi. Joudun poistumaan.

Poimin takkini. Hiha jää kyynärnojaan kiinni. Pelko on päälläni paksuna peittona. Riuhtaisen takin mukaani. Tuoli kaatuu. Antaa sen olla. Kolinaa, kolinaa. Katseiden hyökkäviä kosketuksia. Tunkeilua! Irti, irti minusta! Typerykset, typerykset! Oikeaan silmääni valuu hikipisaroiden jono. Suolaista sekoitusta. Kirvelee. Pyyhin hihaan, horjahdan ja meinaan kompastua. Ilma kiertää kurkussani. Kukaan ei huomaa mitään, kukaan ei huomaa mitään. Kukaan ei huomaa mitään! Maailmani ei pysy paikallaan. Hihna on katkeamassa. Minä tunnen sen. Tahdikkaasti ja nopeasti sinne pikkuhuoneeseen. Hetki vain ja helpottaa. Soikaistun avarassa aulassa. En saa henkeä alas! Tyvenesti, tyvenesti. Suoriudun kyllä.

8.

Kahdeksas Käsky:

Älä turhaan varjele vastustajiasi vahingoilta.

Harmaat seinäkaakelit. Valkoinen lavuaari. Halpa seinäpeili. Paperia. Pakko istua pöntölle. Pakko pitää kiinni. En saata sulkea silmiäni, on katsottava, haettava tasapainoa. Otetta. Huojuttaa, hukkaan kiintopisteet, putoan lattialle. Maria! Kuinka avuton olenkaan! Hengitän sisään, hengitän sisään. Pelko puristaa kurkkuni tukkoon. Täytyy tyventyä, tyventyä. Ihan hiljaa. Yksin rauhassa. Yksin turvassa. Ihan hiljaa, takaisin tasapainoon. Tyvenee, tyvenee. Ei! Saatana! Minähän valun hikeä! Ulos täältä. Ulkoilmaan. Satakoon!

Oksettaa. Huimaa. On päästävä piiloon katseilta. Ulos! Rinteen pusikkoon. Pois, pois! Oksettaa. Oksennan. Horjun eteenpäin. Kompastun johonkin. En näe värejä. Ympärillä hämärtyy. Maria! Kaadun vastustelematta kuin laho petäjä. Mikä seminaari! Kamala päivä! Pyörähdän rinteeseen holtittomasti. Pysähdyn kipeästi. Osun johonkin. Olenko ojassa. Ainakin olen lopussa. Annan periksi. Oksennan. Kaikkialla on kiviä. Lopussa kaikki on kovaa. Armoa! Herra Jumala! Minä uskon, minä uskon! Mutta minua pelottaa. Auta minua! Maria!

Pitää päästä kyljelleen. Pitää pysyä pinnalla. Oksennus täyttää suun ja nielun. Ihmiset! Auttakaa! Saan kakistettua

suuni tyhjäksi ja heti uudelleen täyteen ojavettä. Oksennan mitään näkemättä. Haukon henkeä. Metallilta maistuvaa ojavettä. Pääsen kääntymään ja pääni osuu johonkin turruttavasti. Sumenee. Samassa tunnen kirkkaan kimeän kivun päässäni. Aistin viiltävän välähdyksen, jotain sisälläni ratkeaa. Alkaa helpottaa. Viilenee. Väsyttää. Silmieni takana näen kaiken virheettömän mustavalkoisena. Niin kaunista mustavalkoista. Isä! Isä tulee takaisin kotiin, isä välittää.

9.

Yhdeksäs Käsky:

Sinä tiedät ja muistat, minkä muut ovat unohtaneet.

Näen pienen kupariputken edessäni. Mistä se siihen ilmestyi? Ah! Kuinka kerrassaan kaunis se onkaan! Kuinka kutsuvan kiiltävä. Niin täydellisen kirkas ja puhdas. Kosketan varovasti sormenpäälläni häkellyttävän kimaltelevaa pintaa. Tunnen kosketuksen rohkaisevan ja kutsuvan minua. Vedän putkenpäättä varoen lähemmäksi. Tarkkailen sitä ihastuneena. Erotan uskomattoman taitavasti hiotun reunuksen. Yhä lähemmäksi. Kiehtovan putken musta reikä on täynnä pitkää pimeyttä. Lähemmäksi, lähemmäksi. Painan toisen silmäni sisään putkeen. Ilahdun suuresti, tunnen ennen kokematon riemua. Olen helpottunut ja vapautunut. Riemuissani! Nauranko ääneen? Vedet pursuavat taivaallisen hyvää oloa silmistäni! Mahtuisinko kupariputkeen kokonaan? Pienenen tai sitten putki kasvaa ympärilleni, mutta minä mahdun sisään kokonaan! Enkä epäröi hetkeäkään. Mustaa viehätystä on vastassa niin pitkästi. Minulle on hyvin tilaa, pääsen liukumaan kokonaan sisään. Kokonaan sisään. Suojaan. Olen turvassa. Perillä viimeinkin. Jalkateräni juuttuu johonkin.

10.

Kymmenes Käsky:

Rakasta omaa rooliasi niin kuin omaa kuvaasi.

11. Petri Puusaari, elokuu

Aivoinfarkti. Eikä siinä kaikki.

Petri Puusaari oli saanut potkut työstään mainostoimistossa. Näkymät globaalissa taloudessa olivat yllättäen ja nopeasti muuttuneet kovasti kehnompaan suuntaan. Merkittävät asiakkaat kutistivat tilejään, eli rajoittivat asiointiaan vähempään kuin puoleen entisten ja jumalaisten hurlumhei-aikojen euromääristä.

Vain vajaata kahta vuotta aiemmin Petri Puusaari, utterra, mutta ainoastaan puolilahjakas AD, art director, oli vaihtanut työpaikkaa vaatimattomasta oululaisesta mainostoimistosta suureen helsinkiläiseen toimistoon. Unelmien ura ei kuitenkaan ollut lähtenyt toivottuun nousukiitton, vaan hän oli pian saanut huomata tuuskaavansa työaikansa pienten ja pitkästytävien toimeksiantojen parissa. Mainosalalla käytävien paremmuuskilpailujen kärkipaikoista kisasivat muut, satojentuhansien eurojen arvoisia tilejä hoitelivat hyväosaiset, parempilahjaiset. Nuo erinomaiset ja etuoikeutetut mainostaiteilijat tuottivat tulosta toimiston toisessa kerroksessa. He esiintyivät mahtailevilla egoillaan asiakkaiden kokkareissa ja asuttivat unelmaperheineen tilavia arvotaloja Espoon merenrantapolkujen varsilla. Puusaaren kaltaisia, maakunnista muuttaneita puolilahjakkuuksia seksikkäällä mainosalalla pyrki pinnalle kuin ilmakuplia poreammeen

pohjasta. Pintaan pompsahtaessaan harva kupla pysyi puhkeamatta kovin kauaa. Poks, poks ja pelistä pois.

Elämä oli jäänyt Ouluun. Petri oli satsannut uraansa kaiken. Lapsia hänellä ei onneksi ollut, tyttöystävät olivat olleet ja menneet. Harvat ystävät, muutamat tuttavat ja työkaverit sekä rakkaat harrastukset, kaikki jäivät entiseen elämään. Uudessa elämässä oli tilaa vain yhdelle päämäärälle. Menestymiselle. Petri oli tehnyt kahden vuoden ajan valtavan määrän totista työtä pyrkiessään keinoja kaihtamatta tunkemaan itseään alansa parrasvaloihin, ja sen jälkeen isompien liituraitakalojen kansoittamille vesille. Hän oli työssään ja työnsä ohella tietoisesti luonut itsestään brändiä, laihduttanut ja jumpannut itsensä huippukuntoiseksi, muuttanut ulkoisen habituksensa metroseksikkääksi ja vaihtanut tylsän elämäntapansa kiehtovan boheemiksi. Hän oli ottanut pankista ison velan, hankkinut Ruoholahdesta pienen trendikkään kattohuoneiston rajoittuneella, mutta aidolla merinäkölalalla. Lisäksi Petri oli ostanut osamaksulla lähes uuden pikkusporttisen coupemersun. Hän oli valvonut öitään pintaliitoisissa yöklubeissa, esittänyt ja edustanut, sekä kulkenut kaikki mahdolliset kekkerit, minne häntä vain pyydettiin tai vaikkei aina pyydettykään. Hän oli yrittänyt kaikkensa ja satsannut peliin kaikkensa. Tietämättään Petri Puusaari oli hakenut menestymisen pakkomielteensä piiskaamana hyväksyntää, jota ei ollut koskaan kokenut saaneensa kotona Oulussa.

Markkinoiden huumaava vauhti hiipui syksyn aikana, kun firmalle alkoi tulla mittavan luokan takapakkeja. Ensiksi megaluokan toimeksiantoja kilpailutettiin, sitten rajoitettiin ja kohta kokonaisia vuosisopimuksia irtisanottiin ja siirrettiin tiukemmin rajattuina toisiin toimistoihin. Elokuussa

lomilta palatessa kuulutettiin villien huhujen jo hyvissä ajoin ennakoima ilmoitus, jonka mukaan toimistossa aloitettaisiin tuotannollisista ja taloudellisista syistä lähes puolta henkilöstöä koskevat YT-neuvottelut. Pelko kouraisi Petriä silloin koko mahan mitalta. Huojuvan korttitalon ympärillä alkoi tuulahdella uhkaavasti. Kohtuutuoreena työntekijänä hän tiedosti ilman muuta olevansa aivan poisputkittavien riskiryhmän terävimmässä kärkijoukossa.

12.

Neuvottelut olivat lakisääteinen muodollisuus. Lopputulos oli ulos. Se oli käynyt nopeasti selväksi. Irtisanomislappu lyötiin Petrin käteen syyskuun alussa. Hän oli heti vapaa lähtemään. Toisin sanoen hänen oletettiin ja edellytettiin lähtevän toimistolta saman tien. Työsopimuksen sisältöön tutustumiseen hän oli kuluttanut vain viisi huumaavaa minuuttia. Silloinkin hän oli keskittynyt lähinnä omaksumaan hedelmäisten bonusten määrän ja ehdot. Samaiseen sopimukseen oli kuitenkin kirjoitettu, että alle kaksi vuotta työsuhteessa olleet työntekijät olivat nuoria työntekijöitä ja heihin sovellettaisiin tällaisissa tilanteissa vakituisten työntekijöiden työsopimuksista poikkeavia ehtoja. Nuoren työntekijän työsuhteen purkamista koskevat, työntekijän kannalta kohtuuttoman epäedulliset ehdot olivat jääneet häneltä kokonaan lukematta ja kommentoimatta. Sopimukseen kirjattua tiukkaa irtisanomisehtoa noudatettiin luonnollisesti sellaisenaan. Neljää kuukautta vaille kaksi vuotta talossa olleena työntekijänä Petri sai käteensä ainoastaan yhden kuukauden palkan ja siihen mennessä kertyneet mitättömän vähäiset lomarahat. Työtodistukseen kirjattiin

työsuhteen kesto ja irtisanomisen syy. Sen enempiä suosituksia ei lupailtu, vaikka kädestä kiiteltiin ja kovasti pahoiteltiin. Lopuksi Petriä muistutettiin salassapito- ja kilpailukieltoklausuuleista.

Yksinäisyys iski lujaa. Kylmä hiki valui kuilun partaalle pakotetun nuoren miehen otsalla ja selkärankaa tärisyttivät epätietoisuuden synnyttämät ja velkatalouden vahvistamat pelot. Tuon samaisen epäonnen päivän iltana, ikään kuin yhdessä kohtalon koettelemuksessa ei olisi ollut tarpeeksi tekemistä muutoinkin, soitti joku lääkäri tai osastonhoitaja Oulun Yliopistollisesta sairaalasta kertoen isän saaneen aivoinfarktin ja makaavan nyt henkitoreissaan sairaalan teho-osastolla.

Petri vajosi modernin sohvatuolinsa syliin ja huokaisi raskaasti. Hänen ajatuksissaan kävivät asiat, joita kaikkia yhdisti loppujen lopuksi, että ongelmat aiheutuivat liian suurten odotusten aikaansaamista pettymyksistä ja päättyivät tosiasioiden edessä toivottomuuteen.

13. Minä, syyskuu

Valo ja valkeus. Ensimmäiset havaintoni. Yritän pitää silmiäni auki, mutta niihin sattuu liikaa kovaa kirkkautta. Hahmoja ympärilläni kaksi tai ehkä enemmän. Missä minä olen, mitä on sattunut? Yritän kysyä. Mitään ei tapahdu. Yritän uudelleen. Ei mitään. Kuolema.

- Potilas on heräilemässä. Puusaari, huone 6. Ottakaa ihan rauhallisesti, olette sairaalassa. Kaikki on hyvin, olkaa rau-

hassa. Teillä on ollut hyvin vakava aivoinfarkti. Olette ol-
lut koomassa viisi päivää. Elintoimintonne ovat todennä-
köisesti kärsineet vakavia vaurioita. Niiden yksityiskohtai-
sempaa selvittämistä voidaan tehdä vasta kun olette jonkin
verran toipunut. Mutta Te tulette toipumaan, olkaa ihan
rauhassa. Ymmärrätkö minun puhettani? Kuuletteko
minua? Voitteko nyökätä? Voitteko räpsyttää silmiänne?

Aivoinfarkti. Sanaa ei tule ulos suustani. Haluaisin kysyä
kuolemastani. Pää ei liiku. Räpsäytän silmiäni. Olen ym-
märtänyt jonkun verran.

- Potilas reagoi puheeseen.

Menee hetken verran. En pysty liikkumaan. Pystyn ajatte-
lemaan. Pystyn ymmärtämään. Olen elossa, vai olenko?
Oletan olevani. Tässäkö tämä kaikki sitten oli. Koko surke-
an elämäni huipentuma, kurjuuteni kliimaksi. Olen pääty-
nyt halvaantuneena petihoitoon, erilaisten letkujen siteisiin
ja totaaliseen toimimattomuuteen. Minut on sängytetty.
Tätä en olisi ikinä uskonut tapahtuvan. Elämönhallintaan
liittyen olin varautunut tekemään oman ratkaisuni, kuten
isänikin. En ollut ajatellut alistua muiden tekemiin ratkai-
suihin. Via Dolorosaani on näemmä vielä jäljellä.

Hengissäpitokoneiden tuudittavan monotonista hurinaa ja
vihreiden mittarinäyttöjen sähköisiä käyriä. Helvetti ei hel-
pota ennen seuraavaa helvettiä. Kenties lopultakin sitä
viimeistä. Ihme ja kumma, minulla ei ole mitään panii-
kinoireita, en tunne mitään, en pakokauhua, en hätää. Väsy
vain on jäänyt, vaikka kuulemma viisi päivää onkin mennyt
syvässä tajuttomuuden unessa. Minut on varmaan tuupat-
tu täyteen lääkkeitä. Päässäni mahtaa lillua litran verran

superkalliita kemiallisia liuottimia. Antaudun olemaan aloillani. Ajattelemisen, kuvan hahmottaminen ja tilanteen analysoiminen sattuvat, vaikka pääni sisäpuolinen toiminta tuntuukin muutoin normaalilta. Olisin jo joutanut pois. Jos olen elossa, mikä minut pelasti. Ei, en halua tietää. Olinko tavannut isän? Mitä tapahtui? Isä oli luonani, voi taivas, missä minä olen ollut? Vajoan takaisin turvaiseen tajuttomuuteen.

14. Kauko Puusaari, lokakuu 1943

Tilanne oli vaikea. Partiomatkamme oli kestänyt liian kauan ja voimavarat, miehet ja tarvikkeet alkoivat olla vähissä. Jokaisen teki mieli päästä kotiin, takaisin omalle puolelle, pois pelkäämästä, pois palelemasta ja näkemästä nälkää.

Tehtävämme oli epäonnistunut. Vastassa oli ollut aivan liikaa vihollisvoimia. Tiedustelutiedot olivat olleet puutteelliset tai sitten ne olivat hukkuneet jonnekin. Pienen partiomme miesvahvuudesta oli jäänyt vihollistulitukseen monta veljeä, ehkä jopa yli puolet. Loppujoukko oli paennut henkensä edestä ja hajonnut toisistaan erilleen. Tulitusta oli jatkunut pitkään. Väsyneet miehet rämpivät pitkin sateessa kylpevää Karjalan korpea.

Myös minä juoksin siellä silloin henkeni edestä. Tiesimme jokainen, etteivät ne jättäisi vankeja eloon. Oli jaksettava. Olimme nähneet suomalaisen sissin, joka oli jäänyt kiinni. Häntä oli kidutettu pahasti, pistelty, leikelty ja poltettu. Silmät olivat puhkottu. Jalkaterät olivat palaneet tummiksi

möykyiksi ja sormet kahta lukuun ottamatta katkottu. Rys-sillä oli ollut aikaa ja mielikuvitusta. Heillä oli ilmeisesti myös ollut nälkä. Aseveljellämme, joka olisi voinut kuka tahansa meistä, ei ollut reisissään muuta kuin valkeat luut. Palaneen ihmislihan haju ei ollut kadottanut ryssiltä ruoka-halua. Ihmistä ei saisi sillä lailla kohdella, eikä kiusata kuo-liaksi. En unohtaisi sitä koskaan. Silloin en itkenyt, itkun aika koittaisi myöhemmin.

Tulin pienelle joelle tai leveälle ojalle. Se paistoi uhkaavan mustana viivana illan hiljaa hämärtyessä. Tuonelan virta. En osannut yhdistää paikkaa kartalle, pelkäsin, että olin menossa yhä syvemmäksi itään. Kätkeydyin rannan-töyrään suojaan ja aloin palella. Syysyö voisi tähän aikaan olla kohtalokkaan kylmä. Väänäsen laukkuun jäivät kaikki lääkintäviinat. Väänänen jäi itsekin. Nyt olisi tarvittu tui-ma ryyppy verenkierron vauhdittamiseksi sekä muutaman tunnin mittainen tuumaus- ja tupakkitauko ilman painetta ja huolta hengissä selviämisestä.

Seuraavana päivänä tuli nälkä. Sade oli tauonnut. Nälkä ajoi minut esiin piilostani. Kipua tuntui tasaisesti kaikkial-la. Katselin varovasti ympärilleni, kaikkialla vaikutti rau-halliselta. Odotin ääneti puolisen tuntia. Ei mitään mis-sään. Harmaiden pilvien takaa häilyvä valo paljasti minun todellakin paenneen etäämmälle vihollismaahan. Ehkä enemmän kaakkoon.

Lähdin varovasti palailemaan takaisin tulosuuntaani. Olisi selvittävä suomalaisten pariin, pois tästä pahasta maasta. Hiirenhiljaista joka puolella. Metsä antoi hyvää suojaa ja paksu sammalkerros vaiensi askeleitteni äänet. Pysähdyin tarkistamaan aseeni kunnon. Lipas oli tulitettu torjuntatais-

telun aikana tyhjäksi, mutta aseiden mekanismi vaikutti toimivalta. Ennen epäonnistuneelle partiomatkallemme lähtöä huolellisesti rasvaamani konepistooli olisi valmis uudelleen palvelukseen, kunhan vain saisi uudet kudit kitaansa.

Luoma-aho löytyi ensin. Hän istui maassa epäsoveliaallisen rennon näköisesti nojaten harteillaan isoon kuuseen. Mieleeni tuli, että alokasaikoina hänelle olisi taatusti annettu kiukkuinen käsky vetelän lepoasennon parantamiseen, mikäli joku upseeri vain olisi hänet tuollaisesta muodosta yhyttänyt. Pysyin piilossa ja tarkkailin ympäristöä. Hiljaisista kaikkialla. Hiiuin varovasti lähemmäksi ja helpotuin kuin havaitsin Luoma-ahon liikahtavan. Mieshän oli sentään elossa. Hänkin huomasi minut, muttei vaikuttanut olevan kohtaamisestamme kovinkaan innoissaan. Ihmettelin hänen nuivaa reaktiotaan, olimmehan tarponeet näissä sotaleikkien merkeissä asevelvollisuusajamme mukaan laskien jo kohta kolme vuotta. Huomasin hänen kätensä nousevan suuntaani kuin pysäyttääkseen minut paikoilleni. Hänellä oli suussa jotain kangasta, oliko hän sittenkin haavoittunut. Näin Luoma-ahon pelonsekaisesta katseesta, ettei kaikki ollut oikein. Hän mumisi rätin takaa vimmaisesti ja heilutti vasenta kättään kuin tahtoen häätää minua kauemmaksi itsestään. Kaveria en kuitenkaan jättäisi. Olisi selvitettävä, mikä miestä vaivasi. Oliko hän järkyttynyt ja jonkinlaisessa shokissa vai pahastikin haavoittunut?

Vihollisia ei näkynyt, eikä kuulunut. Otin askeleen Luoma-ahon suuntaan. Hänen silmänsä olivat kauhusta laajenneet ja kätensä heilui kuin horkassa. Omituista itkunsekaista ölinää jatkui katkeamattomana huutona. Sitten välähti ja sokaistuvin valon kirkkauteen. Räjähdyks löi korvani lukkoon

ja painealto paiskasi minut voimalla taaksepäin. Käsitin siinä hetkessä, että olin laukaissut ansan. Sitten tuli pimeää.

Luoma-aho oli sidottu ja miinoitettu kiinni kuuseen. Suuri kuusipuu oli kaatunut räjähdysten voimasta. Onnekseni puu oli katketessaan kääntynyt toiseen suuntaan, enkä jäänyt sen alle. Luoma-aho oli joka tapauksessa kuollut, se oli ollut kerrasta selvää. Korvani soivat yhtä pitkää piippausta, tiesin myös vihollisen kuulleen voimakkaan räjähdysten. He saattaisivat tulla ja lähteä perääni. Oli päästävä jaloilleen ja paettava uudelleen. Kompuroin sekavassa tilassa takaisin metsään ja odotin minä hetkenä hyvänsä kohtaavaani oman kohtaloni.

Pakotin itseni pysymään liikkeellä koko valoisan ajan. Korvissani ujeltava piippaus hellitti pakomatvani aikana niin, että saatoin jo erottaa sormieni varovaisen napsutuksen. Edetessäni kävin läpi tapahtunutta. Luoma-ahokin olisi nyt poissa. Olin varomattomuuttani laukaissut miinan. Nyt ei olisi kuitenkaan aikaa itseruoskinnalle. Ketä meitä oli enää jäljellä täällä metsässä? Väsymys vaivasi ja nälkä kuristi otettaan suolistossani, mutta hätä piti minut hereillä ja valppaana. Söisin ja lepäisin myöhemmin päästyäni turvaan omieni joukkoon, jos nyt koskaan sinne saakka pääsisin. Sentään vettä tuli taivaalta taas tasaisen vihmovana verhona ja sain juotua janooni sen minkä tarvitsin. Kaaduin hämärässä matalaan painanteeseen ja siihen nukahdin.

Aamun valjetessa säpsähdin hereille. Paleli ja pelotti. Kuulostelin aikani korven hiljaisuutta ja uskaltauduin taas liikkeelle. En vielä täysin luottanut kuuloni palautumiseen, joten liikuin entistä varovaisemmin. Pelkäsin myös vihollisen mahdollisesti asettamia muita ansoja. Haavoittuneena oli-

sin tänne ikuisesti tuomittu. Nyt täytyisi löytää jostain syötävää ja sitten ammuksia aseeseen. Ainakin yksi itseäni varten.

Suuntasin kohti pohjoista. Muutaman kilometrin päässä kohtasin kaksi kuollutta neuvostosotilasta. Ajattelin, etteivät ryssät nyt omia sotilaitansa ansoittaisi, varsinkaan kun olivat jo valmiiksi vainaita. Pengoin miesten varusteita ja löysin sen verran kosteaa vanikkaa, että sain peitottua pahimman nääntymykseni. Toisen miehen repusta löytyi lisäksi pikkutilkka vodkaa, jonka myös takavarikoin välittömään käyttööni. Otin mukaani parhaimman tuntuisen konepistoolin sekä molempien neuvostotovereiden käyttämättömät panokset, yhteensä varmaan lähemmäs sata kutia. Jatkoin matkaani hieman voimistuneimmin tuntein. Olin aikonut ensin vaihtaa vaatteidenikin ja pukeutua puna-armeijan sotilasasuun hämätäkseni vihollisia, mutta arvelin lopulta pahimmassa tapauksessa joutuvani väistelemään sekä heikäläisten että meikäläisten vainoa. Sentään vaihdoin itselleni hyväkuntoiset ja sopivat saappaat. Omat pahasti kastuneet ja kovia kokeneet ronttoseni asetin sotilaallisesti rinnakkain hengestään ja nyt myös kengistään luopuneen sotamiehen viereen.

Ennen iltaa yhytin Kukkosen ja Spetsin. Tai oikeastaan he yhyttivät minut. Jälleentapaaminen oli lämmin, vaikka muuttuikin pian mollivoittoiseksi, kunhan olimme puolin ja toisin saaneet purettua kokemuksiamme. Päätimme levätä yön ajan ja laatia aamulla suunnitelman jatkotoimista. Kaksi nukkui, yksi vuorollaan valvoi ja vahti. Luoma-ahon kauhunsekaiset silmät eivät vielä sinä yönä ilmestyneet uniini. Yö kului armeliaassa rauhassa kaukaisilla kalevalai-

silla runomailla jossain päin Sosialistista Neuvostotasavaltojen liittoa.

Seuraavan päivän aikana pääsimme etenemään ilman vihollishavaintoja. Teimme paluumatkaa hiljaisuudessa, tarkkaillen ympäristöämme koko ajan hermot herkkinä. Kuolemanpelko pitää kaikki aistit terävinä. Kummallista on huomata, kuinka ihmisen hajuaistikin herkistyy niin, että se paljastaa nuotion tai mahorkan hajun sopivassa tuulessa jo kilometrien päästä. Samoin kuuloaisti oppii erottamaan tavanomaisesta äänimaailmasta eroavat äänet. Joillakin lapalaisilla sisseillä tuntuu lisäksi olevan hallussaan lisäästi, jonka opastamana he pystyvät ennalta päättelemään pahat paikat ja vihollisen liikkeet. Partiomatkojemme aikana opin yhtään empimättä uskomaan näiden pohjoisen miesten etiäisiä.

Saavuimme omien joukkojemme luokse varhain seuraavana aamuna. Viimeiset ja vaarallisimmat kilometrit olimme kulkeneet yön pimeyden suojassa. Yhteensä kaksitoista sissistä käsittäneestä partiostamme olimme lopulta ainoat, jotka selvisivät elävinä takaisin. Pääsimme raportin annettuamme viikon pituiselle lomalle. Vietin sen Ainon, morsiameni luona Muhoksella Oulujoen rannalla. Kyläilin myös isän ja äidin uudessa talossa. Ensimmäiset lomapäivät nukuin pois väsyä. Heräsin ja aloin kummastella joen ääniä. Ne palauttivat mieleeni lähinnä sodan etäisen jylyn. Loman jälkeen meidät komennettiin täydentämään meille ennestään tuntematonta sissijoukkoa. Mieltämme järkyttäneitä kokemuksia emme sentään siinä joukossa enää ehtineet kokea.

Spets kaatui myöhemmin jossain Suomenlahden rannalla, hän oli itse pyytännyt päästä pois sissijoukoista ja saanut siirron toisille sotatantereille. Helpolla ei päässyt kukaan. Me sentään selvisimme Kukkonen kanssa suurin piirtein raajat ehjinä pois. Henkisesti selviämismme ei ollut itsestään selvää. Traumaattiset tapahtumat eivät koskaan jättäneet rauhaan. Ehdimme pitkien retkiemme aikana nähdä niin paljon pahaa, hätää, kuolemaa ja kärsimystä. Puhuin Kukkonen kanssa jonkun verran näistä asioista. Hänkin kertoi kokevansa samanlaisia painajaisia. Lopulta sovimme, että näistä sota-asioista olisi sittenkin parasta vain vaieta. Suomalaisen sissituristien rajantakaisilla sabotaasimatkoilla ei ollut sodanjälkeisessä Suomessa kovin korkeaa kaikua.

Sairastuin. Tuntematon tauti vaikutti siten, että se vei voimani rippeetkin, kadotin elämäni. Tauti kai siitä tulee, kun sodan kokeneella ihmisellä on sisällään riittävässä määrin pidätettyä surua sekä iso annos inhimillisen eheytyksen mukanaan tuomaa syyllisyydentuntoa. Nauru ja nuoruus jäivät Neuvostoliittoon.

Olin tavannut Ainon välirauhan aikana juhannusjuhlassa Muhoksen Pyhäkosken korkeilla kallioilla. Tulimme hyvin toimeen, osasimme ottaa elämästämme ilon irti. Sodan aikana kuhertelimme kirjeitse. Ainon ja yhteisen tulevaisuutemme tähden jaksoin monet kerrat pitää pääni maassa, kun luodit vinkuivat ympärilläni. Minulla oli syy elää, syy palata takaisin. Luulisin, etten olisi selvinnyt ilman epätodellisesti kaunokirjailtuja kuvitelmia kotiinpaluun auvoisuudesta.

Kuukausi sodan päättyttyä toteutimme kirjeissämme kehitellyn unelmamme. Menimme naimisiin ja muutimme Ou-

luun. Aloitin kirvesmiehen työt Merikosken voimalaitostyömaalla. Elämä lutviutui omalla radallaan, kunnes eräänä keväisenä yönä Aino sai keskenmenon. Minusta ei ollut antamaan olkapäätä, vaikka näin Ainon ottavan lapsen menetyksen raskaasti. Niin meitä asui pienessä kodissamme kaksi murheellista omine muistoineen, omine menetyksineen, mutta ilman yhdessä jaetun ymmärryksen tuomaa yhteishenkeä. Vallitsi neuvottomuuden ja vaitonaisuuden aika, joka jatkui kesän yli syksyyn. Esteeksi avio-onnemme virtaan oli noussut paksuseinäinen patomuuri.

Suomalainen mies haluaa nähdä kättensä jäljen ja ihaila aikaansaannoksiaan, mutta minulle valtavankokoinen patorakennelma ei edustanut ihailunkohdetta. Muurien taakse kesytetty Oulujoki ja Merikosken louhintatyömaa muistuttivat minua enemmänkin elämäni isoista esteistä, läpipääsemättömyydestä ja saavuttamattomuudesta – eli joka päiväisestä ihmissuhteestani. Jaksoimme Ainon kanssa yhdessä, enkä tahtonut karata vastamäkisiä vastuitani. Niin elimme päivä päivältä rajoittuneemmin isojen esteiden takana. Minä, Aino ja Merikoski.

Kimmo syntyi parin vuoden päästä tehden lopultakin Ainnosta äidin ja meistä perheen. Poika sai osakseen Ainon kokoaikaisen hoivan, eikä minun läsnä olevaa panosta edellytetty. Niin minusta tuntui silloin. Etäännyin huomaamattani kauemmaksi. En osannut isyyttä, vaan aloin viipyä poissa pienen perheeni luota. Aino puolestaan viihtyi kotona uuden elämänonsensa kanssa, eikä kysellyt menojeni perään. Kannoin korteni kekoon, toin tilin ja tarjosin taloudellisen turvan. Soin Ainolle onnen, mistä en itse koskaan päässyt osalliseksi. Tauti tiivistyi tiukemmaksi ja teki minut onnettomammaksi.

Olen yrittänyt tehdä itselleni monenlaista hoitoa, ankaraa työntekoa, perhe-elämää, viinaa ja vertaisten seuraa. Mikään ei kuitenkaan ole vienyt pois painajaisia, eikä mikään ole palauttanut elämänhaluani. Sota säilyy sisälläni. Luoma-aho ilmestyy yhä uudelleen uniini huutamaan kuolemaa saatanallisilla silmillään minua tuijottaen. Välillä minua kärvennetään ja leikellään veitsillä ja haarukoilla. En ole voinut unohtaa kokemuksiani, enkä ole voinut purkautua niistä kenellekään, jatkan siis sotaa pääni sisällä. Olen jäänyt odottamaan kuolemaa. Mietin vain miksen saanut kohdata sitä silloin siellä radan varressa oman joukkoni mukana. Se olisi ollut niin luonnollista, mennä muiden mukana. Minua paljon parempia miehiä sinne kuoli. Voiko kuolemallekin katkeroitua? Miksi Stalin ja Hitler saivat kuolla sänkyihinsä? Olisipa helvetti olemassa. Ellei muutoin, niin pelkästään heitä varten.

Viime aikoina olen seilannut vaarallisilla vesillä. Olen ajatellut aloittaa kaiken alusta ja muualla kuin kotona Oulussa. Elän toiveikkaasti siinä uskossa, että täydellinen elämänympäristön muuttaminen veisi pois paha noloni. Minulla on suunnitelmia, mutta mikään ei ole vielä kestäväällä pohjalla, eivät edes omat tuntemukseni. Pelkästään rohkeat ajatukseni ovat kuitenkin tarjonneet minulle lohdullisen pakotien kipeistä todellisuuksistani.

Sain yllättäen Kukkoselta puhelinsoiton. Pyysi apua. Päätelin, ettei veteraaniveljelläkään ollut nyt kaikki kunnossa. Olisi tunnettava vastuunsa ja matkustettava selvittämään asiaa heti joulunpyhien jälkeen.

15. Petri Puusaari, lokakuu

Petri Puusaari punnitsi elämäänsä. Henkilökohtainen konkurssi vai oman isän aivoinfarkti? Kumpaa hänen tulisi nyt enemmän murehtia? Uppoava laiva olisi jätettävä ja arvotettava ajelehtimiselle suunta.

Seuraavana päivänä Petri pisti asuntonsa ja autonsa myyntiin, sekä päätti järjestää asunnon irtaimiston loppuunmyynnin. Hän kutsui satunnaisen tuttavapiirinsä tekstiviesteillä asuntoonsa tekemään edullisia kodin käyttö- ja koriste-esineiden hankintoja. Samansisältöisen ilmoituksen hän kiinnitti myös kerrostalon ulko-oven viereiseen ilmoitustauluun. Syyksi paikkakunnalta muutolle hän ilmoitti niille muutamille, jotka sitä kysyivät, isänsä äkillisen ja vakavan sairastumisen sekä uusien haasteiden pariin hakeutumisen. Uskoi ken tahtoi.

Kimakan käskevästi kilahteleva ääni keskeytti Petrin murehtimisen. Hän säikähti outoa ja ennenkuulumatonta ääntä. Kesti hetken ennen kuin hän sai koottua itsensä päättelämään, että ulko-ovessa oli ovikello, joka oli aiheuttanut kyseisen äänen, joka taas tarkoitti jonkun olevan oven takana odottamassa. Petri kohensi vaistomaisesti olemustaan ja kiiruhti avaamaan. Käytävällä seisokeli viiden ihmisen ryhmä, kolme naista ja kaksi miestä. Yhden naisen sylissä oli lisäksi pieni tuttia suussaan nytkyttelevä vauva. Joukko ei erityisesti vaikuttanut ystävälliseltä, eikä vihamieliseltä. He olivat tulleet vain yhden asian tähden, eikä siihen sisältynyt kuulumisten kysely, muusta voivottelusta puhumattakaan. He odottivat ovella kuin kauppaan päästäkseen.

Lähinnä seisova liki kaksimetrinen mies vihjaisi päätään heilauttaen alakerran ilmoitustaululle asetettuun ilmoitukseen ja oli selityksen mumistuaan jo niin levottoman näköinen, että isännän oli ymmärrettävä väistää tieltä, pompata pois asiakkaiden alta.

- Mitä on myynnissä?
- Itse asiassa kaikki on myytävänä. Kaikki.

Äkäisen ja rasittuneen oloinen nainen laski lapsen lattialle imemään tuttiansa ja pyörittämään päätänsä oudossa huoneessa. Joukko hajaantui kiireesti kaikkialle asuntoon ja aloitti asiantuntevin ottein kaluston inventoinnin. Häpeämättömän tekoempaattisesti hymähtäen pyysi joku heistä Petriä siirtymään tieltänsä. Basaari oli avattu ja asiakkaat päästetty sisään, loppu olisi alkukantaista logistiikkaa. Ovikello soi jälleen ja pitkään. Kaksi uteliasta jo hieman vanhempaa naista ilmaantui naapurirapusta laukkuineen. Kuhina huoneissa yltyi entisestään ja meteli kasvoi. Kaikilla oli kiire kerätä omaa osuuttaan.

Paikallaolijat käytännössä käskivät Petriä olemaan avaamatta ovea, jos kello vielä soisi. He sanoivat, ettei täällä kohta kukaan hallitsisi kaupankäyntiä, jos väkeä kerrallaan olisi yhtään tämän enempää. Kai he tavallaan olivat oikeassa, ajatteli Petri avuttomana seuratessaan samalla syrjään vetäytyneenä kuinka kaikkea hänelle kuuluvaa irtainta omaisuutta kasailtiin pieniin pinoihin arvioitaviksi ja varatuiksi. Häneltä udeltiin kärkkäästi eri tavaroiden hintoja, eivätkä vieraat tyytyneet maksamaan mistään edes kymmenesosaa siitä hinnasta, jonka hän itse oli vain hieman aikaisemmin joutunut maksamaan. Pikkulapsi oli onnistunut konttaa-

maan ikkunan luokse ja kaatoi siellä seisseen palmun ruukuineen. Kallis posliininen ruukku halkesi ja multa levisi pitkin lattiaa, mutta nainen joka keskeytyksestä tuskastuneena poimi huutavan lapsen vain siirron ajaksi syliinsä, ei esittänyt voi, voi- tai edes oho -valittelua, puhumattakaan, että olisi ryhtynyt siivoamaan sotkua.

Tunnin päästä ensimmäiset vilkkaasti pulisevat ja aidosti tyytyväisiltä vaikuttaneet vieraat poistuivat painavine kantamuksineen. Yksi moikkasi mennessään Petrille vahingoniloisesti, toiset eivät edes vilkaisseet. Poisviedyn tavarän lisäksi joihinkin isokokoiisiin huonekaluihin oli vedetty teippejä merkiksi omaisuuden uudesta omistajasta. Uudet asiakkaat tunkeilivat jo oven takana, moittien kuuluvasti Petriä siitä, ettei heitä ollut laskettu sisään muiden mukana. Sen sijaan he olivat joutuneet epätasa-arvoisessa asemassa odottelemaan puolikin tuntia päästäkseen inventoimaan saaliin jämiä. Jos joku heistä oli saattanutkin peräänkuuluttaa kuluttajan oikeuksia, ei Petri sitä voinut jälkeinpäin muistaa.

Iltaan mennessä tavarat oli joka tapauksessa myyty tai muutoin viety, miten vaan, kaikki irtilähtevä oli nähty, omittu uusiksi ja kuskattu ulos asunnosta. Sekalainen pino kaapista lattialle pengottuja vaatteita oli mytyssä makuuhuoneen nurkassa. Jälkiä asunnossa tarkastellessaan Petri havaitsi, että suihkuhanaakin oli yritetty irrottaa mukaan, suihkuverho oli puolestaan onnistuttu irrottamaan kiinnikkeineen. Lavuaarissa oli hammasharja, tyhjiin puristettu tahnatuubi sekä sukka ilman pariaan. Rahaa Petrin kassaan oli kertynyt yhteensä pikkuisen vajaa tuhatkuusisataa euroa. Vastaavan hinnan hän oli maksanut pelkästään isosta taulutelevisiosta. Nuori mies, jolla oli tatuointeja molem-

missa ranteissaan, oli heti ensi töikseen kopannut television mukaansa jättäen asunnosta poistuessaan Petrille satasen setelin ja uhaten vielä ovella takuuvarmasti palauttavansa laitteen, ellei se toimisi. Muutama vittu ja saatana terävöivät takuuehtoja.

16.

Isä oli ollut aina etäinen. Mitä muuta voisi ajatella, kun perheenpäättä näkyi kotona vain vilauksittain, yleensä iltaisin juuri ennen nukkumaanmenoa tai aamuisin heti sängystä ylös nousemisen jälkeen. Isä ei viihtynyt kotona, eikä tainnut oikein tulla toimeen äidin kanssa. Ainoan lapsensa kanssa isä ei ollut edes sen vertaa tekemisissä, että Petrille olisi selvinnyt, kuinka isä oli poikaansa suhtautunut. Syliä ei ollut, eikä kosketuksia. Petrin isän isä oli tehnyt itsemurhan, kun poikansa oli ollut vasta kuuden vanha. Minkälainen suhdehan heillä oli ehtinyt olla? Oliko poika, josta kasvoi Petrin isä, jäänyt kaipaamaan isäänsä? Oliko hän ollut isälle sylimielessä merkityksellinen?

Isän ajattelemisen palautti Petrin mieleen lapsuuden ja nuoruuden. Isän läsnäolo oli tarkoittanut hänelle jatkuvaa hermoilua, alituista valppaana olemista ja epäreilulta tuntunutta kurinalaisuutta. Hän muisti isän ja äidin väliset yhteenotot, äidin tuskaiset huokaukset, ovien paukkumiset, itkuiset illat ja hiljaiset aamut. Jostain syystä hän ajatteli äidin sukulaisia. Äidin siskot joutuivat asennoitumaan omi-tuisiin rooleihin vieraillessaan pikkusiskonsa luona kaupungissa. Isä ei voinut sietää heitä, eikä heidän metelöiviä

lapsiaan, hänen serkkujaan, eikä isä osannut, viitsinyt tai tahtonut peittää tuntemaansa vastenmielisyyttä näitä satunnaisia vieraita ja vierailuja kohtaan. Yleensä hän vetäytyi huoneeseensa tai lähti muualle. Petri ei voinut muistaa yhtään sellaista ruokailua, eikä edes pientä kahvihetkeä, joissa isä olisi ollut mukana samassa pöydässä äidin sukulaisten kanssa.

17. Minä, lokakuu

Poika istuu vieressäni. On tuonut maljakossa sinisiä kukkia. En ollut havainnut hänen saapumistaan. Näen hänet peilistä, jonka olin pyytännyt asettamaan metrin pääni päälle niin, että pystyisin sen avulla seuraamaan tapahtumia sänkyä vieressä. Poika ei ole entisensä. Uppiniskainen uhmakkuus on poissa. Olisin ehkä kysynyt siitä jos olisin voinut. Mutta en voi mitään, en yhtään mitään. Kusen ja paskein muovisiin pusseihin, lori, lori, pissiä ja kakkia saatana! Hoitajat käyvät tonkimassa tuotoksiani aina yhtä yllättyneinä, aivan kuin saisivat suuriakin aarteita näppeihinsä.

Olin yrittänyt suorittaa itsemurhan. Tilanteeni on jo kauan ollut toivoton. Kauan ennen kohtausta. Lääkäri, harmaatukkainen aikuinen mies, joka satunnaisesti vieraili luonani, oli ennustanut minulle parhaimmassa tapauksessa osittaista toipumista, mutta miten kävisi pahimmassa tapauksessa, sitä hän ei ollut ilmoittanut. Olisin kyllä ollut siitä enemmänkin kiinnostunut. Lääkäri oli tulkinnut silmiäni räpytykset toiveikkuudeksi. Väärin tulkittu.

Pyrin ajatuksieni avulla stimuloimaan puhki jonkin elintärkeän verisuonen päästäni. Ajattelin isänmaastani kauheita skenaarioita, maanpetoksia, verikostoja, salamurhia, ja kaikenlaisia mieltäni yleensä ahdistavia asioita, kunnes aina lopulta uuvahdin uneen. Yritin sinnikkäästi pumpata yli-painetta verisuoniini, kerta kaikkiaan ponnistelin tositarkoituksella tappaakseni itseni. Olin myös hengittämättä, yritin lietsoa paniikkia itseeni, mutta näyttelin myös naurista, joko saadakseni lisää lääkkeitä tai päästäkseni niistä eroon. Mitä tahansa teinkään, pysyin päivä päivältä elossa. Räpsyttelin tyhjämpäiväisten kyllä-ei -kysymysten jälkeen silmiäni. Kaksi kertaa kyllä, kerran ei.

Poika pysyttelee hiljaa. Viisas poika. Isän poika. Milloin olimmekaan viimeksi tavanneet, mistä puhuimme silloin? Vai puhuimmeko lainkaan? Se ei olisi ollut tavatonta. Minusta ei ollut silloinkaan keskustelijaksi, eikä edes kuuntelijaksi. Nyt minulla ei ollut vaihtoehtoja, ei pakoteitä. En tosin keskustele, mutta kuuntelemiselta en voi välttyä. Kolme kirottua pakkoa jäljellä; elää, maata ja kuunnella.

18. Petri Puusaari, lokakuu

Siinä se makasi. Isä kaikkivoipa. Petrin mieleen tuli tahtomattaankin hengetön hauki hietikolla. Hoitaja kertoi kommunikointiohjeet. Olisi kysyttävä ainoastaan sellaisia kysymyksiä, mihin potilas voisi vastata joko kyllä tai ei. Kaksi räpsäystä olisi kyllä, kerran olisi ei. Petri kiitti hoitajaa ja seurasi katsellaan hänen häviämistään käytävään.

Petri asetti sairaalan aulan pienestä kukkakaupasta ostamansa kukkakimpun pöydälle. Kait se oli jonkinlainen so-

siaalinen ele, rauhanpiipun ojennus. Isä ei ollut näyttänyt noteeraavan hänen saapumistaan. Ehkä hän oli unessa tai jossain horroksessa. Sängyn päälle oli asennettu pyöreä kumireunuksinen peili. Petri katseli isäänsä suoraan ja peilin kautta. Ukko oli harmaa ja kuihtuneen oloinen. Muumio. Poissa olivat voimat, poissa äkäiset äänet, poissa kii-reiset liikkeet, poissa tempoilevat toimet, poissa oikeastaan kaikki se, mistä hän isänsä muisti. Havainto aiheutti Petris-sä kumman havahtumisen. Hänen isäkuvansa oli vaikeaselkoinen ja hatara. Se oli koostunut kokemuseräisesti hahmotetuista mielikuvista ja vaikeista tunnekokemuksista, enemmän kuin keskinäisestä vuorovaikutuksesta tai fyysisestä läsnäolosta.

Petri havaitsi isän silmissä liikettä. Isä oli herännyt. Petriä hermostutti. Mitä seuraavaksi? Pitäisikö hänen esitellä itsensä, vai tunnistaisiko isä hänet muutoinkin? Oliko hän saapunut väärin, vääränä aikana tai väärin aikein? Mitä helvettiä hän täällä teki yleensäkin? Fraasimaiset ”tässä minä, voi, voi sinua” -aloitukset ja ”mitä kuuluu-kukkuu-kuuletko” -kyselyt olisivat ilman muuta pois laskuista. Hiljaisuuskin olisi suotavampaa, hiljaa ja liikkumatta, ei aihetta tulkintoihin. Isällä oli herkät vaistot. Hän oli aina ollut mestari tulkitsemaan puhetta, ilmeitä ja jopa pienen pieniä vartalon liikahtuksia. Hänen häijynpistävät silmänsä tuijottivat Petriä peilistä, ne tarkkailivat ja kuulustelivat vierasta yhtä kirkkaina ja kovina, kuten peilin lasinen pinta. Hiljaisuus tuntui hänestä kiusalliselta, mutta mitä hän voisi sanoa, ettei aiheuttaisi isässä tuskastumista tai vahingoniloa. Isä ei taatusti halunnut kuulla terveydentilaansa koskevia teennäisyyksiä, eikä Petri toisaalta halunnut kertoa viime viikkojen kovista kokemuksistaan. Niinpä hän päätti pysyä

hiljaa. Kahdeksan minuutin kuluttua hän nousi ja lähti huoneesta, mumisten mennessään palaavansa myöhemmin uudelleen. Toivottaessaan paranemisia hän oli ehtinyt jo käytävän puolelle.

19. Minä

Mikä näytelmä! Mikä epäjumalinen parodia! Poika istuu hiljaa kuin huutolainen kinkereillä. Istuu ja lähtee. Jouti mennä. Mikä näytelmä! Päästäkää minut pois! Laskekaa vaikka alas helvettiin, mutta päästäkää minut pois! Minä pyydän! Lokeroikaa minut viimeisen kerran.

Ihminen on pääluokka. Elämänsä aikana ihminen määritellään ja sijoitetaan aina uuteen lokeroon, seuraavaan alaluokkaan ja edelleen alaluokkien alaluokkiin. Ihmiskasvin lokeroleikki alkaa jo ennen syntymää. Ensin ollaan ikäperusteisesti A-neuvolalokerossa, sitten putkahdetaan kapalolokeroon ja heti perään B-neuvolalokeroon, sen jälkeen kuu-lutaan hoitolalokeroon, kunnes päästään esikoulu- ja koulu-lokeroon. Siinä vaiheessa ja varsinkin sen jälkeen lokerointi haarautuu, monimutkaistuu ja moninkertaistuu. Mukaan tulee uusia kelpoisuus-, osaamis-, harrastuneisuus-, sukupuoli- ja elämänlaatumääritteitä. Jokaiselle löytyy kuitenkin aina oma lokero, alalokero tai alalokeron alalokero. Voi, voi niitä, jotka eivät suostu lokeroitumaan! Heidät pakko-lokeroidaan, eikä heidän osansa ole sen jälkeen kovinkaan kehuttava! Esimerkiksi yrittäjät ja taiteilijat, huh! Yleisesti

hyväksytyissä ja edunvalvonnan alaisissa standardilokeroissa ihmisen kokoaikaisena tukena ja turvana on lokero-kohdennettu täsmäsystemi, mutta noilla omasta valinnastaan pakkolokeroiduilla ei ole tukea eikä turvaa. He saavat syyttää kovista kohtaloistaan vain itseänsä. Asianmukaisissa lokeroissa ihminen on hallinnassa, kansalaiskontrollissa. Lokeroituneena ihminen on vapaa käytännössä kaikista vastuista. Kunhan muistaa täyttää kriteerit ja maksaa tai maksattaa lokero-osuutensa ajallaan. Kuinka kamala sen sijaan onkaan lokeroimattoman kapinallisen vastuu itsestään! Pakkolokerossa on ihmisen paha olla!

Minutkin on lokeroitu, tietenkin! Olen lokeroituneena sukupuoleni, kansallisuuteni, äidinkieleni, ikäni, terveydentilani, työhistoriani, asepalvelukseni, perhetaustani, koulutukseni, varallisuuteni, kansalaiskelpoisuuteni, jäsenyyksieni, ostokäyttäytymiseni, uskontoni tai uskomattomuuteni perusteilla siihen epäkelvaiseen lokeroon, missä nyt olen. Olen siis Suomessa asuva, suomalainen, suomenkielinen, leski, insinööri, passiivinen evankelisluterilainen, esivanha, lähes täysin toimintakyvytön, eläkepäätöstä odottava, verovelaton bonuskaupan asiakas, josta saatava yhteiskunnallinen hyöty on kokonaan ulosmitattu. Leima: epäkelvoinen. Parasta kuolleena.

20. Petri Puusaari

Petri Puusaari kulkeutui baariin. Hänen vaivaantunut olonsa oli sairaalareissun seurauksena edennyt pahaksi oloksi. Baarissa istui iltapäivää vain kourallinen kalustoon

kiinnikasvaneilta näyttäviä kavereita. Heidän päänsä eivät kääntyilleet Petrin hakeutuessa oluensa kanssa tyhjään ikkunapöytään. Sairaalassa hänelle oli annettu isän taskuista otetut kodin ja auton avaimet sekä toimimattomaksi kastunut kännykkä. Petri piti katseensa vuoroin kuluneessa pöydässä, vuoroin valoa varoen sisään päästävässä ikkunassa. Pieni baari hohkasi ymmärtäväistä hämyä. Nämä seinät olivat oppineet näkemään ja kuulemaan hänen kaltaisia surkimuksia ennenkin. Aika tuntui jotenkin seisahtuneelta, aivan kuin kapakankin koneisto olisi kastunut käymättömäksi. Taustalla soi Juicen Viidestoista yö. Petri päätti juoda toisenkin rauhoittavan oluen ja mennä sen jälkeen katsastamaan isän asuntoa. Muutakaan vastikkeetonta yöpaikkaa ei näillä näkymin olisi tarjolla, joten hänen olisi rakennettava tilapäinen pesänsä isän asuntoon. Hän oli alkujaan aikonut kysyä kyllä-ei -kysymyksenasettelulla isältä, voisiko yöpyä asunnossa, mutta päätynyt sittenkin omaan ratkaisuunsa.

21. Minä

Hoitaja kertoi, että Räikkönen oli juuri niukasti voittanut jonkun formulaosakilpailun. Mutta voitto, mikä voitto. Loppupelissä vain voitot lasketaan. Olin maannut kohta kuukauden. Ensilumet olivat kuulemma sataneet edellisenä päivänä.

Sormiini on palautunut tunto ja pystyn jo pikkuisen kääntämään päätäni. Olen saanut palautettua puhekykyäni sen verran, että saatan ölistä hoitajilta huomiota. Yksittäisten

sanojen muodostaminen on sen sijaan yhä mahdotonta. Toiveet siitä, että jonain päivänä kävelisin omin jaloin, ovat luullakseni turhia. Huutoja tuuleen. Tai huokauksia.

Inhottavaa väkinäisyyttä oli esiintynyt. Hyvä, että se on sentään vähentynyt viimeisten kahden viikon aikana. Toimiston sekahenkinen lähetystö oli käynyt asettelemassa kukkapuskan maljakkoon pöydälleni. Hallintopäällikkö Kaira oli pitänyt rohkaisevaksi tarkoitetun puheen. Kuinka tekopyhää! Sama puhe kävisi sellaisenaan hautajaisissani, kunhan aikamuoto muutettaisiin menneeseen. Pääsisivät helpolla. Toimistossa oli ollut minua ikävä, sanoi Kaira ja toivoi koko toimiston puolesta minun paranevan - tauko ja kuiva köhähdys, sitten nyrkkiin jatkaen - ennalleen. Kuinka irvokasta! Teeskentelijä! Esitin nukkuvaa. He olivat kadonneet, kun seuraavan kerran avasin silmäni. Ehkä olinkin nukahtanut.

Olen alkanut pohtimaan elämääni. On ollut hyvää aikaa. Olen miettinyt, olenko koskaan ollut onnellinen. Olenko nyt onnellinen? Yhtä lailla olen nyt onnellinen tai onneton kuin ennenkin. Mistä onnellisuus syntyy? Onnestako? Pitääkö ensin olla hyvä onni, että voisi väittää olevansa onnellinen? Täytyy olla eri asia olla onnellinen ja olla onnekas. Niin tuntuisi, mutta enää en voi olla siitäkään varma. Ruokkiiko onnellisuus onnekkautta ja päinvastoin? Olinko silloin onnellinen, kun voitin pikkujouluissa kylpyläviikonlopun kahdelle? Olinko onnellinen, kun myin sen muka pilkkahinnasta hallintopäällikön huithapelipojalle? Onnellisuus kuuluu ainoastaan nuorille. Se on näkemykseni onneen oikeutuksesta. Näin vanhemmiten elävät enää hatarat toivonrippeet edes hitusesta onnea elämän ehtopuolen lukuisissa ja väistämättömissä onnettomuuksissa. Olin onnel-

linen ja onnekas, kun menimme Marian kanssa naimisiin kauan sitten. Yhtä onnellinen saattaisin olla, jos tietäisin kuolevani tänä iltana. Enemmän onneton ihminen minä kuitenkin olen aina ollut. Mies ilman onnea, ja ilman onnellisuuden tunnetta. Sellainen on onneton ihminen. Se olen minä. Ja niin oli isäkin. Onnettomuus peittoaa parisuhteessa onnellisuuden ja onnen. Onnettomuus minussa peittosi onnellisuuden Mariassa. Onnettomuus plus onnellisuus on onnettomuus. Onnettomuus periytyy onnettomilta vanhemmilta lapsille ties kuinka monenteen sukupolveen. Pääseekö ihminen onnettomuudestaan ikinä eroon? Kerran niin onnellinen Maria kuoli onnettoman pitkäkestoisen onnettomuuden seurauksena.

Vaistosin pojan olevan onneton. Totta kai se on onneton. Tuskin se tänne muutoin olisi tullutkaan. Isän poika. Onneton poika. Avuton poika. Puhuttavaa hänellä olisi ollut, mutta eipä saanut sanotuksi. Isäkin oli onneton, vaikka hän sentään selviytyi sodasta hengissä. Ei, ei, ei! Ei se ole niin yksinkertaista. Kaikista onnettomuuksista se kaikkein suurin oli loppujen lopuksi se, että hän selvisi. Ilman sitä kohtalokasta onnettomuutta onnettomien sukupolvien ketju olisi katkennut siihen. Poika on onneton, eikä häntä siitä saata syyttää. Pitkä ja kivinen on hänen tiensä, eikä hänen onnetonta matkaansa voi kukaan muuttaa. Kohtalo on sellainen. Ymmärtäisi edes pysyä poikamiehenä ja poissa sattunnaisista parisuhteista. Tai ryhtyisi homoksi, ellei sitten ollut jo ryhtynyt. Mikä niistä tietää, Helsingissä kun kaikki oli jo valmiiksi moraalittomuuksiin houkuttavaa.

22. Petri Puusaari

Toisinaan ei kerrota kaikkea, toisinaan ei mitään.

Kuusikerroksisessa talossa oli kolmen hengen hissi. Peltisiin seiniin oli raaputettu ja tussattu joitakin yleismaailmallisia aforismeja elämästä ja sen ankeudesta. Isän asunto sijaitsi neljännessä kerroksessa. Puusaari. Ei ilmaisjakelua. Avain sopi lukkoon.

Asunnon eteisessä oli ahdasta. Petri hapuili ovenvierustalta katkaisimen ja sytytti eteiseen valot. Kuukauden sanomalehdet sekä muu posti peittivät lattian tasaisen laajalta alalta ovikäytävällä. Hän oli viimeksi käynyt isän osakehuoneistossa pari vuotta sitten. Vierailu oli ollut lyhyt, mutta intensiivinen. Petri oli kertonut isälleen aikovansa muuttaa Helsinkiin. Isän ensireaktio oli ollut ivallinen ja epäileväinen. Sitten hän oli muuttanut vuoroin varautuneeksi, vuoroin kyttääväksi ja vuoroin välinpitämättömäksi, kuten aina ennenkin. Se oli hänen taktiikkaansa neuvotteluissa. Isälle oli käynyt pian selväksi, ettei kyse ollutkaan neuvotteluasiasta vaan puhtaasta ilmoitusasiasta, ja että Petri todella oli tosisaan aikomuksineen. Sen jälkeen isä oli siekailematta laukonut omat yksioikoiset käsityksensä niin koko mainosalasta, Helsingistä kuin myös Petristä itsestään. Äänekäs purkaus oli paiskautunut suoraan päin pojan ensin nöyryytyksestä kalvennutta, sitten vihastuksesta punastunutta naamaa. Tuon sillat polttaneen palaverin jälkeen he eivät olleet tavanneet toisiaan, ennen kuin nyt aamulla sairaalassa.

Lukuun ottamatta eteisen lehtiläjää kämppä oli kohtuullisen siisti, vaikkakin niukasti kalustettu. Yksinasujan synkeä henki huokui huoneistossa ankeutena ja tunkkaisuutena.

Olohuonetta hallitsi kiiltäväksi kulutettu nahkainen nojatuoli, joka oli asetettu vaaleaa parkettilattiaa suojaavan pyöreän kankaan päälle. Heiveröisen kaksitasoisen telineen päälle oli nostettu vanha putkitelevisio, jonka vieressä makasi massiivinen tummanruskea kirjahylly kirjoineen ja kynttilänjalkoineen. Petrin äidin valokuva oli hyllyllä ainoana valokuvana. Keskellä olohuoneen kattoa killisteli halvassa varjostimessaan mitäänsanomaton hehkulamppu, jonka varovaisessa kajossa Petri tarkasteli kolmea kellertäväsävyistä ja luotaantyöntävän abstraktia öljyvärimaalausta. Lattialla oli tuolinalustan lisäksi kaksi kirjavaa räsymattoa. Makuuhuoneessa vaalean päiväpeitteen alla oli yhdenmaattava sänky, jonka vieressä olevalla yöpöydällä oli herätyskello ja paksu kirja. Antony Beevor, Berliini 1945. Vaatekaapeista näkyi enemmän takaseinää kuin vaatepinoja. Petri pyhitti isän makuuhuoneen rauhaan ja jatkoi käytävän vastakkaiselle puolelle. Toisen makuuhuoneen seinäkaappeihin oli pakattu mappeja ja kartonkisia kansioita sekä Suomen Kuvalehden vuosikertoja kymmeniltä vuosilta. Petri kävi pintapuolisesti asunnon läpi ja päätti asettautua kahdesta makuuhuoneesta siihen toiseen, jota isä oli käyttänyt harrastetilana, arkistona sekä käsikirjastona. Hän laski kassinsa puisen sohvan päälle ja istahti sitten sen viereen. Enää puuttuisi idea siitä, mitä tekisi seuraavaksi.

Keittiön kaapista löytyi puolikas konjakkipullo ja avaamaton kermalikööripullo. Petri kaatoi itselleen tuhdin konjakkiryypyn ja lysähti olohuoneen TV-tuoliin. Vedenjakaja oli tässä ja nyt. Aikuistumisen aika oli alkanut. Selviämistais-telu, vaihtoehdoton uusi elämä, totaalinen elämänmuutos. Hän tunsu realiteettien kylmien kourien kuristavan otetta ympärillään. Asunnon ja auton myynnistä saamallaan ra-

hoilla hän oli kyennyt maksamaan velkojaan niin, että jäljelle jäänyt lainamäärä edellytti ainoastaan reilun kahdensadankahdenkymmenen euron kuukausimaksuja seuraavan kymmenen vuoden ajan. Se ei ollut enää mitään verrattuna aikaisempiin tuhannenneljänsadan euron kuukausieriin. Kaksisataakaksikymmentä euroa olisi hinta, mikä kuukausi kuukaudelta muistuttaisi häntä elämän tosiasioista ja haavelinnojen hauraudesta. Lähes kaikki oli mennyt, vain henki, kokemukset ja maksuvastuut olivat jääneet.

23.

Petri ryhtyi aikansa kuluksi perkaamaan valtaamansa makuuhuoneen kaapeista löytämiään papereita. Hän purki lattialle pölähtelevää aineistoa hylly kerrallaan. Suomen Kuvalehtien paksut ja pölystä harmaat pinot hän jätti kuitenkin niille sijoilleen kaappien alahyllyille, koska ulos kaapeista nostettuina ne olisivat tukkineet koko lattialiikenteen. Kansioissa oli vanhoja mustavalkoisia valokuvia, postikortteja ja kirjeitä, lasku- ja maksudokumentteja, todistuksia, pöytäkirjoja, karttoja ja monenlaista muuta paperitavaraa vuosikymmenten takaa. Yhden kansion sisältä putosi keltaisenruskea kirjekuori, jonka sisällä oli heikkokuntoinen taitettu paperi, Määräys liikekannallepanon varalta. Avattuaan varovasti paperin Petri saattoi lukea dokumentin kuuluneen isoisälleen. Sukunimi: Puusaari, etunimet: Kauko Johannes, syntynyt 30.6.1916, sotilasarvo: sotam.. Paperista selvisi, että Kauko Johannes oli ollut kaukopartiomiehiä ja osallistunut taisteluihin Uhtuan suunnalla Kiestingis-

sä ja myös Karjalan kannaksella. Kunniamerkkejä oli annettu kaksi kappaletta, mutta ylennyksiä ei ollut osunut kohdalle.

Samassa kansiossa oli joitakin isoisän kotiin lähettämiä kirjeitä, jotka olivat lyhyitä ja tyhjänpäiväisiä hyvin-menee -kuvauksia. Petri selasi kellertäviksi kuluneita paperia ja löysi lopuksi taitetun paperin, josta luki lyhyen kirjoituksen.

Ainolle,

Lähten Tampereella käymään. Kukkosen Taunolla on minulle asiaa. Pyysi käymään. Tulen sitten kun olen selvittänyt asioita. Sano niille jotka kysyvät että piti mennä.

Kauko

24. Minä

Aikaa on rajattomasti. Vimmaa ei nimeksikään. Olen ajatellut. Menneitä aikoja, en tätä hetkeä. Enkä tulevaisuutta, luoja paratkoon. Olen palannut ajassa turvallisesti taaksepäin. Olen yrittänyt asemoida itseni tutkiskelemaan isäni kokemuksia. Isä eli eri aikaa, hän koki toisenlaisen totuuden, turvattomuuden. Aikaa nimittivät pelko, köyhyys ja epätasa-arvo. Isän pohjan tähden alla ei ollut onnea. Humalaiset punaiset ryöstivät ja polttivat isän kotitalon Orivedellä Hämeessä. Perhe joutui pakenemaan tammikuun pakkasissa pitkin metsiä pohjoiseen. Isä oli silloin vain vuoden ikäinen ja kulki äitinsä sylissä. Koti oli jäänyt savuamaan pimeään yöhön. Mitä tuolla varhaislapsuuden

onnettomuudella, synnyinkodin menettämällä olikaan ollut vaikutusta isään, sitä minun oli vaikea arvioida. Tuskin se ainakaan oli hänen mieltänsä ylentänyt.

Pappa joutui myöhemmin punaisten käsiin yrittäessään palata kotiinsa Orivedelle noutamaan kenties rosvoukselta ja tulipalolta säästynyttä omaisuutta. Perille hän ei päässyt. Ennen Orivettä pappa oli törmännyt punaisten tiesulkuun, eikä hänen perusteluitaan puolueettomuudesta ollut uskottu. Juho Puusaari, hän oli minun isoisäni. Ei hänkään ollut mikään seutukunnan mahtimies tai kunniantuntoinen sulusuuruus. Maanviljelijä ja hengenmies hän oli. Kyläkoulullekin lahjoitti rakennuspaikan pihaltaan. Onneksi pappa ehti kertoa kokemuksistaan minulle ennen kuolemaansa. En ikinä unohtaisi hänen kertomuksiaan. Ihmettelen, ettei hän kuitenkaan tuntenut katkeruutta kokemastaan, vaikka joutuikin aloittamaan uuden elämän rakentamisen tyhjistä. Korvauksia ei kuulunut, eikä pärjäämisen perään kysely.

25. Juho Puusaari, tammikuu 1918

Viidessä minuutissa punaisten kenttöoikeus päättyi tuomitsemaan Juho Puusaaren ammuttavaksi yhdessä yhdentoista muun valkoisina riistäjinä pidätetyn kanssa. Syyksi sanottiin, että hän oli vakoillut lahtareiden puolella. Se ei kyllä pitänyt paikkaansa, vaikka Juho olikin kapinan alussa toimittanut valkoisille talossaan olleet aseet, kaksi kivääriä ja haulikon. Eräänä pakkasen pitämänä yönä kuolemaan tuomitut vangit komennettiin ulos ja määrättiin nousemaan

neljään eri hevosrekeen. Juholle entuudestaan jokseenkin tuttu renkimies, joka soti punaisten puolella, vaati äkäisesti ja aseellaan uhaten Puusaarta omaan rekeensä. Tuomela se renki oli nimeltään, eikä se päästänyt muita tuomittuja rekeensä. Sanoi vain uhkaavasti, että hän halusi hieman jutella lahtari-Puusaaren kanssa tämän tuomiomatkan aikana. Sitten Tuomela jättäytyi rekineen pimeään yöhön katoavan letkan viimeiseksi. Juho Puusaari tiesi matkanpäänsä koittavan ennen aamunkajoa. Vaitonainen Tuomela kuitenkin ojensi komentopaikan pihalta päästyään Juholle puukon. Samalla hän kuiski olkansa yli kyydittäväilleen,

- Saha nyt heti köytes poikki ja hyppää reestä, sitte kun annan merkin. Hyvä mies sää oot ollu, etkä mikään lahtari. Ei sua ampua tarvitte, syytön mies. Määkin siellä teitin pihakoulussa aikona kulin. Mene mettään ja pysy piilossa. Pääset Ruoveelle päin, kun löyät junaraan mettän takaa tuolta parin kilometrin päästä ja lähet sitte sitä vasempaan. Tuossa on sulle karvalakki ja paksumpi palttoo, ettet jäävy matkalla.

Tuomela veti selkensä takaa vilttejä sivuun ja käski Juhon valmistautua hyppäämään pientareelle vielä vannottaen häntä pysymään siellä hyvän aikaa hiljaa liikkumatta ja näkymättömissä. Terävällä puukolla Juho sai nirhattua ranteitaan hiertävät köydet nopeasti poikki ja pääsi poimimaan käsiinsä Tuomelan osoittamat vaatteet viltin alta. Sitten kuuluikin jo Tuomelan hyppykomento ja niin pyörähti Juho Puusaari sydän tykyttäen reestä pimeän yön tarjoamaan vapauteen, ehtimättä edes kiitellä armahtajaansa. Jonkin ajan kuluttua hän kuuli lumiseen piiloonsa lähes yhtäaikaisia kiväärin laukauksia, joita seurasi pari yksittäistä pistoolin laukausta. Niihin laukauksiin oli hänenkin ollut tarkoi-

tus kuolla. Kiitokseen ei isoisälle myöhemminkään tarjoutunut tilaisuutta, sillä tuo onneton Tuomela ammuttiin jo saman vuoden kesällä Jämsässä Saaren Jallun ja Rommin Jussin masinoimissa murhatalloissa.

26. Minä

Isoisä eli seitsemänkymmentävuotiaaksi. Hän kuoli 1961 keväällä ennen Vappua. Hautajaisissa kirkkopöydän reunoilta oli pistetty koivuja, joissa oli jo helakanvihreitä lehtiä. Kaikesta huolimatta koivut tuoksuivat elämälle. Minulle papan olemassaolo olisi ollut tarpeellista yhä edelleen. Menetykseni tuntui pahalta. Tajusin lopullisuuden viimeistään silloin, kun mustiinsa laittautunut väki käveli kirkkomaalta kahveille. Seurasin perässä kyyneleistä sumeina silmin, vielä silloin en osannut peittää tunteitani. Kytinkin samaan suruun myös isäni kuoleman, sillä sitä ei ollut aiemmin saanut surra. Isäni kuolema oli vaiettu suruttomaksi. Yhdistetty suru oli mittaamattoman suuri ja sitä kesti pitkään. Onko se koskaan loppunutkaan? Vai onko siitä tullut elämäntapani. Lukko.

27.

Kulutan yksinäistä aikaani kevyen olemattomuuden ja painostavan olevaisuuden välisessä odotushuoneessa. Aika kuluu silloinkin, kun ei ole kiire. Lankean tuon tuostakin

ihmeellisiin houretiloihin, joista monestakaan en toivoisi havahtuvani. Arkisten asioiden ajatteleminen sen sijaan tuntuu turhauttavalta ja joskus myös lohduttomalta. Paluuta entiseen elämään ei enää ole, sen tiedän, sen hyväksyn. Kuten senkin, etten paluuta odota, enkä toivo. Jos elän, minua elätetään. Minun on ollut hyvä olla yksinäisyydessäni. Olen antautunut olemaan. Olen oppinut kohtaamaan ja hyväksymään elämästäni asioita, joita en aiemmin ollut tiennyt tai käsittänyt. Esimerkiksi nyt tiedän senkin, että olen joskus ollut kurki.

Kauan sitten olen kiitänyt taivaan kannella. Olen kaarrellut kantavin siivin kaukana maan pinnalta väliin kajautellen komeita huutoja, jotka ovat varmaan saaneet jossain alhaalla päät ihailen kääntymään suuntaani ylös korkealle. Olen tuntenut ilman virtaavan ympärilläni, olen omannut voiman ja taidon, olen käynyt koskemassa avaruutta. Olen kokenut kaiken, mihin voimillani olen kyennyt. Olen oppinut nöyräksi, sillä tiedän etuoikeutetusti olleeni kunniakkaasta elämästä osallinen.

Rajuilma, luonnon armottomat voimat pakottivat minut palaamaan maan pinnalle. Osasin lentää, mutten valita paikkaa minne laskeutua. Kuusi kuukautta, tai kenties kuusi vuotta sitten putosin tänne risukkoon, enkä ole pakkolas-kuni jälkeen enää päässyt siivilleni. Olen raivannut lähtöraitoja eri suuntiin, mutta turhaan. Risukko ympärilläni on leveille siivilleni liian tiheää ja korkeaa. Olen satuttanut itseäni yrittäessäni saada ilmaa alleni.

Päivien saatossa olen useat kerrat uupumukseen asti kasanut maahan lahoamaan pudonneista risuista kasaa, jonka

päältä saatan kirkkailla ilmoilla katsella taivaankannelle. Olen seurannut kuinka tuhannet linnut halkovat taivaankantta, mutta heistä kaikista ylimpänä liitävät komeimmat kurjet. Ah, kuinka uljaasti, kuinka kauniin vaivattomasti he ohittavatkaan minut kaukana omissa korkeuksissaan. Voi, kuinka kirkkaasti nuo kaltaiseni kruunupäät kailottavatkaan juhlanan säännönmukaisissa auroissaan. Sinne he kiihtävät tuulta halkoen taivaanrannan taakse näkymättömiin. Eiväthän he minua sieltä korkeuksista voisi nähdä, eikä voimattoman ääneni käheys yllä noin ylös. Ja mitäpä minä heille täältä toimittaisin, surkeuttaniko siunailisin, anelisin-ko armoa ja avunpyyntöjä vai valehtelisinko vointiani. Mitä se hyödyttäisi heille huudella, eiväthän he minua muistaisi, eivätkä tuntisi.

Olen oppinut hyväksymään ja olemaan hiljaa vanhetessani. Ennen kadehdin ja kaihosin takaisin, nykyisin en niin välitä. Käyn enää harvoin kasojeni päällä taivaita katselemassa. Mutta kaltaisieni kurkia jaksan yhä ihailla korkeuksissa. Heillä kun on jokaisessa siiveniskuissaan selvä suunta, heillä on muistissaan lähtöpaikka ja tiedossaan päämäärä. Ah, heidän menossaan näen aina tarkoituksen. Sekö minulta puuttui, kun kerran luulojeni valheellisten voimien johdatamana laskeuduin tänne risukon keskelle. En tajunnut kuinka vaikeata suuren linnun olisikaan kohota takaisin ilmaan, kerran synkkään ja tiheään pensaikkoon jouduttuaan. Luonnon villit voimat, mutta myös oman korskeuteni kaikkivoipa vietti saivat minut haaksirikkoutumaan ryteikön sekaan. Välinpitämättömyyteni ja ylimielisyyteni hintaa olen maksanut kaikki nämä ajat, turhaan ja epätoivoisesti tarkoitustani tavoitellen. Ja pian on edessä pitkä pimeä talvi. Niin loputtoman toivoton ja lohdu-ton talvi.

Palelen jo nyt totuttautuessani ajatukseen tulevasta. Ei pakkanen minua kuitenkaan tappaisi. Yksinäisyyteni minut tappaa.

Ennen noita onnettomia tapahtumia en tiennyt maanpinnan elämästä oikeastaan mitään, en mitään. Ympäristöni muuntuessa vuodenaajoista toisiin olen saanut oppia paljon uutta. Ja minä kun luulin olevani kaikkia muita merkittävämpi! Erehtymätön. Kuinka kamalan virheen kanssa olinkaan elänyt parhaat nuoruuteni päivät! Vaihtaisinko nyt tuntemani totuuden takaisin entiseen suloiseen harhaan?

Huh! Milloin tahansa vaihtaisin! Mutta kenties kaipaisin totuuteni luokse jo seuraavana päivänä. Tahtoisin kuitenkin niin kovasti vielä kerran tavoittaa taivaan ja tuntea ylätuulten viiman silmissäni, siivissäni ja kaikkialla! Toivoni lennosta on silti jo huvennut. Tänne minut on tuomittu ja omilla teoillani olen tämän risulinnan vankilakseni paaluttanut.

Tähän märkään ja routivaan maahan ei saata pesää perustaa, eihän tänne ole tulijoita, eikä minusta olisi heitä kohtaamaankaan. Huokaan syvään. Vaitonaisena kannan risua, olen palannut tähän paikkaan satoja kertoja. Kuinkahan vanhaksi kurjet elävät?

Painan pitkän rikkihakatun nokkani siipeni suojaan ja antaudun lepoon, vaikkei levolleni olekaan enää mitään tarkoitusta.

28.

Loppuelämäni lomakausi on alkanut! Älkää herättäkö minua!

Hoitajat ovat alkaneet syöttää minulle kiinteää ruokaa. Se tuntuu hyvältä ja minimimittaiset laitosmössöt maistuvat erinomaisilta. Letkuruokintajaksoni aikana olen mahtanut kadottaa itsestäni hyvinkin toistakymmentä kiloa. Takaisin uskottavaan ylipainoon pääseminen tulee vaatimaan yrittystä, mutta odotan jo malttamattomana lukuisia eri nautintomahdollisuuksia. Vesi kutittelee kielelläni aivan kuin muistuttaen minua nuoruuteni päivistä, jolloin opettelin ankarasti kiellettyjä ruumiillisia riemuja.

Ajoittain olen ihmetellyt, kuinka erinomaisen hyvin täällä sāngyssäni viihdynkään noiden uutterien valkotakkisten sirsarten huolenpidon alla. Tätä varten olen verojani maksanut! Hoitakaa, hoitakaa, haa! Syöttäkää sānkyyyn ja peskää sotkut!

29. Petri Puusaari

Tauno Kukkonen oli yhä elossa, itse asiassa hän kuulosti olevan erittäin elossa.

Tutkittuaan usean tunnin ajan isoisänsä muistiinpanoja, hänen kirjoittamiaan ja vastaanottamiaan kirjeitä sekä muuta vanhaa materiaalia, huomasi Petri sukeltaneensa mielenkiintoiseen maailmaan, josta hän ei ollut tiennyt oikeastaan juuri mitään. Hän innostui historiallisesta aineistosta niin,

että päätti kokeilla onneaan; voisiko hän löytää ja tavoittaa eri vihkoissa ja kirjeissä usein mainitun Kukkosen Taunon. Soitettuaan turhaan kahdeksalle eri puolella Suomea asuvalle Tauno Kukkoselle, löysi hän lopulta etsimänsä veteraanin Kajaanista.

Ensimmäinen puhelu oli ollut lyhyt, Kukkonen oli suhtautunut suorastaan loukkaavan tylästi, eikä yhteydenotto ollut vähimmässäkään määrin eteenpäin rohkaiseva. Siitä huolimatta seuraavana päivänä Petri soitti uudelleen. Kukkosen päivä saattoi olla edellistä parempi, sillä puhelu kesti nyt jo yli kymmenen minuuttia. Puhelun lopuksi hän sai sovittua tapaamisen Kajaaniin. Mielessään hän uteli myöhemmin itseltään miksi; ja päätyi pitämään käyntiään ennen muuta terapeuttisena ajankuluna. Toivottavasti isän Toyotassa olisi tankki täynnä.

30.

Nakertaja on sodan jälkeen rakennettu idyllinen kaupunginosalähiö aivan Kajaanin keskustan tuntumassa. Petri oli saanut Kukkoselta osoitteen ja ajo-ohjeet. Puolitoistakeroksinen puutalo oli ympäristöön hyvin istuva pientä puutarhaansa myöten. Pihalla ei ollut autoa.

Oven tuli avaamaan lyhyt ja vanterra vanha mies. Tauno Kukkonen ilmielävänä. Ja tietenkin viimeisen päälle varautuneena.

Kukkosen kanssa saman aaltopituisen keskusteluyhteyden löytäminen kesti kaksi ja puoli tuntia. Tuona aikana Kukkonen oli tarjonnut Petrille kupillisen mustaa kahvia. Petri puolestaan oli toistamiseen kertonut oman asiansa ja myös näyttänyt Kukkoselle isoisänsä kirjoittamia kirjeitä ja muistiinpanoja, ikään kuin todistaakseen olevansa oikeilla asioilla. Kiusallisen hiljaisuuden kestäessä hän ehti jo miettiä sopivaa veruketta poistumiselleen, muttei saanut aikaiseksi mitään, mikä ei olisi ollut joko typerää tai teennäistä. Niinpä hän päätti vain olla ja odottaa joko Kukkonen aloitetta tapaamisen päättämiseksi tai jäykän ilmapiirin lientymistä suotuisammaksi vuosikymmenten takaisille muisteloille. Kukkonen puhisi kiikkustuolissaan punniten Puusaaren Kaukon pojanpojan aikomuksia. Petrin esittämiin kysymyksiin hän ei juuri vaivautunut reagoimaan. Pienessä huoneessa vallitsi puolentoista tunnin ajan kyräilevän kireä tunnelma. Välillä Kukkonen sentään vastaili Petrin varovaisiin ja johdatteleviin kysymyksiin, mutta silloinkin sotilaallisen tyyneästi ainoastaan lyhyillä töksäytyksillä. Toisiinsa hän vain naurahteli ivallisesti tai puisteli ylimielisen surkuttelevasti päätään. Lopulta Kukkonen pitkästyi puhumattomuuteensa ja paransi ryhtiänsä entisestäänkin, työnsi kuin haastaen leukaansa lähemmäksi Petriä ja kysyi puolestaan:

- Tiedätkö sinä, mikä on oikea ihminen? Tiedätkö sinä mitä oikeat ihmiset lupasivat toisilleen sodan jälkeen?

Petri ei vastannut. Kukkonen tarkkaili häntä hetken ennen kuin vastasi,

- Oikeat ihmiset ovat Isänmaan asialla toimivia luotettavia ihmisiä, jotka vanhoivat pitävänsä kaikki sodan aikaiset ja sotaan liittyvät salaisuudet omina tietoinaan. Isänmaan asia oli pyhä ja pyhänä sen tulisi säilyäkin!
- Oletko sinä oikea ihminen? Ja oliko isoisä?

Petri ei halunnut jatkaa kissa ja hiiri-leikkiä, vaan päätti sohaista suoraan asiaan. Kukkonen ei vastannut heti. Hän tuijotti Petriä tiukasti silmiin, kunnes huokaisi ja käänsi katseen käsiinsä.

- Kyllä me olimme molemmat oikeita ihmisiä. Minä toimin sodan jälkeen sanansaattajana ja vakoilijoiden värvärinä. Kaukokin oli mukana, ainakin se tiesi missä mentiin. Eikä Kaukon kuolema mikään itsemurha ollut. Hermotautinen venäläinen hänet tappoi.

Kukkosen vastaus hiljensi Petrin. Kylmät väreet kihisivät ylös selkärankaan. Hän odotti Kukkoselta jatkoa haluamatta väärinasetetulla kysymyksellään johdattaa puhetta harhaan. Kukkonen katseli Petriä tutkivasti, mitaten mielessään varjelemiensa salaisuuksien määrää ja merkitystä. Hän mietti, minkä verran tohtisi nuorelle miehelle kertoa. Puusaaren pojanpoikahan ei ollut mikä tahansa kloppi. Pojan isoisä pelasti hänet aikoinaan Tampereella pahoista vaikeuksista. Palveluksensa palkaksi Puusaari oli saanut loikkarilta luodin rintaansa. Kiitollisuuden velkaansa Kukkonen ei niin ollen ollut voinut koskaan lunastaa. Omatunto oli soimannut häntä siitä lähtien. Olihan hän kutsunut kaverin apuun ja samalla kuolemaan. Hän oli kyllä odottanut, että pelkäs-

tään sisäisen rauhan saadakseen tunnustaisi Puusaaren Kaukon ainoalle lapselle sopivan tilaisuuden tullen menneistä tapahtumista totuuden, siis ainakin soveltuvilta osin. Omalaatuisen sulkeutuneesta Kimmo-pojasta oli kuitenkin kasvanut viheliäinen byrokraatti, joka ei ollut koskaan päästänyt Kukkosta lähelleen. Kahdesti hän oli yrittänyt tilien selvittämiseksi sopia tapaamista, mutta molemmilla kerroilla Kimmo Puusaari oli teennäisen ystävällisesti vedonnut kiireisiinsä ja ohittanut Kukkosen tapaamispyynnöt. Hän oli ajatellut viedä salaisuudet menessään hautaan ja oli siksi tuntenut närkästystä Petri Puusaaren otettua häneen yhteyttä. Kukkonen oli orientoitunut unohtamaan menneisyytensä mustat muistot.

Nyt hänen edessään istui kuitenkin tuo sissiveli Kaukon pojanpoika, joka vaikutti koppavaa isäänsä halukkaammalta kuulemaan, mitä hänellä olisi sanottavana. Vaikenemisen lupaus oli luja, mutta Kukkonen arveli vuosien vieneen tiukimmat tarpeet vaitiolon velvollisuudesta. Sitä paitsi kyseessä oli sissiveljen perillinen, olisihan hän kertonut Kimmollekin, jos siihen olisi saanut tilaisuuden. Kukkonen yskäisi nyrkkiinsä ja kääntyi katsomaan Petriä. Ensimmäistä kertaa Petri näki vanhan sotilaan kasvoissa pehmenemisen merkkejä. Kukkosen olemus ei ollut enää uhmaava, pikemminkin hän tuntui hiljaa lysähtävän ikänsä oikeuttamaan kumaraan. Hänen puheensa oli nyt aiemman uhmakkuuden sijaan selvästi sovittelevampaa ja selkeämpää.

- Sodan päätyttyä tuli tyhjiys. Se oli kamala tunne. Olisi ollut niin paljon asioita, mistä olisi halunnut jutella ja vaikka kirjoittaa, mutta kun luvattiin lähtiessä, etteivät sissit selittelisi tekemisistään. Oltiin siis hissuksiin, mitä nyt joskus keskenämme luotettujen miesten kanssa

kuiskittiin kantakapakan kulmapöydässä. Yhden kerran samaan pöytään istui eräs silmäpuoli majuri, joka oli työskennellyt sodan aikana radiotiedustelun parissa. Majuri pyysi itseään kutsuttavan vain Nummiseksi, ja tietenkin hän esitteli illan aikana itsensä aivan tavalliseksi rintamamajuriksi. Hänen todellinen tehtävänsä, kuten myös roolinsa sodan jälkeen selvisivät minulle myöhemmin. Radiotiedustelu oli Suomessa siihen aikaan maailman huipputasoa ja sen avulla onnistuttiin saamaan erinomaisia tuloksia ja säästyttiin monet kerrat suurilta miestappioilta. Se oli sellainen eversti kuin Reino Hallamaa, joka Suomen armeijan radiotiedustelua oli alusta asti ollut kehittämässä. Tuo majuri Numminen oli ollut jatkosodan aikana osaksi samoissa porukoissa Hallamaan kanssa.

Kukkonen vaikenä ja katsoi kaukaisuuteen. Sitten aivan kuin säpsähtäen hän ravisti päätään ja kysyi sitten Petriltä, josko hän tahtosi lisää kahvia. Petri kiitteli, eikä vastustellut vanhan miehen kahvitarjousta. Kukkonen nousi tuolistaan ja jätti kiikun keinahtelemaan paikoilleen. Hän oli muutamassa minuutissa muuttunut sisukkaasta suomalaisesta sissisotilaasta harmaaksi ja hauraaksi ikäihmiseksi. Muistot sodanaikaisista ja sodanjälkeisistä tapahtumista tuntuivat kuitenkin olevan yhä tuoreita kuin olisivat eilen tapahtuneet. Kukkonen kolisteli hetken keittiössään ja palasi sitten takaisin istumaan kiikkustuoliinsa.

- Sinähän tiedät sotasyllisyysoikeudenkäynnin, jossa valtakunnan johtavia miehiä tuomittiin sodan jälkeen vankilaan. Se oli varsinainen farssi koko juttu, mutta paine oli kova ja siksi Eduskunnassa laadittiin erillinen laki, jonka perusteella saatiin sotaan syyttömät sotaan syylli-

siksi. Minun suvussani sattui olemaan muuan Antti Kukkonen, pappismies muuten ja ihan oikein rovasti, vaikkei sitä virkaa hoidellutkaan, koska oli ennen sotia ja sotien aikana useissa eri hallituksissa opetusministerinä. Hänetkin huudettiin sotasyyliseksi ja tuomittiin kahdeksi vuodeksi vankilaan. Syyksi sanottiin, että hän oli muka estänyt rauhan solmimisen Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Itse asiassa Antti uhrautui kansakunnan ja tavallaan myös Mannerheimin edestä, sillä kommunistit niin Suomessa, Ruotsissa kuin tietysti Neuvostoliitossaakin vaativat sotaan syyllisiä tuomittaviksi. Valvontakomissio ei olisi Anttia edes tuominnut, mutta kotikommunistien johtama syyllisyyskomitea ei välittänyt nimistä tai naamoista, heille riitti, että syytetty oli herrakastia ja ministerin virassa sotien aikana. Antti suostui syylliseksi ja sylkykupiksi. En minä sitä Anttia sen paremmin tuntenut, koska emme me niin läheistä sukua olleet, mutta ainahan sitä saa kuulla kautta rantain totuuksia enemmän suvun piirissä kuin sen ulkopuolella. Antti eli hyvinkin vanhaksi ja kuoli vasta joskus seitsemänkymmentäluvun loppupuolella. Ei se koskaan tehnyt numeroa kärsimyksistään, eikä puolustellut syyttömyyttään. Suomen oikeat ihmiset ymmärsivät, ettei heillä ollut noihin aikoihin muuta mahdollisuutta kuin purra hammasta ja tehdä myyräntyötä taustalla. Siihen liittyen oli heti sodan jälkeen masinoitu muun muassa asekatkenta ja Stella Polaris -operaatio. Asekatkennan tarkoitus oli tarvittaessa, eli siis Neuvostoliiton mahdollisesti yrittäessä miehittää Suomea, varustaa taistelukelpoisia joukkoja käymään heitä vastaan sissisotaa. Stella Polariksessa puolestaan siirrettiin salaista tiedustelumateriaalia turvaan Suomesta Ruotsiin. Myöhemmin mate-

riaalia kaupattiin läntisille tiedustelupalveluille ja saaduilla rahoilla turvattiin kulissien takaista isänmaallista toimintaa. Tässä työssä Hallamaakin oli ratkaisevasti mukana, mutta pääroolissa oli kuitenkin toinen mies, eversti Aladar Paasonen, joka oli äitinsä puolelta unkarilainen ja isänsä puolelta suomalainen. Hallamaa oli taiteilija, tutkija ja teoreetikko, mutta Paasonen oli aivot, strategi ja kulissien takainen operaattori. Varsinaisia veijareita molemmat, heh! Kyllä minä sanoisin, että se oli juuri Paasonen, perkele, joka tiukummassa paikassa pelasti Suomelle itsenäisyyden. Isänmaan kohtalo oli kriittisimmillä hetkillä vain harvojen oikeiden miesten käsissä. Paasonen oli yksi heistä. Hän oli myyrä. Totta kai Mannerheimkin sai tiedon, hän hyväksyi suunnitelmat ja vetäytyi sitten vanhuuteensa vedoten päivän politiikasta. Päämajakenraali Airo turvasi armeijan selustatuen ja everstiluutnantti Valo Nihtilä järjesteli maanlaajuksen kätäkijäverkoston. On muistettava, että Neuvostoliitto oli edelleen katkaisemassa Suomea Oulujoen kohdalta kahtia. Vuonna 1944 meidän tiedustelumme sai napattua käsiinsä tästäkin suunnitelmasta yksityiskohdalliset tiedot. Ryssien tavoite oli siltä osin säilynyt samana kuin Talvisotaan lähdetessä. Paasonen siis tiesi Neuvostojohdon aiheet ja osasi toimia, että sai vesitettyä ne ilman, että olisi aiheuttanut maiden välille uutta sotaa tai synnyttänyt hallitsematonta kansallista kuohuntaa. On muistettava, että vallankumouksen vaara oli sodan jälkeen suurimmillaan. Sitähän ne ryssätkin odottivat, että omat kommunistimme hoitaisivat vallankumouksen valmistelut ja taluttaisivat kiltisti Suomen kansakunnan katoamaan Neuvostokansojen joukkoon. Jos jollekin tässä maassa pitäisi patsas pystyttää, niin se on kyllä

Aladar Paasonen, vaan eipä taida sellaista toimikuntaa vieläkään löytyä, että saisivat patsaan aikaiseksi.

Kukkonen tuntui saavan taas uutta pontta puheisiinsa. Käheästi naurahdellen hän kaateli tuoretta kahvia kuppeihin ja toi keittiöstä palatessaan pöytään oikein kerroskeksipaketinkin. Petri poimi kupin käteensä ja kastoi siihen täytekekssiään isännän näyttämän esimerkin mukaisesti.

- No, tietenkin siellä kapakassa se majuri Numminenkin kuuli minun ja Antin etäisestä sukusuhteesta. Puhuimme oikeudenkäynnin teatraalisuudesta ja tuomioiden epäoikeudenmukaisuudesta sekä pelkäsimme, etteivät ryssien vaatimukset välttämättä vielä siihen loppuisi. Kun oli jo nähty samoja näytelmiä Virossa ja muissa Baltian maissa. Sitten se majuri aivan muina miehinä pyysi minua kanssaan ulos tupakalle, vaikka saihan sisälläkin sauhutella tietenkin. Mutta ei se mitenkään harvinaista ollut, jos kesken illan käytiin ulkona haukkaamassa raitista ilmaa. Ei meihin kukaan mitään huomiota kiinnittänyt. Ulkona Numminen kyseli vähän enemmän Antista ja myös minun omista sotakomennuksista ja pyrki varmaankin arvioimaan minun kelpoisuuttani Isänmaan asioiden eteen. Sillä lailla se meidän yhteistyö sitten seuraavien päivien aikana alkoi. Numminen perehdytti minut tehtävääni ja kertoi tavat, miten tehtävää hoitaisiin. Ei se kovin monimutkaista ollut, silmät auki vaan. Reilun kuukauden päästä tapasin majurin esittelemänä erään syntyjään virolaisen naisen nimeltä Olga Mere. Hän oli myös täysin venäjänkielentaitoinen, mutta puhui vielä auttavasti suomeakin. Olgasta tuli minun vaikoilukumppani. En minä sinulle meidän tehtäviä ja keinoja ala sen tarkemmin kertomaan, vaikka olisihan niis-

sä tempuissa kyllä monenmoisia poskia punottavia tarinoita. Mehän haettiin eri puolelta Etelä-Suomea joukkoomme luotettuja oikeita ihmisiä ja raakattiin silloin tällöin pois vääriä. Eikä me oltu ainoita, mutta toisista kavereista emme saaneet koskaan tietää, se olisi ollut liian riskaabelia. Meidän tuli rakennella rooleja ja ujuttaa oikeita ihmisiä väärin ihmisten sekaan, ymmärrätkö. Ammattiliittoihin, rakennustyömaille, tiedotusvälineisiin, kouluihin, sahoille, satamiin, tehtaisiin, kunnantaloihin ja niin edelleen.

Kukkosen katseeseen kihosi juonikas ilme, kun hän katsoi Petriä kuin rikostoveriaan.

- Rikollistahan se silloin oli, mutta kaikki mitä tehtiin, tehtiin pelkästään itsenäisen Isänmaan vuoksi. Ja siinä tehtävissä onnistuttiin, tekniikka toimi, eikä tyylistä tavoiteltu pisteitä. Isänmaan asia säilyi pyhänä ja ryssät rauhoittuivat rajan taakse. Paasonen oli varmaankin koko hommassa se pääkonna, vaikkei se Suomessa enää sodan päätyttyä vaikuttanutkaan. Paasonen lähti Hallamaan kanssa maanpakoon Ruotsiin ja sieltä kai se lahden takaa veteli narujaan. Huhut Neuvostoliiton uudesta hyökkäyksestä lokakuussa 1944, asekatkennän toteuttaminen 1944 ja sen paljastaminen loppuvuodesta 1945, sotasyllisyysoikeudenkäynti marraskuusta 1945 helmikuuhun 1946, Kemin sataman lakko ja kansannousu loppukesästä 1949. Kaikki ne olivat taitavasti suunniteltuja ja toteutettuja operaatioita, ja uskallan väittää, että niiden avulla varmistettiin Suomen itsenäisyys. Kommunistit eivät koskaan saaneet odottamaansa kansanemmistön tukea, he eivät päässeet päämääröimään SAK:ssa, eivätkä liiaksi muuallakaan valtakunnan poli-

tiikassa. Meille oikeille ihmisille oli SDP työväen asiaa ajavista puolueista se selkeästi parempi vaihtoehto. Rauhaisampaa ja isänmaallisempaa linjaa kannattavana se oli huomattavasti suoraa toimintaa ja vallankumousta vaatinutta SKDL:ää riskittömämpi kumppani. Näin ajatteli myöskin USA, joka melkoisen vuolaskätisesti rahoitti nimenomaan SDP:n toimintaa. Vaikka eivät he SDP:ssäkään olisi kovin suopein silmin meidän hämäreitä ja kyseenalaisia touhujamme katselleet, jos vain olisivat niistä jotain tiedneet. Suunnitelmat olivat kuitenkin niin ovelia ja taitavasti toteutettuja, etteivät väärät ihmiset koskaan päässeet selville, kuka näytelmää kirjoitti ja kuka sitä ohjasi. Pelkäämiseen ja sotimiseen kyllästynyt, mutta punaisena kiehuva Suomen herravihainen työkansa sai kaipaamiaan kanavia purkaa pettymystensä kasamia paineita. Ilman tarjottuja tilaisuuksia seuraukset olisivat voineet olla arvaamattomat, heh. Ihme ja kumma kuinka kaikki on säilynyt salassa, heh, heh! Parempi on silti näin, että piilossa pysyykin, sillä kukapa siitä tykkäisi, jos huomaisi silmiinsä kustun. Yleislakko vuonna 1956 ei enää ollut tätä sarjaa. Sen tarkoitus oli aidosti kotikutoinen, eikä siitä sen enempää.

Kotimaansa historiaan perehtymisen suhteen Petri oli ollut turhankin passiivinen. Koulussa hänen arvosanansa historiasta olivat olleet kutosta ja seiskaa, eniten häntä oli viehättänyt Ranskan loistelijat, mutta verinen historia 1600- ja 1700-luvuilta. Jotenkin hänestä kuitenkin tuntui, että Kukkosen äsken laukomat jutut olivat merkittävästi kaikista muista historiamme kirjoituksista ja tulkinnoista poikkeavia. Petri ei missään tapauksessa halunnut ryhtyä inttämään, kyseenalaistamaan eikä arvostelemaan Kukkosen

kertomuksia. Hän oli tullut Kukkosen pakeille ensisijaisesti kuullakseen itselleen kovin etäisen isoisänsä edesottamuksista, eikä niinkään Suomen kansakunnan sodanjälkeisistä kriittisistä vaiheista.

- Entä Kauko Puusaari? Missä vaiheessa hän tulee mukaan ja millä tavalla?
- Niin, Kauko,

Kukkonen huokaisi hiljaa nojaten samalla taaksepäin kiihkuun. Hän nosti molemmin käsin kuppinsa huulilleen ja ryyppäsi kahvia ennen kuin jatkoi tarinaansa.

- Me olimme hyviä kavereita ja vielä enemmän, olimme oikeastaan kohtalontovereita. Olimme omasta sissijoukkueestamme ainoat, jotka selvisivät hengissä takaisin. Kaikki muut jäivät sinne jonnekin. Se tuntui sodan jälkeen aika pirun pahalta, eikä se tunne ole mennyt koskaan pois. Vain minä yksin olen enää jäljellä, Kaukon kuolemastakin on kohta viisikymmentä vuotta. Meillä oli hyvä porukka, ehdimme kulkea monet reissut ennen kuin marssimme vihollisen tuleen. Minulle ei ole koskaan selvinnyt, miksei meitä varoitettu. Yhtäkkiä vain kohtasimme NKVD:n partion väijytyksen alueella, jossa ei ollut nähty vihollisen joukkoja. Ne toverit olivat pahimpia, sillä ne sotivat suurin piirtein ammatikseen. Emme osanneet olla tarpeeksi varuillamme. Ilmeisesti partio oli kulkenut radanvarren vieressä ja nähnyt meidän ylittävän radan. Joku meni meillä pahasti pieleen. Vihollinen niitti meidät maahan. Siitä alkoi tulitaistelu, jonka aikana mekin onnistuimme tuhoamaan heistä ainakin muutaman. Pakenimme kuka minnekin. Pää-

simme erään Spetsin kanssa vetäytymään kakkoskoontumispaikkaamme, jossa kohtasimme seuraavana päivänä myös Kaukon ja jatkoimme yhdessä takaisin kotisuomeen.

Petri vaistosi Kukkosen vaipuvan muistelmissaan murheellisten tapahtumien jaksoon. Hiljaisuudessa kuului seinäkelon sekuntiviisarin naksutus.

- Loppujen lopuksi kahdeksan kaveriamme jäi sille tuhoisaksi tuomitulle reissulle. Tapasimme isoisäsi kanssa sodan jälkeen säännöllisesti. Kauko oli onneton ja masentunut. Niin kuin olin tietysti minäkin. Siihen aikaan ei ollut tarjolla terapioita tai kuntoutuksia. Oli vain jaksettava yksin. Korpisissien suorittamille sankaritarinoille ei ollut kuulijoita, eikä kovin montaa ymmärtäjää. Oli parempi pitää asiat omina tietoina. Katkeruuttahan siitä syntyy, kun on vuosikaudet pelännyt ja sotinut henkensä kaupalla suurta perkelettä vastaan oikeaksi tietämänsä asian puolesta. Sitten kun on päässyt suurin piirtein hengissä kotiin ja luulee tehneensä hyvinkin kunniakasta työtä, ilmestyy metsistä ja vankiloista paskiaisia, oikeita vapaamatkustajia ja Isänmaan pettureita, jotka alkavat kiiltävissä virkapuvuissaan kytätä kunnon kansalaisten elämää. Oikeat sankarit pakotetaan maanpakoon ja heidän suuret saavutuksensa mollataan oikein julkisesti. Syyttömien sotilaidenkin päälle suurin piirtein syljetään. Meitä syytettiin vuoroin lapsellisiksi hulluiksi ja vuoroin murhanhimoisiksi fasisteiksi. Se otti koville, se oli niin väärin, niin helvetin väärin!

Kukkonen hiljeni hieromaan käsiään. Jonnekin kaukaisuuteen kohdennetussa katseessa vilahteli vimmaisista kipunoista

ta. Aika ei toistaiseksi ollut kullannut kipeimpiä muistoja. Vanhus jatkoi hiljaisella äänellä tarinaansa.

- Kaukolla elämä vastusti ja hän sortui juopottelemaan. Tapaamisemme harvenivat, eikä kohta vaihdettu juuri kirjeitäkään. Eikä minusta olisi ollut miksikään auttajaksi, kun oli koko ajan omatkin ongelmat päälle kaatamassa. Sitten tuli se majuri Numminen, kuten kerroin, ja pääsin taas mukaan mielekkääseen toimintaan. Isänmaan asioiden tähden oli syytä elää. Kirjoitin Kaukolle ja pyysin häntä käymään luonani. Tiesin melko varmasti, ettei hänellä muutakaan olisi, vain ainaista alamäkeä, joten luulin hänen innostuvan uudesta mahdollisuudesta. Kauko tulikin käymään jo parin viikon perästä. Tapasimme luonani ja kerroin hänelle tilanteestani. Kerroin myös ajatuksistani hänelle kaavailemani roolin suhteen, mutta hän ei vaikuttanut kovinkaan innostuneelta ehdotuksestani. Vietimme kuitenkin rattoisan illan menneitä muistellen. Kaukolla ei ollut helppoa, painajaiset piinasivat ja ympäristö hyljeksi. Illan aikana kävi selväksi, ettei hänellä sittenkään olisi riittävän rautaisia hermoja niin vaativiin tehtäviin. Ymmärrätkö?

Kukkonen katsahti Petriä merkityksellisesti ja kohensi silmälasejaan nokkavartta pitkin ylöspäin. Mitä hän katseellaan ja eleillään viestitti, ei selvinnyt Petrille. Oman tulkinsansa mukaan hän oletti Kukkosen tarkoittaneen, että isoisä oli ollut henkiseltä kunnoltaan liian heikko niin paineenalaisiin tehtäviin.

- Mitä isoisälle tapahtui sitten? Olen ollut siinä luulossa, että hän olisi tappanut itsensä, mutta ellei tappanut, niin miten hän sitten kuoli?

- Stalin kuoli ensin maaliskuun alussa 1953. Se taas käynnisti kulisseissa melkoisen ruliaanssin niin Moskovassa kuin muuallakin Neuvostoliitossa. Meillä Suomessakin oltiin aivan syystä varpaillaan. Stalinin jälkeen valtaan pääsi Malenkov, joka oli kommunistiselta taustaltaan pätevä, eli julma ja hullu, aivan niin kuin monet muutkin kommunistijohtajat. Malenkov keräsi ympärilleen omaa kannattajakuntaansa. Aiempina vuosina Stalinin nimissä mielettömyyksiin syyllistyneille hännystelijöille tuli hätä, sillä heillä oli neuvostosysteemissä tuhansittain kosta janoavia vihamiehiä. Monet Stalinin luottomiehet menettivätkin virkansa ja joutuivat vuorostaan kärsimään yhteiskunnallisesta paitsioasemasta. Kaaoksen keskellä esimerkiksi tiedustelutoiminta lamaantui kuu-kausiksi. Kaikkein vihatuimmat virkailijat yrittivät pae- ta, mutta tietysti heistäkin valtaosa saatiin kiinni ja kar- kotettiin Siperiaan tai suljettiin virumaan vankiloihin, mutta osa likvidoitiin kaikessa hiljaisuudessa. Sekasor- toisessa tilanteessa monelle kommunismiin kyllästyneel- le avautui poikkeuksellinen mahdollisuus loikata län- teen pois systeemin ikeestä. Päälliköiden päivät kului- vat politiikan pelaamiseen, alaisten valvontaan ei aikaa jäänyt. Kontrollin herpaantuminen koski kaikkia hallin- non tasoja. Venäjän kansa alkoi epäuskoisen varovasti liikehtiä. Monet ymmärsivät tilaisuutensa koittaneen.

Vanhan kiikun liitokset kitisivät Kukkosen alla, kun hän hieman rehvakkaan oloisesti keinautti itseään taaksepäin. Sissiveteraani tarkensi paksulinssisten lasien takana kiilu- van katseensa vieraaseensa, eikä aikonut kätkeä ylpeyttään sodanjälkeisistä siviilielämän saavutuksistaan. Leukaansa kohottaen hän hymähti ja jatkoi tilitystään.

- Meihinkin otettiin yhteyttä eri lähetystöjen kautta. Olga piti kiirettä. Hän toimi tulkkina, tutkijana ja välikätenä ainakin viidessä loikkaustapauksessa, mutta yksittäisiä tiedusteluja käsiteltiin kymmenittäin. Teimme tiivistä yhteistyötä usean eri läntisen maailman tiedustelupalvelun kanssa ja saimme vinkkejä henkilöistä, joilla nähtiin olevan eniten annettavaa, potentiaalia!

Kukkonen yskähti kouransa, kohensi asentoaan ja kääntyi katsomaan ikkunasta ulos hämärtyvään iltaan.

- Luokittelimme yhteyttä ottaneet henkilöt omalla T - järjestelmällämme, jonka mukaan T1 -luokan loikkarikandidaatti oli ehdottomasti halutuin ja tarkoitti, että tulijalla oli hallussaan kriittisen tärkeitä tietoja, T2 - luokiteltu henkilö oli myös toivottu, koska hänellä oli tuomisinaan lännessä arvostettuja taitoja, esimerkiksi vaikka kulttuurin tai muunlaisen sivistyksen saralta. T3:lla oli yksinkertaisesti tarjottavanaan taaloja tai muuta selvästi rahassa mitattavaa materiaalia, T4:lla oli tukenaan merkittäviä tuttavuuksia joko Neuvostoliitossa tai lännessä, T5 -luokituksen saaneella ei puolestaan nähty olevan mitään arvokasta tuotavanaan, joten luokitus merkitsi tylyä tuomiota - ei vastaanottoa. Onnistuimme käyttämään tilaisuuden hyväksemme, Olga selvitti taustat ja me muut järjestelimme loikkareiden rajanylitykset ja kuljetukset joko Ruotsiin tai Tanskaan. Miten heidän matkansa sieltä jatkui, ei enää ollut meidän murheemme. Varmuudella tiedän, että ainakin kaksi T1:stä kulki meidän kauttamme länteen ja vapautteen. Kyllä, kyllä. Mitä heille sen jälkeen tapahtuikaan, siitä ei minulla ole minkäänlaista käsitystä.

Petri ei voinut olla ihailematta vanhan miehen selkeää kertomusta. Hän ymmärsi vuosikymmenten takaisten tapahtumien tallentuneen lähtemättömästi Kukkoson mieleen. Ne pysyisivät siellä selvinä ja yksityiskohtaisina niin kauan kunnes hän kuolisi kertomuksineen pois. Silloin olisi kaikki mennyttä, pois pyyhittyä, eikä hänelle olisi koskaan tarjoutunut mahdollisuutta kuulla häneen itseensä ja koko sukuunsa vaikuttaneista tapahtumista. Kukkonen pysäytti kiikkunsa liikkeen ja punnersi itsensä jaloilleen. Hänen katseensa oli jäänyt tuijottamaan jonnekin kaukaisuuteen. Petri seurasi ääneti, kuinka vanhus eteni jäykin ja lyhyin askelein kohti keittiötä ja sytytti katkaisimen ohi mennessään valot olohuoneeseen. Keittiöstä kuului kuinka kaapinovia availtiin. Kukkonen ilmestyi oviaukkoon.

- Ottaisitko voileivän?

Kymmenet kysymykset kiusasivat Petrin mielessä, mutta hän maltoi pysyä vaiti ja odotti Kukkoson jatkavan tarinaa. He söivät leipiään hiljaisuuden vallitessa. Ainoastaan läheiseltä tieltä kuului silloin tällöin ohiajavien autojen humisevia ääniä.

- Kaukoa tarvittiin eräässä T1:n tapauksessa. Silloin elettiin jo joulunalusaikaa 1953 ja Malenkov oli ehtinyt järjestää systeemissään rivit suurin piirtein suoriksi ja län-sirajat tiiviiksi. Olga sai kuitenkin vielä tehtäväkseen selvittää erään huipputaitavan atomiaseasiantuntijan loikkauksen. Kävimme järjestelyt läpi pikavauhdilla. Annoimme tälle loikkaajalle, kuten olimme antaneet jokaiselle aikaisemmallekin loikkarille, koodinimen. Atomimiehestä tuli Jerry. Olga lähti rajan taakse ottamaan Jerryä vastaan ja opastamaan häntä metsiä pitkin

Suomen puolelle. Kaikki tuntui sujuvan hyvin, saimme jo ennen puoltayötä tuotua Jerryn rajan ylitse ja ilman minkäänlaisia välikohtauksia. Kätkimme hänet autoomme ja lähdimme saman tien ajamaan kohti Kotkaa, jossa Jerryn oli tarkoitus nousta aamulla Tanskaan lähtevään laivaan. Haminan ja Kotkan välillä meidät kuitenkin jostain syystä pysäytettiin. Tilanne vaikutti tuskallalta. Poliisit käskivät meidät ulos autosta ja alkoivat tutkia sitä tarkemmin. En voi sanoa, oliko heillä jotain vihiä loikkauksesta, mutta joka tapauksessa he tuntuivat tietoisesti tehokkaasti etsivän jotakin. Niinpä he löysivät tavaratilaan vilttien alle peitellyn Jerryn nopeasti. Siitä hän syntyiikin ikävä tilanne. Hermot kireinä henkensä edestä pakeneva Jerry säikähti poliiseja ja tempaisi paksun palttoonsa taskusta pistoolin. Onneksi hän ei ehtinyt laukaista asettaan ennen kuin toinen poliisi iski sen Jerryn kädestä. Emme jääneet toimeettomiksi. Olga oli ottanut Browninginsa esiin ja uhkasi sen avulla poliiseja jättämään Jerry rauhaan. Kävimme keskenämme lyhyen neuvonpidon. Jouduin väkisin ottamaan komennon ja käskin äkäisesti Olgaa ja varsinkin vauhkoontunutta Jerryä rauhoittumaan. Päätimme sotoa poliisit auton takapenkille ja ajoimme heidät autossaan piiloon syväälle metsän uumeniin. Tuumittiin, että saisimme näin tarpeeksi aikaa pakenemiseen, emmekä syyllistyisi hirveisiin poliisimurhiin. Siihenastiset suunnitelmamme menivät kuitenkin uusiksi. Arvelimme nimittäin poliisien pääsevän jollain keinolla vapaiksi jo muutamassa tunnissa. Oletimme heidän sen jälkeen päättelevän, että olisimme pakenemassa muutaman kilometrin matkan Kotkan satamaan. Päätin ajaa Tampereelle. Ajattelin rauhoittaa tilannetta parin päivän hiljaiselolla. Saimme ajel-

la loppumatkan ilman keskeytyksiä. Jätin autoni Kangasalle, josta jatkoimme eri linja-autoilla Tampereelle. Minä menin edeltä, Olga ja Jerry tulivat tunnin kuluttua perässä. Teimme asunnossani tilannearvion. Jerry olisi saatava maasta pois ja nopeasti sittenkin. Uskoimme Olgan kanssa, että poliisit päivystäisivät satamia, joten päädyimme kuljettamaan Jerry'n Tornioon ja sieltä rajan yli Ruotsiin. Kävin rautatieasemalla selvittämässä pohjoiseen lähtevien junien aikataulut ja soitin samalla Tukholmaan majuri Nummiselle, joka Suomesta paettuaankin oli edelleen ainoa yhteyshenkilöni. Selvitin hänelle tapahtumat lyhyesti. Hän kirosi epäonneamme, mutta lupasi järjestää Haaparantaan Jerrylle vastaanottajan ja heidän sikäläinen organisaationsa huolehtisi hänestä siitä eteenpäin. Sitten soitin myös Kaukolle Ouluun. Tarvitsin matkalle tukea. Silloin minulla ei ollut pohjoisessa Suomessa käytettävissä ketään toistakaan oikeata ihmistä, johon olisin tiukassa paikassa luottanut. Pyysin Kaukoa saapumaan Tampereelle vaikka jo seuraavalla junalla, mutten kertonut syytä äkäiseen kutsuuni. Vetosin vain veteraaniveljeyteemme ja yhteisiin kokemuksiimme. Luulisin hänen ymmärtäneen tilanteen luonteen, sillä hän ei kysellyt enempää. Jäin asemalle odottamaan hänen kuittaustaan. Tunnin päästä hän soittikin antamaani aseman yleisen puhelimen numeroon ja kertoi olevansa jo seuraavana aamuna Tampereella. Huokaisin helpotuksesta. Aamulla olin tietenkin häntä vastassa. Lyhyen kävelymatkan aikana hiljaisella Hämeenkadulla selitin hänelle mistä oli kysymys. Kauko ei tykännyt tukalasta tilanteesta, mutta lupasi lopulta, aikansa ensin kiroiltuaan, toimia kanssani Jerry'n saattomiehenä Tornioon. Jerry'n pää naamioitiin kääreisiin ja Olgasta teh-

tiin häntä saattava hoitaja. Juna lähti aikaisin seuraavana aamuna. Kauko ja minä matkustimme samassa vau-
nussa, mutta erillään Olgasta ja Jerrystä. Seurasimme
taustalla ja olimme tarvittaessa valmiina toimimaan.
Matkan aikana ei ollut mitään hankaluuksia. Hyp-
päsimme junasta Oulussa, josta jatkoimme matkaa Kau-
kon paikalle järjestämällä autolla. Oli jo lähes puoliyö,
pakkasta oli aika paljon enemmän kuin lähtiessämme
Tampereelta. Auto kävi valmiina aseman parkkipaikal-
la. Auton tuonut kuski katosi Oulun öisille kaduille pu-
humatta mitään. Emme aikailleet yhtään vaan kiireh-
dimme tien päälle ja pohjoista kohti. Kauko ajoi, minä
olin apukuskina edessä ja Olga piti takapenkillä seuraa
vaitonaiselle Jerrylle. Vähän ennen Simoa auton moot-
tori alkoi yskiä ja savuta. Kauko pysäytti tien laitaan.
Oli hetken ajan hiljaista. Sitten yhtäkkiä Jerry menetti
malttinsa ja lähti käsittämättömästi huutaen juoksemaan
tietä pitkin eteenpäin. Olga juoksi Jerryyn perään ja huu-
si jotain venäjäksi. Samassa Jerry pysähtyi ja kääntyi ta-
kaisin. Hän marssi määrätietoisesti autolle, veti aseensa
esiin ja ampui ulos ihmettelemään tullutta Kaukoa rin-
taan. Sen jälkeen hän nosti pistoolin savuavan piipun
ohimolleen, huusi taas jotain ja ampui itsensä. Minä en
ehtinyt tehdä mitään. Kauko oli kuollut. Niin siinä sit-
ten kävi. Minä palasin seuraavan kevään aikana Suo-
meen ja muutin asumaan tänne Kajaaniin.

Olen toista päivää pyörätuolissa. Ihminen voi olla yksinäinen missä tahansa, vaikka pyörätuolissa. Minulle sillä ei ole merkitystä, yksinäisyydessä on kunniani. Ainoastaan ajattelemisella on merkitystä. Olen vaihtanut osastoa yhteensä viisi kertaa. Tältä osastolta minut tullaan ulkoistamaan. Joudan kuulemma jo pois ja kotihoitoon. Ei! Minä joudun pois. Minut siirretään vastoin omaa tahtoani ulos jonnekin jonkun osaamattoman armoille. Mutta minne? Pystynkö asumaan yksin? En enää ikinä! Saatanallinen tilanne, tähän astisista kaikkein pahin! Haluan ajatella, en seurustella. Haluan olla yksin, haluan ajatella! Olen opetellut ajattelemaan. Olen oppinut myöntymään avuttomuuteeni, olen oppinut hoidattamaan itseäni. Olen muuttunut! Kohta olen myös muuttanut, mikä ei ole hyvä. Haluaisin päästä ajatuksissani loppuun. Prosessi on pahasti kesken.

Puhumisen kanssa on vielä vaikeuksia. Sanat jo tottelevat ja tulevat, mutta lauseet eivät muotoudu, vaikka kuinka keskityn. Kommunikoin ainoastaan yksittäisillä sanoilla. Sana. Tauko. Toinen sana. Puhun pätkittäin aivan kuin olisin juuri kiivennyt kertakävelyllä Kilimanzarolle. Pitkiä sanoja en edes yritä. Joskus öisin omassa hiljaisuudessa olen taipaillut vaikeampia sanoja, kuten invaasio, sivistys, karriääri tai kohmelo, mutta jotenkin vain ääneni muuttuu muusiksi päästessään suusta ulos. Tyydyn siksi sanomaan turvallisia, korkeintaan kaksitavuisia sanoja, kuten kiit-ti, leh-ti, tee-vee, hyvä, joo, ei, mi-tä, mil-lon ja niin edelleen. Osaan myös hymytä. Mikä tragedia! Eniten kulutan aikaani ajattelemiseen.

Elämäni on ollut epäelämistä. Epä, epä, epä! Aina vain epä, epä sitä, epä tätä! Lapsuuteni trauma oli sodan seuraukset, isän itsemurha. Sen olen jo tehnyt itselleni selväksi. Lap-

suudessa minulla oli käsiteltävänä liian monimutkaisia asioita, oli aivan liikaa epäselvyyksiä. Minuun laskeutui pelko sakeana kuin aamuyön usva. Nuoruudessa joutuin kohtaamaan epävarmuutta itsestäni. Koko elämä, kaikki elämässä oli outoa, vaikeaa ja epävarmaa. Lapsuudessa kylvetty pelko alkoi itää, se kasvoi kanssani samaa tahtia. Pelkäsin ensin ympäristöä, sitten muita ihmisiä ja lopulta pelkäsin itseäni. Tulevaisuutta. Isyyteni kukkeimpina aikoina olin epätietoinen roolistani ja minuun liitetyistä odotuksista. Pelkäsin rikkovani tai vahingoittavani varjelemaani koti-idylliä. Varjelin, vaikka pelkäsin, ettei minusta olisi varjelemaan. Pelkäsin pettäväni ihmisten odotukset. Pelko vahvistui. Aikuisuudessa tiesin jo osan totuuksista, mutten vieläkään osannut kohdata niitä. Vasta nyt olen ajatellut. Saatan tunnustaa epäonnistuneeni elämässäni, mutta myös aiheuttaneeni epäonnistumisia ympärilläni. Pelko on kivetynyt minuun kiinni. Pelko on hallinnut minua, enkä itse ole ollut siitä edes tietoinen.

Vanhuuteni päivät ovat nyt päälläni ja edessäni. Olen vanhentunut viimeisen kuukauden aikana niin vanhaksi kuin ihminen kuollessaan on. Olen epäkelpoinen, vaikka olen pääsemässä pelosta vapaaksi. Mikä tragedia! Olen pelännyt koko elämäni ajan, ja kun vihdoinkin pääsen elämäni estäneestä pelosta eroon, olen epäkelpoinen elämään. Minun on ollut tunnustettava totuus itselleni, pelko voitti elinikäisen taistelun elämästäni. Missä minä olin elämäni ajan, ellen piilossa itseltäni. Epäelämäni on pian mennyttä. Olen ajautunut epäselvyyksien, epävarmuuksien, epätietoisuuden ja epäonnistumisten kautta nykyisyyteen, olen päätenyt epäkelppoisuuteen. Voi jumalani! Epäjumalani!

Poika kävi aamulla. Työnsi määrätietoisesti kärryäni pitkin käytäviä. Olisin ehkä kieltänyt, mutta tahdoin kuulla hänen asiansa. Pysyin vaiti. Kummastelin hänen olemustaan. Mitä oli tapahtunut? Onko hän myynyt asuntoani? Kolaroinut autoni?

Pysähdyimme käytävän päähän. Poika parkkeerasi minut ja otti itselleen jakkaran asettaen sen oikeaoppisesti viereeni. Tiesi ennestään puhumiseni vastahankaisuuden ja nyt lisäksi rajoittuneisuuden, eikä kysellyt kuulumisia. Jätti metrin väliä. Hyvä veto. Mutta asiaan, asiaan. Olen malttamaton. Minut keskeytettiin. Olin ajattelemassa asioita. Asiaan, hoputan,

- Mi-tä?

Poika halusi puhua isoisästään. Minun isästäni. Sähköistyn. Varaudun hetkessä. Isähän katosi. Hän valitsi toisin, mutta oliko se väärin. Se on arvoitus, ja nimenomaan minun arvoitukseni, elämäni pyhä mysteeri. Pappa esitti minulle isää, minkä pystyi, muttei suostunut puhumaan hänen oman poikansa itsemurhasta. Ei, vaikka hänen poikansa oli minun isäni. Kielletty aihe, aidattu alue. Opin olemaan kysymättä. Puhumatta. Surematta. Opin selviämään ilman isää. Kaikki suru jäi silti möykyksi sisälleni. Syvällä piilossa kaikki vuodet. Olisin niin halunnut polttaa elinkautisen pahanoloni yhtä aikaa halveksimani ruumiin kanssa. Tuhkani eivät sairastaisi tunnetautia. Tuho olisi ollut

oma tahtoni, mutta ymmärtämätön poika tuli luokseni leikimään tulella. Se tuli tikkujen kanssa ja minä olin paperia. Mikä röyhkeys! Se oli valmiina kärventämään minut elävänä. Olisi odottanut, olisi sen verran säälinyt. Sieluni on tulenarka ja silmistäni valuu kyyneleitä. Ne eivät kuitenkaan riittäisi sammuttamaan sisuksieni roihua. Kyyneleeni kiehuisivat ja höyrystyivät kadoksiin. Häviäisivät todistamasta. En voinut vastustaa mitään enkä ketään. Panssarini on revitty. Suojaukseni riisuttu pois. En voinut kääntää päätäni. Olisin yrittänyt, mulkaissut. Väärä aihe. Tabu. Stop heti. Mene pois! Poika tiesi ja näki, mutta aloitti silti. Se sanoi, ettei isä tappanut itseään, isä tapettiin, ammuttiin. Apua!

- Hoita - aa.

Kukaan ei kuullut. En saanut ääntä ulos. Liian paljon kuristusta kurkussa. Vain kireää kähinää. Poika oli tullut kostamaan. Oli tullut perimään saataviaan. Mikä ajoitus! Mikä suoritus! Mikä osuma!

- Hoita -aa.

Kukaan ei kuullut, ketään ei näkynyt. Kähinää, kähinää. Olisi rauhoitettava, keskityttävä muuhun. Suljettava vastaanottokanava kokonaan. Tällaista kärsimystä ei koskaan, ei kenellekään. Liian raakaa.

Poika jatkoi tulitusta avuttomuuttani ja suojattomuuttani hyväksi käyttäen. Oli käynyt Kukkosen Taunon luona. Mitä? Ajattelin paljon, mutta eniten sitä, elääkö se? Helvetti mikä tilanne! Isä ryssän ampumaksi. Armoa! Minä huusin! Mielessäni minä huusin suoraa huutoa, mutta suustani

valui vain äänetöntä huokausta. Mikä oli tämä salajuoni? Mitä minusta haluttiin? Eikö kukaan kuule! Apua!

- Hoita - aa.

Poika hävisi. Missä? Ei ketään, ei missään. Hiljaisuus. Mitä tapahtui? Mihin se meni? Yritin tehdä havaintoja, selvittää, mennäänkö takaisin? Siinä! Sähköiskun sihadus! Yhtäkkiä poika oli tullut takaa suoraan eteeni. Säikähdin, sävähdin. Hyökkäys! Katsoi silmiini. Tunkeutui. Härski ele! Kuinka irvokasta, raivostuttavaa! Se näki taatusti kyyneleeni. Poskiani poltti. Ihan lähellä, liian lähellä! Puhui hiljaa, mutta puhui selvästi. Kuulin ja talletin kaiken. Apua. Kuiskaus se oli enää. Vain kuiskaus. Toivomus. Armoa.

- Hoita -aa.

Ei. Ei. Ei. Vain kuiskaus. Ei.

- Isoisä oli Kukkosen kanssa kuljettamassa venäläistä loikkaria Ruotsiin, auto hajosi Simossa, se hullu venäläinen ampui isoisän ja sen jälkeen itsensä. Kukkonen ja joku virolainen nainen karkasivat Ruotsiin ja veivät kuolleen venäläisen mukanaan. Isoisä siirrettiin takaisin autoon ja se pistooli laitettiin sille käteen. Siksi sitä luultiin itsemurhaksi.

Hiljaisuus. Minä olin riekaleiksi revitty. Olin verille nyljetynä. Minussa ei ollut enää mitään. Poika kysyi, halusi kuulla kuolevan suusta vastauksia.

- Mitä isoisän kuolemasta tiedetään ja mitä siitä kerrottiin? Oliko hän kuollut rintaan ammutusta luodista?

En avannut silmiäni, en olisi toivonut tätä kuulustelua.

- O-li.
- Oliko hän löydettyä Simossa henkilöautossa istumassa kuskin paikalla?
- O-li.
- Tutkittiinko tapausta pitkään?
- Ei.
- Kukkonen oli siis oikeassa. Isoisä ammuttiin.

Noustessaan pystyyn poika puhalsi pitkään. Itse olin jo mennyt. Loppunut. Minut työnnettiin tahdottomana kuin heinäpaali takaisin huoneeseen. Jäin yksin ja olin hukassa helvetissä. Voi elämäni! Juuri kun olin oppinut ja muuttunut. Miksen saanut kuolla sinne kuraajan pohjalle. Se olisi ollut minulle aivan oikea loppusijoituspaikka. Loputtomalla kärsimysteni tiellä on pakkomatkaa jäljellä.

34. Petri Puusaari, marraskuu

Työtilanne Oulussa oli heikko ja kuulemma heikkenisi edelleen. Petri Puusaari oli käynyt entisessä työpaikassaan töitä kysymässä. Oven avaaminen ei ollut koskaan tuntunut niin vaikealta. Hän oli pitkään miettinyt käsikirjoitusta käynnilleen ja pohtinut pitäytyisikö totuudessa vai keksisikö jotain höttöistä lumetta nöyryyttävän asiansa edistämiseksi. Tuhlaajapoika oli palannut pesäänsä. Vastaanotto ei ollut armollinen, ei anteeksiantavainen, eikä edes ymmärtäväinen. Töitä ei ollut, eikä tullut, ei minkään tarinan tai totuuden

tukemana. Kadulle palattuaan Petri soitti toiseen hänelle entuudestaan tuttuun toimistoon ja tarjosi palveluksiaan. Turhaan. Joskus toiste. Parempina aikoina. Palataan. Mutta hei! Kiva kun soitit. Tsemppiä!

Ainolanpuistossa alkoi sataa räntää. Petri käveli tyhjältä työnhakumatkaltaan keskustasta kohti isänsä asuntoa Tuirassa. Oulujoen ylittävällä tyhjällä patosillalla hän pysähtyi ja jäi nojaamaan kylmään kaiteeseen. Mustaa vettä valui vahvana virtana kohti Merikosken voimalaitoksen puristusta. Märkä lumi sulii kasvoille. Hetken ajan hän ajatteli ottavansa yhteyttä entiseen tyttöystävänsä, mutta hylkäsi torsion ajatuksen toivottomana. Ylihuomenna hän noutaisi isän sairaalasta kotiin ja perustaisi uuden elämänsä omaishoitajan tehtävien suorittamiseen. Mikä kamala kohtalo. Poskipäälle valuvat kyyneleet sekoittuivat räntään.

Kääntyessään jatkamaan matkaansa Petri alkoi tapailla ennen niin tutun virren sanoja: "Totuuden henki johda sinä meitä etsiessämme valkeuden teitä. Työtämme ohjaa, meitä älä heitä, tietomme siunaa..."

Rauta-aita erotti hänet yhdestä mieleen juolahtaneesta ratkaisuvaihtoehdosta.

35. Minä, marraskuu

Olen löytänyt uudelleen jalat alleni. Pystyn seisomaan lyhyitä hetkiä, jos saan samalla tuettua käsillä itseäni. Jalkani ovat heikot tikut, mutta löysäksi repsahtanutta vartaloani ne silti kummasti kannattelevat. Tiedän olevani surkea, ja

nyt myös näytän siltä. Kerrankin käsitykseni kohtaavat totuuden kanssa. Lasken kymmeneen ja laskeudun pyörätuoliini takaisin. Olen poikkeuksetta hengästynyt. Hoitajat ovat jaksaneet jumpata minua ja ovat valaneet minuun uskoa toipumisestani. Jos joku toissijainen osa minusta onkin ehkä heitä kuunnellut ja heihin uskonut, niin se en ole ollut minä minuna. Olen heidän mielestään valmis. Valmis mihin? Poistumaan heidän silmistään ja heidän työmääräyksistään? Nyt minusta tuntuu vahvasti, että vielä hankaloitun heille. Ylihuomenna minut on tarkoitus lastata ja kuskata pois toiseen maailmaan. Totuus polttaa sisimpääni. Hyvä jumalani! Totuus on, etten tahtoisi palata elämään entisiin huoneisiini. En tahtoisi kohdata kipua itsessäni.

Rauhoitun analysoimaan elämäni. Kertaan itseni kanssa käymiäni keskusteluja. Pääsen pakenemaan huomisilta päiviltä. Rauhoitun. Alan kohdata kipupisteitäni. Teemmään tyhjänpäiväisyyksien testamenttiani. Mielentilani on pohjoinen, pimeä ja kylmä. Minä en houkuta ihmisiä luokseni, koska pelkään ja palelen. Luokseni on pitkä matka, eikä perillä ole palkintoa. Perillä minussa ei ole yhtään mitään. Kulissini eivät kiinnosta ketään, enkä minä ole valmis markkinoimaan totuuksia. Aineettomat resurssini ovat loppuun palaneet. Minä säälin itseäni, minä säälin ja vierastan. En olisi toivonut tällaista elämää. Ei ole vaihtoehtoja. Tunnustan, olen ollut ahdasmielinen, olen tullut tukkomieliseksi. Olen säälittävä.

On ollut kohdattava päästäkseni perille tai edes eteenpäin. On ollut uskallettava kohdata lipullani matkannut vieras kanssamatkustaja. On ollut aika. Olen saanut katsekontaktin. Ihminen katsoo muukalaista itsessään tahtoen kuulla

viestejä toisesta maailmasta. Onko siellä mitään, onko mitään parempaa?

Olen ollut suljettu, kiinni ja lopetettu. Olen ja pysyn edelleen kiinni, mutta miksi olen myös surullinen. Minähän olen kasvanut tähän tilaan, vai onko minut sittenkin kasvatettu tällaiseksi?

Poika on luvannut hakea minut ja hoitaa alkuun. Minä pelkään. Mitä muuta olisikaan luvassa? Ymmärrykseni tulevaisuudesta eliminoi kykyni ajatella. Näköpiirissä on vain epäjuttuja, epäkaikkea ja epäelämää.

36. Tauno Kukkonen, marraskuu

Kukaan ei säily syyttömänä.

Nakertajassa oli rauhallista. Loivasti ylöspäin viettävällä pyörätiellä käveli kiireetön vanha mies työntäen rollaattoriaan. Ohikulkijat eivät kiinnittäneet harmaaseen hahmoon sen kummempaa huomiota. Lunta ei ollut vielä jäänyt maahan. Lämpötila oli silti pakkasen puolella ja miehen hengitys muodosti pienen pilven hänen päänsä päälle. Nuori mopopoika sujautti verkkaisen vanhuksen ohitse aivan turhan läheltä, jättäen jälkeensä kitkeränhajuista kaasusta höyryä leijumaan kulkijan sieraimiin. Vastaan tullut koiranulkoiluttaja veti veltosti astelevan lemmikkinsä kohteliaasti pois hänen tieltään. Täällä ei ollut enää tapana tervehtiä tuntemattomia. Molemmat sen tiesivät ja ohittivat eleittä toisensa. Vanha mies olisi voinut kertoa, että toisin oli ollut ennen, varsinaiset Nakertajat tunsivat toinen toi-

sensa sekä tervehtivät toisiaan. Tauno Kukkonen rollaattorin korissa oli läheisen K-kaupan muovikassi, jossa oli kaksi kulutusmaitopurkkia, puolenkilon juusto, kymmenen sentin pätkä Gotler-makkaraa, hiivaleipä sekä paketti tarjouksessa ollutta Costa Rica -kahvia.

Kukkonen olo oli helpottunut. Hän oli lopultakin saanut purettua mieltänsä vuosikymmenet vaivanneita kipeitä kokemuksiaan. Ensi vuonna hän täyttäisi yhdeksänkymmentä, joten raskaan taakan keventäminen tuntui hyvinkin oikein ajoitetulta. Nyt olisi sillä viimeisellä portilla pikkuisen vähemmän selitettävää Pyhälle Pietarille.

Edellisyönä hän oli nähnyt pitkästä ajasta mieleen painunut unta. Hän oli veneessä kalastamassa, kun syvänsininen järvi oli yhtäkkiä alkanut jäätyä reunoiltansa alkaen. Kohta kauniin vaalea jääpeite tavoitti veneen ja ympäröi samassa sen joka puolelta. Vene juuttui paikoilleen. Jääkansi oli hetkessä miestä kantava. Hän purskahti hysteeriseen nauruun, nousi lasikuituisesta paatista ja lähti riemuisin mielin kävelemään kohti kaukaisuudessa himmeänä häilyvää vastarantaa. Naurulle ei tuntunut tulevan loppua ollenkaan. Ei, vaikka vastaranta hävisi valkeaan usvaan ja hänen etenemisensä pysähtyi jalkojen upottua paksuun lumeen. Silloin hänelle tarjottiin sankan sumun seasta jotenkin luonnollisesta ja odotetusta suunnasta apua. Pukeutuneena harmaaseen sotilaspukuun, jonka kauluksissa olivat majurin arvoa osoittavat isot ruusukkeet, ilmestyi Kauko Puusaari hyvin eläväisenä ojentamaan hänelle köydenpäätä. Hän tajusi viestin uhkaavan vakavuuden, muttei epäröinyt vaan tarttui karheaan köyteen ja alkoi kurinalaisesti kietoa sitä ympärilleen uudelleen ja uudelleen, kunnes paksu köysi oli puristunut tiukasti hänen kaulansa ympärille. Enää

hän ei nauranut, enää hän ei pääsisi irti, ei enää koskaan. Hän lupasi Kaukolle pitää kiinni. Itki ja lupasi. Siihen lupaukseen hän oli herännyt ja tuntenut silmiensä olevan kyyneleistä kosteat. Hänelle oli tullut sanoinkuvaamattoman apea olo. Tietoisuus kaiken katoavuudesta tulvi ajatuksiin. Kohta koittaisi viimeisen askeleen aika. Uni oli ollut kutsu. Tai käsky.

Kukkonen ei ollut raaskinut kertoa Petri Puusaarelle hänen isoisänsä kohtaloon liittyviä yksityiskohtia aivan totuudenmukaisesti. Hän oli muun muassa sivuuttanut Kaukon ja Olgan välille jo viisikymmentäluvun alussa puhjenneen salaisen rakkaussuhteen, eikä hän myöskään nähnyt tarpeelliseksi paljastaa Jerry'n tosiasiallista suhdetta Olgaan. He olivat Moskovassa vihitty aviopari, joka oli sodan jälkeen löytänyt uudelleen toisensa. Kaikki oli käynyt kuin ihmeen johdattamana. Jerry, joka oikeassa elämässä oli suomensukuinen lääkäri Viktor Nurmi, palasi kesällä 1953 pitkästä karkotuksestaan Jenisein Gulag-leireiltä takaisin Moskovaan. Hänen kansalaisoikeuksiaan ei kuitenkaan ollut palautettu ja hän joutuikin Moskovassa miliisien jatkuvan tarkkailun alaiseksi. Erään ruotsalaisen diplomaatin uhkarohkealla avustuksella ja väärennettyjen papereiden turvin hän onnistui, neuvostoviranomaisten tiukasta valvonnasta huolimatta, karkaamaan Leningradiin ja sieltä edelleen kohti Karjalaa. Olga oli ollut jo kuolleeksi luulemaansa miestänsä vastassa lähellä Viipuria. Liikuttavan jälleentapaamisen jälkeen he olivat kiirehtineet Suomeen pitkien ihmissalakuljettajien aiemminkin käyttämiä syrjäisiä reittejä.

Kauko oli kulkenut Tampereella muutaman kerran, mutta ei suinkaan Kukkosta, vaan Olgaa tapaamassa. Ilmeisesti

heillä oli aivan molemminpuolisia haluja vakavampaankin yhteiseloön. Ainakin Kauko toivoi niin, siitä Kukkonen oli varma. Kauko olisi halunnut Olgan jättävän vaaralliset vakoojahommat ja ryhtyvän oikeisiin töihin, olihan niitäkin Tampereellakin tarjolla vaikka kuinka. Olga oli kuitenkin, ja ymmärrettävistä syistä, ennen aloilleen asettumista kokenut asiakseen auttaa Neuvostoliitosta pakoon pyrkiviä ihmisiä. Viktorista välitetty yhteydenotto oli ollut hänelle alkuun uskomaton järkytys, mutta kasvanut sitten onnentunteeksi ja suureksi jälleennäkemisen toivoksi.

Hermoja kysyneen pakomatkan aikana Olgan ja Viktorin parisuhde oli käynyt Kaukolle selväksi, vaikka avioparin alkuperäisenä tarkoituksena olikin ollut salata todellisuus ja jättää Suomi sekä matkustaa elämään yhdessä kauemmaksi länteen. Automatka Oulusta oli ollut hirvittävä. Juopuneen ja kireästi hysterisen Viktorin varomattomuuden aiheuttama suhteen paljastuminen oli synnyttänyt Kaukossa mustasukkaisuutta, joka oli johtanut tuohon kohtalokkaaseen välienselvittelyyn Simossa. Alitusti onnettomuuksiinsa ja tyhjäänpäiväiseen elämäänsä loppen kyllästynyt Kauko oli uhannut paljastaa Viktorin Tornion tullipoliiseille. Viktor taas oli kaikkien koettelemustensa tähden jo valmiiksi särkymispisteessä, eikä voinut kuvitella mitään kauheampaa kuin viranomaisten käsiin ja eroon Olgasta joutumisen. Niinpä hän ottikin erittäin tosissaan Kaukon suutuspäissään viskaaman uhkauksen. Auto tosiasiassa sammui tienvarteen ennen Simoa, kovassa pakkasessa siitä oli ilmeisesti kaasutin jäänyt. Ruotsiin oli matkaa jäljellä vielä viitisenkymmentä kilometriä. Ketään ei naurattanut.

Viktor menetti hermonsä, hän luuli Kaukon tahallaan pysäyttäneen auton. Hän näki tilanteessa salajuonen ja oletti

poliisien pian tulevan pidättämään häntä. Yhtä lailla, mutta eri syistä johtuen poissa tolaltaan olleen Kaukon mentyä tarkistamaan moottoria, oli katalaa petosta epäillyt Viktor hyökännyt hänen peräänsä. He kävivät avatun konepellin takana kovaäänistä välienselvittelyä. Viktorin surkea suomenkieli kaikui pimeään autoon, jossa Kukkonen ja Olga istuivat ja palelivat. Ulkona riita miesten välillä kuului kiihtyvän uhkaavaksi, kunnes tuli hetkeksi aivan hiljaista. Sitteen kuului Kaukon epätoivoinen huuto ja perään pistoolin laukaus. Laukauksen repivä ääni sai Kukkonen liikkeelle. Ulos päästyään hän näki, mitä peruuttamatonta siellä oli tapahtunut. Kauko makasi selällään tiellä. Pian hänen viimeisen henkäyksensä höyry sihahti suusta ja leijui ylös hajoten pakkaseen. Viktor oli ampunut Kaukon, mutta ei sen jälkeen ampunut itseään, kuten Kukkonen oli kertonut Petri Puusaarelle. Olga oli kirkaissut kerran ja pudonnut polvilleen. Hänen hengityksensä höyrysi pakkasessa. Jostain kumman syystä Kukkonen muisti tuon yksityiskohdan siitä hetkestä parhaiten. Tilanne oli kuitenkin erittäin vakava. Aikaa ei ollut yhtään hukattavana. Kukkonen tiedosti tosiasiat, eikä hän ollut viivytellyt. Hän oli juossut läheiseen taloon, herättänyt isännän ja saanut etsiväksi poliisiksi esittäytyttyään luvan käyttää puhelinta. Hän oli soittanut Haaparantaan majuri Nummisen ilmoittamalle kontaktille. Lyhyen tilanneselostuksen jälkeen hengästynyt Kukkonen oli pyytänyt Haaparannasta autoa kiireesti noutamaan pariskuntaa. Lähtiessään talosta hän oli kiittänyt ja kehottanut unenpöpperöistä isäntää ja muuta talonväkeä jatkamaan rauhassa uniaan.

Sillä välin Olga ja Viktor olivat raahanneet Kaukon auton ratin taakse ja asettaneet pistoolin hänen käteensä. Ennen

kuin olivat kiirehtineet pois rikospaikalta, oli Kukkonen kirjoittanut poliiseja hämätäkseen Kauko Puusaaren nimissä lyhyen itsemurhaviestin ja lähinnä sissiveljeytensä tähden, mutta toki myös anteeksipyytäen ja oman rauhansa tähden sujauttanut vielä Kaukon rintataskuun laitetun kirjeen väliin mukanaan olleet vähäiset setelirahansa.

Kauko löydettiin seuraavana päivänä jäykäksi jäätyneenä. Poliisi tutki tapauksen ja päätyi arkistoimaan Kaukon kuoleman selvänä itsemurhatapauksena.

Viktorin ja Olgan pako oli onnistunut. He matkustivat lopulta Kanadaan, jossa elivät yhdessä seuraavat parikymmentä vuotta. Haaparannassa pariskunnasta erottuaan Kukkonen oli saanut heistä niukasti tietoja. Olga oli lähettänyt Kukkoselle Nummisen kautta ilman omia osoitetietojaan kolme kirjettä, joista viimeinen oli päivätty alkuvuoteen 1971. Viimeisessä kirjeessä Olga oli surkutellut Viktorin tautia, muttei kertonut tarkemmin minkä sortin sairautta hän tarkoitti. Viktor kuoli vuonna 1972 ja Olga viisi vuotta myöhemmin. Perillisiä heille ei jäänyt. Rauha heidän sieluilleen.

37. Minä, huhtikuu

Olen takaisin. Kävelen. Olen tehnyt havaintoja. Viriliteettini vietit ovat poissa. Niiden mukana menivät suorittamiseni pakkomielleet. Kuin leikattu koira kuljen päätäni roikottaen. Pettymysten ja menetyksieni hinta painaa askeleissani, haluan huomaamattomuutta ja käyn kunniattomas-

ti kyykkien kusella. Elämäni pakot, mutta myös pelot ja pyrkyryys ovat poissa painamasta mieltäni. Olen oppinut ajattelemaan niitä perivihollisina. Pikku hiljaa ja yksi kerrallaan tuhoan ne pois aivotautisesta päästäni. Tiedän iskut, muistan kärsimäni seuraukset, olen löytänyt niihin syitä, tunnistanut tuhoja, todennut tapahtuneet, hyväksynyt vahingot ja päättänyt toimenpiteistä. Lopulta olen onnistunut poistamaan isoja osia kolmesta kirotusta p:stä: pakosta, pelosta ja pyrkyryydestä. Talven kylmyys, pimeys ja puristus, nekin ovat poissa. En uskonut uuteen vuoteen. En elävänä. Paljon minusta jäikin elettyihin vuosiin. Vain vähän historiastani seurasi mukana. Melankolia, tuo myllerretyn mieleni ahdas koti, se jäi. En kaipa viittä eri sänkyäni sairaalassa. Kaipuu ja sängyt jäivät viime vuoteen. Edelliseen elämäni.

Katolta tippuu vettä ikkunani ohitse. Kevät kaikkialla. Olen tullut tai tulossa takaisin. Kalenterini mukaan kahdeksansataakaksitoista päivää olisi jäljellä oikeaan eläkkeeseen. Ne päivät jäävät minulta tähteeksi työurastani. Olen eläkkeellä. Olen virallisesti lokeroituna seuraamaan vastaan panematta vielä raollaan olevien ovien sulkeutumista. Tästä eteenpäin vallankumouksen läpikäynyt elämäni pienenee pala palalta, ovi ovelta. Valtakauteni tulee jäämään lyhyeksi.

Mitä tapahtui jouluna 1953? En ole pystynyt, enkä ehkä edes halunnut vapautua sitä ajattelemasta. Tiedän, tiedän. Turhaa, toivotonta ja vahingollista. Mutta ei merkityksetöntä minulle. Ei suinkaan. Olen ajatellut elämäni musertaneita tapahtumia liiankin paljon, mutta ajatteluni paljouskaan ei ole paljastanut mieltäni tyydyttävää totuutta. Mitä isä teki Simossa? Miksi hän oli oudon auton ratissa? Oliko hän

ajanut sinne itse, yksin, vai oliko mukana ollut muita? Jos kerran isä tapettiin, niin miksi hänen taskustaan löytyi itsemurhasta kertonut viesti ja miksi isällä oli ollut ase kädessä? Jos rikos tapahtui ja hänet murhattiin, miksi niin kävi, mitä sellaista isä oli tehnyt, että hänet kannatti tappaa? Ja miksi murha oli pitänyt lavastaa itsemurhaksi? Olen päättänyt pitämään Kukkosen kertomuksia satuina. Niin tuntuu helpoimmalta. Vain vanhan miehen mielikuvitusta. Loppusuoran kiri ennen maalia. Mutta en ole saanut rauhaa. Valehtelisin, jos väittäisin, ettei asia kiinnostaisi minua edelleen.

Elämäni ajan olen miettinyt isäni kovaa kohtaloa ja hänen tekemäänsä ratkaisua. Jos, jos, jos? Jos niin tai näin, niin mitä sitten? Miten minä olisin erilainen, jos se olisi totta ja jos olisin tiennyt? Kuinka järjestyttäviä ajatuksia! Mikä mulistus elämässäni! On täytynyt ajatella, kuka minä olen, mikä minusta on tullut. Mikä minusta olisi tullut jos? Sitten seuraa iso miksi. Elämäni kokoinen miksi. Kamalaa! Jos se olisi totta. Minulta olisi varastettu elämä. Koko elämä. Varastettu, ja korvattu pahalla ololla, eniten pelolla. On ajateltava.

Palaan kotiin. Kuva on kirkas. Koti oli äiti, äiti oli koti. Mutta minä olisin kaivannut isää. Ja niin olisi äitikin. Meidän yhteinen kaipuu, joten isästä ei puhuttu. Äiti kietoi minut kotiimme ja jätti oman elämänsä elämättä. Minä olin olemassa enemmän äidille kuin itselleni. Äiti kasvatti. Paimensi ja paijasi. Komensi kouluun ja kyseli läksyt. Varmisti että pääsin virkaan, ennen kuin luovutti ja alkoi kuolla pois. Olin virassa ja muuntauduin virkaani varten. Olin yksin, jäin yksin. Virka ei lohduttanut. Äiti ei enää tunnistanut, mutta Maria lohdutti. Hän pelasti minut. Sel-

visin elämään. Perustimme perhettä, emmekä onnistuneet. Maria olisi halunnut, mutta minä en osannut. Osasin työni, velvollisuuteni. Työ viehätti, kunnes se otti minut, enkä silloinkaan vastustellut. Pojan syntymästä en paljoa muista. Hämäriä kuvia karusta kastetilaisuudesta köyhässä talossa. Pappi sanoi Petri Johannes. Maria nimesi, minä olin kai hyväksynyt. Ehkä, tai ei! Se oli aivan varmasti niin, Maria oli niissä asioissa tarkka. Kakkua ja kahvia. Vaihdoin vaatteeni ja lähdin takaisin töihin.

Elämäni oli siirtynyt virastoon. Opin osani ja loksahdin koneistoon. Näin kaikessa salaliittoja, epäilin joka käännteessä juonitteluja. Päätin valvoa. Pidin kynsin hampain kiinni asemastani ja kasvoin kiinni konttoriini. Lapsuudessani puhjennut kehitysvammaisuus sai nyt seuraa tunnevammaisuudesta. Kyräilin itseni ulkopuoliseksi työyhteisöstä. Toin tunnelmat kotiin. Vertasin Mariaa äitiini. Maria ei osannut, hän ei ollut koskaan kiitettävä, harvoin edes kelvollinen. Kyllä hän yritti, mutta minä näin hänen toivottomat yrityksensä ja tuomitsin ne turhina. Nauroin hänet noloksi. Maria väsyi ja vaikenä. Vainaita ei niin vain voiteta.

Olen kylmä. Sosiaalisesti syväjäässä. Vastaanotan vieraita mieleni eteisessä, peremmälle en ole päästänyt ketään. Olen loputon työmaa. Aidattu alue. Pääsy kielletty. Oleskelu kielletty. Ei läpikulkua. Tiedän rajoitteeni. Mutta myös oikeuteni. Tällainen minusta tuli. Kohtalo, kokemukset ja kasvatustani. Tällainen minä olen. Oikeutetusti tällainen. Joskus olen ollut surullinen itseni tähden. En usein.

Olin jo oppinut elämään sulkujeni takana. Kaikki on minussa tallessa, mutta turrutettuna mieleni syvimpiin kellareihin. Niin oli aina ollut, kunnes poika tuli maitojunalla

takaisin taivaastaan tavallisten ihmisten pariin. Tuli pyytämättä, tunkeutui huoneisiini ja penkoi lupaa kysymättä papereitani. Pyhiä papereitani. Kyttäsi ja kyseli. Haki kipuni polttavimmat pisteet. Ryntäsi reviirilleni. Rikkoi rajat. Repi auki elämäni ajan märkeet haavat, vuodatti sydänvertani ja viilteli sieluni säpäleiksi.

On vuosi nolla. Tämä saa olla viimeinen vuosi epäreilussa elämässäni.

Poika on sentään saanut töitä. En muistanut kysyä mitä töitä. Kiinnostukseni olisi toisaalta ollutkin epäaitoa, epäasiallista ja epärehellistä. Parempi, etten kysellyt.

38. Petri Puusaari, huhtikuu

Oletan ja mukaudun mieliksi. Olen sellainen.

Talven kestänyt työttömyys sekä pääosin surkeutta ja surua sisältänyt sukuselvitys olivat tehneet kipeää. Petri Puusaari tiesi kokeneensa elämänsä ehdottomasti pisimmän ja raskaimman talven sukututkijana ja isänsä omaishoitajana. Petri oli kokenut yksinäisyyttä, ulkopuolisuutta, osattomuutta ja lohduttomuutta. Isän kanssa hän ei ollut juuri puhunut muuta kuin arkisia välttämättömyyksiä, jotka käsittivät sanan tai kaksi. Ohjeita, oletuksia, kysymyksiä, käskyjä. Tuu, tee, mee, käy.

Ylipääsemättömän ikävät tuntemukset olivat ravistelleet hänet valvomaan murheitaan lukemattomien öiden lukemattomina tunteja. Masentavan musta marraskuu, kuole-

man kuukausi, oli kulunut täytellessä viranomaisten velvoittamia haku- ja ilmoituskaavakkeita sekä opetellessa arjen käytännön välttämättömiä hoitotoimenpiteitä. Koko talvi oli puolestaan mennyt isän uusimpia oikkuja opetellessa ja selvitellessä taustoja ja syitä heidän väliseen epänormaaliin isä-poika -etäisyyteen. Omaishoitajana hän oli saanut yhteiskunnan kassasta muutaman satasen kuukausikorvausta. Heidän yhteisiin talousmenoihin se ei kuitenkaan ollut riittänyt. Pitkin hampain isä oli suostunut ottamaan maksuvastuulleen kahden hengen uustalouden aiheuttamat kustannukset sekä lisäksi osan Petrin lainan kuukausierien hoitamisesta. Ratkaisu ei tietenkään ollut kummankaan itsenäisyyttään varjelevan osapuolen toiveiden tai tavoitteiden mukainen, mutta muita vaihtoehtoja ei juuri ollut löydettävissä. Pakko oli ollut sopia. Sopia samaan asuntoon ja samaan talouteen. Sopimus pohjaisessa yhteistaloudessa eläminen ei kuitenkaan ollut lähentänyt heidän kolean kyräilevää suhdettaan.

Petrillä oli ollut yllin kyllin aikaa tutkiskella itseään. Hän oli pohtinut erikoisesti itselleen luonteenomaista käyttäytymistä. Häntä vaivasi väkinäinen miellyttämisen- ja suorittamisenpakko. Hän oli oppinut olemaan mieliksi, eikä koskaan ollut odottanut kuulevansa kiitosta tekemisistään. Mikään ei riittänyt. Jos joku oli hyvin, se voisi olla paremmin. Jos joku oli parasta, se oli aina jonkun muun ansiota. Silti hänen oli yritettävä enemmän, petyttävä ja yritettävä uudelleen. Väkinäisemmin ottein ja kipeämmin seurauksin. Helsingin reissu oli ollut irtiottoyritys kaikesta entisestä. Viimeinen mahdollisuus voittaa. Kahden vuoden kilpailu. Pelissä tulevaisuus. Hän juoksi itsensä verille, muttei päässyt edes pistesijoille. Tulevaisuutta olisi tehtävä talkoilla

puulaakisarjassa. Poika, joka kantaa repussa karkkia, saa keralleen kavereita. Petrin reppu roikkui selässä tyhjä täynnä, eivätkä kaverit kulkeneet kyselemässä karamellien perään.

Petri oli muistellut kauppakäyttäytymistään, kuinka hän ennen ostopäätöksiä oli punninnut ratkaisujaan sen perusteella, kuinka muut ja hänelle merkitykselliset ihmiset hänen hankintoihinsa suhtautuisivat. Hän oli myös ostanut monenmoista tavaraa tunnetarpeittensa ohjaamana, olettaen tiedostamattaan ostavansa tavaran muodossa kaupassa vallinneen tunnelman. Petri oli ollut helposti höynäytettävä, mainosten tavoittelema unelmamies. Ostaja. Maksaja. Nopeasti kyllästyvä kuluttaja.

Kokonaan toinen ja jos mahdollista vielä ostoalttiuttakin kipeämpi ongelma-alue Petrille olivat hänen ihmissuhteensa. Myös niissä hän oli kokemuksen kautta todistetusti huono. Tyttöystävän hankkiminen, pitäminen ja omistaminen olivat olleet hänelle pakkomielle. Seurustelu oli tuhoon tuomittu suoritus, epärealistinen esitys. Lyhyiden parisuhteidensa aikana hän oli vapaaehtoisesti valinnut pellen roolin. Hän oli ollut aina se, joka nöyrtyi, pyysi anteeksi ja pyrki hyvittämään. Hän oli suostunut syylliseksi, hän oli hyväksynyt kumppaneiden ontuvat selitykset ja valheelliset verukkeet, muttei ollut koskaan itse osannut tai halunnut niitä keksiä. Hän oli valvonut pahaa mieltään; hän oli tarjonnut, hän oli tarjoutunut. Aina hän oli ollut se, joka oli suostunut sinnittelemään. Jälkeenpäin, kun epäreilut ja epätasa-arvoiset ihmissuhteet olivat vääjäämättä ajautuneet karikolle, oli hän tiennyt tulleensa jälleen kerran hyväksikäytetyksi. Petri hyvin tajusi antaneensa itse kaiken tapahtua, vaikka olikin koko ajan nähnyt pelin hengen. Petri oli

oppinut kieltäytymään kipeiden havaintojensa edessä; hän oli oppinut olemaan tunnustamatta itselleenkaan näkemiään tosiasioita. Hän ei halunnut totuutta, hän tahtoi unelmia. Henkilökohtaisten heikkouksien kohtaaminen oli ollut raivostuttavaa, koska se synnytti hänessä kipeää itsesääliä, rypemisen tarvetta. Vaikeasti käsiteltävää katkeruutta. Miksi sellainen kipuja kerryttävä käyttäytyminen sitten oli hänelle niin tyypillistä; siihen hän oli talven aikana pyrkinyt hakemaan vastauksia omia tarpeitaan ja taustojaan selvittämällä.

Petrin lapsuudessa isä oli ollut persoonaltaan ehdoton, voimakas ja hallitseva perheenpää, jonka mielipiteet painoivat muita enemmän ja jonka tekemiä ratkaisuja kunnioitettiin, eikä niitä missään tapauksessa kyseenalaistettu, arvostelusta puhumattakaan. Silti Petri ei voinut sanoa olleensa isän poika, ei koskaan isän poika. Isä ei olisi ansainnut poikaa, ei häntä, eikä ketään muutakaan. Petrin oli vaikea ymmärtää, miksi isä oli suhtautunut häneen ja myös äitiin niin välinpitämättömästi, aivan kuin isä olisi pelännyt kosketusta, keskusteluyhteyttä tai silmiin katsomista. Petri oli tullut johtopäätökseen, että isällä täytyi itsellään olla niin suuria traumaattisia kokemuksia oman isänsä menettämisen johdosta, ettei hän ole koskaan kyennyt luottamaan edes läheisimpiinsä ihmisiin. Isän on täytynyt pelätä menettämistä, tunnetta, joka on määritelty hänen lapsuuttaan. Hän ei ollut halunnut antautua rakastamisen tunteeseen, koska enemmän kuin mitään muuta hän on pelännyt menettävänsä sen, eikä olisi kyennyt kestäämään enää uutta pettymyksen taakkaa sisällään. Petri arveli isänsä suojanneen itsensä rakkaudelta. Mikä kamala kohtalo! Äiti oli ottanut osumat, haavoittunut ja vuodattanut itsensä kuiviin.

Kevään edetessä Petri oli asetellut elämänsä arvoja uuteen tärkeysjärjestykseen. Koulutusta vastaavaa työtä hänen oli ollut vaikea löytää ja hakea. Toisaalta hän ei välttämättä olisi halunnutkaan enää nousta mieltänsä riivanneeseen oravanpyörään. Hänen oli täytynyt ymmärtää elämä uudelleen ja vielä sitäkin enemmän. Ymmärtääkseen elämää, hänen täytyisi ensin hyväksyä itsensä ja isänsä, sekä heitä molempia kohdanneet kipeät kokemukset. Ihmisen olisi otettava elämä vastaan ja eletävä ajallaan. Sen tehköön kukin tavallaan omalla vuorollaan. Myös Petri itse.

Hänelle oli tarjottu töitä yleishyödyllistä työtä tekevästä yhdistyksestä. Tonnin kuukausipalkkaa vastaan hän tiesi antavansa tärkeän panoksen vähempiossaisten kanssaihmisien hyväksi. Työssään hän sai hyödyntää mainosalan osaamistaan ilman, että mielessä kimaltelivat ylennykset tai bonukset. Kehukipeys ei kiusannut. Ensimmäistä kertaa elämässään hän huomasi nauttivansa heräämisestä, rutiniinomaisiksi muodostuneista aamutoimista sekä kotioven kiinnilaittamisesta takanaan. Petri tajusi kotoa lähtiessään katsovansa enemmän eteensä, kuin eteisen peiliin. Pakottavaa tarvetta parisuhteeseen ei ollut ilmennyt, vaikka yksinäisyyden varjo ajoittain tummensikin hänen ajatuksiaan. Elämä oli orastavaa, täynnä mahdollisuuksia edessä päin. Kaikki työ on tärkeää. Kotoa on kiva lähteä, kun on syy, jonka itse kokee oikeaksi.

39. Minä, toukokuu

Olen takaisin. Tulin uudestaan.

Elämä on alkamassa. Ehkä se on. Menin eilen seminaariin. Menin sinne kutsumatta. Taksiseteleitä ja tukipalvelua. Palasin menneisyyteen, koska halusin selvittää ja tarkkailla. Ja sopia. Samaan tuttuun seminaaripaikkaan saapuminen ei sekään ollut sattuma. Kuljin tarkoituksella ojan ohitse, mutten voinut sivuuttaa sitä pysähtymättä. Sinne minä keran jäin. Iäisyys sitten. Sieltä olin nyt noussut ylös. Ylösnoussut. Olin saattanut jopa syntyä uudestaan. Heitin mielessäni kukkakimpun ojanpohjan kivikkoon.

Olin seurannut ja odottanut vuoroani. Tahdoin samaan paikkaan. Tahdoin tutkia itseäni seminaarissa, jossa ei enää menisi koko päivää. Poissa olivat ihmistenväliset jännitteet ja pyrkyryyden paineet. Olin vapautunut. Olin pelkäämättä! Kuinka olenkaan pelännyt tietämättäni! Kuinka ahdistunut olenkaan ollut! Minun elämäni! Voi jumalani. Voi Maria. Anna anteeksi. Ei, Maria. Ei vielä. Minun on ensin annettava itselleni anteeksi.

Miksi epäonnistuin? Miksi puhuminen oli minulle niin vaikeaa ennen kaiken loppuakin? Miksi puhutaan niin vähän, miksi niin vaikeasti? Miksi sittenkin vain kännissä tai kännykässä, tai kännissä kännykässä? Miksi todelliset ja tasa-vertaiset kohtaamiset yleensäkin ovat niin ylitsekäymättömiä tilanteita? Oi, luoja! Minulla olisi vielä sanottavaa. Voisin olla hyödyksi, jos osaisin puhua ja uskaltaisin olla rehellinen. Olin kertaalleen kuollut esimerkki ihmiselä-

män irvikuvasta. Rampana laahustava varoitusmerkki laiminlyöntien seurauksista. Älkää koskeko!

Aula on korkea ja vaalea. Jotenkin harras. Jatkan matkaa. Tunkeudun sisään seminaariin. Suljen silmäni ja pääsen ajattelemaan itseäni eheämmäksi. Käänän mielessäni rintaaani kiinnitetyn kipu-kyltilin nurin päin. Ei enää kipua. Ei kipua minussa. Olen isäni poika.

Mutta mitä nyt? Kavahdan. Missä hän on, ellei seminaarissa? Kääntyilen salissa. En kuitenkaan näe Kalevia paikalla. Muistikuvissanikaan en osaa hahmottaa hänen olemustaan. Kavahdan uudelleen. Kovemmin. Oliko häntä koskaan ollutkaan? Kalevi, vastaa minulle, olitko sinä minulle todellinen? Vai olitko sinä sittenkin vain kipeä osa minusta itsestäni? Maailmassa, jota menneisyyteni peloilla pinnoitetut pilarit pitivät pystyssä. Järisyttävä johtopäätelmä. Järisyttävä toki, mutta miksei se sittenkään yllätä minua tämän enempää. Kalevi kuului kuvaani. Se kuului siihen kuvaan. Käsitteissäni se oli osatotuus työstäni. Entä jos se ilmentyisi nyt? Olisiko se taas hän, Kalevi. Olisiko kuva taas todellinen. Varjele!

Palaudun. Värisyttää. Suoristaudun ja vedän samalla ilmaa palleaani. Annan ilman asettua, nojaan taaksepäin ja päästän sen kulkeutumaan sieraimieni kautta ulos. Kohdistan katseeni eteen. Joku aihe. Alustus koskee Jätteenpolttolaitosta. Vakava aihe. Ongelmakeskeinen lähtökulma. Jäykistää väen penkkeihinsä. Poverpointti syttyy kankaalle. Virka rooliutuu alustajan ympärille kuin uimapuku. Tilastoja, selvityksiä, laskelmia ja lausuntoja. Kahden tunnin tilaisuus. Tunnen väsytystaktiikan. Ei kiirettä, ei kiirettä. Lopussa keskustelua. Ei liikaa puheenvuoroja, ei liian pitkiä.

Kansalaispalautteen luonne on pidettävä spontaanina ja hupaisana. Mikä sana! Hupaisaa. Ennalta selvää, sovittua. Niin se on aina ollut. Kansalaispalautteet ovat juonikkaita, hupaisia. Niin onkin oltava! Virkaatekevien valta-asema ei saa horjahdella. Yhtä köyttä läpi koko siunatun systeemin. Asiantuntijoita nousee esiin. Nyökkäilyä. Vakavia ilmeitä. Itsekunnioitukseen perustuvia odotuksia, kyseenalaistamattomuuksien olettamuksia, asemaperusteisen arvovallan enakkovaatimuksia. Varautuneisuutta se on. Vallankäyttöä! Kymmenen käskyä. Ah, kaikki on niin nähty! Yksitotista teatteria koko kaupungin kokoisella näyttämöllä. Rooleihinsa lukkiutuneet näyttelijät ilmestyvät kulissien takaa lavalle yksi kerrallaan, lausuvat, vakuuttavat ja vetäytyvät. Esityksen viesti on virka-aseman voima, kuiskaajana kaitenturvaava järjestösuoja. "Ihmiset, nöyrät ja nöyryytetyt kansalaiset, kuunnelkaa totuutta, katsokaa kalvoja, uskokaa sanaa!" Ei enää, ei enempää! Armoa! Mielessäni minä nauran. Minä epäkelpoinen, itsekseni täällä kaikkien erioikeutettujen takana. Minä ilman panssareita, ilman takkia ylläni. Nauran, vaikka tiedän syntini. Olen sittenkin pettänyt systeemin. Vähät välitän. Tuomitkaa ja rankaiskaa! Systeemi selviäisi ilman minuakin ja minä ilman systeemiä.

Kuulinko oikein? On vakavoiduttava kuuntelemaan. Menikö jotain ohitse? Katson kalvolle ja kummastun! Puolen miljardin markan paskanpolttouuni! Ei voi olla totta! Minä livahdan mukaan aiheeseen, virittäydyn taajuudelle. Eikö mikään enää ole pyhää? Ihmiset palveluksessa nyökkäilevät toisilleen. Kukaan ei kohottaudu kysymään. Hypnoosi ei tartu minuun. Hysteria tarttuu, tulee tykö ja tyrkylle. Otanko vastaan? Ei, ei, ei sentään! Tahdon kuunnella. Huitaisen hysterian pois päältäni. Satakaksikymmentä ton-

nia paskaa savuna taivaalle. Joka jumalan vuosi. Mikään ei ole pyhää. Paskastakin tehdään bisnes. Kuinka epämoraaalista! Peräännyn paikallani olemaan hiljaa. En minä. Mutta kuka sitten? Toinen näytös. Pam! Ja näytelmän päätös. Verhot eteen. Menkää koteihinne! Kulisseja, kulisseja!

On valittava. Eläke ei itsestään antaisi rauhaa levottomalle. Voiko eläkkeelle ohjattu ihminen ottaa enää elämäntehtävää? Minä ajattelen sitä myöhemmin. Minähän olen oppinut ajattelemaan. Aika opettaa, aika pakottaa oppimaan. Ajattelemisen tulisi olla kansalaistaitoa. Minä tahtoisin opettaa ihmisiä ajattelemaan. Tahtoisin sovittaa ajattelemattomuuttani tehdyt syntini opettamalla ajattelua. Ei, kykyäni ei riittäisi puhumaan, ei koskaan tässä elämässä. Voiko ajattelua opettaa ajattelemalla, ilman poverpointtia, ilman tyyliä, ilman elävyyttä. Mitä voi opettaa ilman poverpointtia?

Kuka tulisi kouluuni, kuka välittäisi, kuka ehtisi? Ei nämä, ei kukaan. Hypnoosi ei hellitä ilman kipua. Ajatteleminen ei kiinnostaisi tarpeeksi. Kukapa viitsisi tulla opettelemaan ajattelemista? Jokainenhan voi ajatella omalla ajallaan ihan milloin tahansa ja mitä haluaa. Mutta virka-aikana ei ajatella omia ajatuksia, silloin omaksutaan muiden ajatuksia. Ei kukaan. Ei koskaan. Ei mitään.

Epämuodollistaudun. Ei minun pakko ole opettaa, minun on vain pakko ajatella. Kipu on kaikonnut. Elämänkokoinen tyhjiys imee uutta sisältöä varannokseen. Annan sen tapahtua. Pärjään omillani, poika omillaan. Sopu löytyi. Muutin pois pienempään. Palvelukoti. Vähäisiä tarpeitani varten. Seinät ottavat kiinni kulkuni. Estävät kaatumasta,

mutteivät estä ajattelemasta. Olen pääsemässä tasapainoon elämässäni.

40. Finaali

Olen riisuutunut. Olen myös oppinut, että työn tulisi ravita ihmisen elämää, eikä määrittää tai tukahduttaa sitä. Kuinka hukassa olenkaan ollut kaiken elämäni ajan. Tekemisen ja välittämisen välillä on syy-seuraus -suhde. Haasteellisempaa on tehdä siitä tasapainoinen ja mielekäs. Ei ihminen saisi elää mitään tekemättä, muttei myöskään liikaa tekemällä.

Alkuperäinen totuus ihmisestä hioutuu esiin vasta täydellisessä hiljaisuudessa. Kaikki aistit ovat liiaksi avoimia, vastaanottavaisia. Ne harhaannuttavat ihmistä matkallaan. Kukaan ei ole aito, ei kukaan.

Nyt tiedän senkin, että valtaa on sillä, ken hallitsee aikaa, ei rahaa. Raha ei ole ihmisen otettavissa, mutta se on ihmisen annettavissa. Aika on ihmisen itselleen otettava, vasta sitten se on annettavissa. Kuka osaa ottaa itselleen aikaa, voi sitä toisille antaa. Se on todellista valtaa.

Eikä se ole tärkeää mitä ihminen tekee, vaan se, miten ihminen elää. Tuskin edes kymmentä prosenttia ihmisen kokonaisuudesta on hänen itsensä tai toisten nähtävissä ja kuultavissa. Valtaisa loppuosa on meidän itsemme ja aistiemme patoamaa, kätkemää ja kadottamaa. Olemme huonoja

omaksumaan hyvyyttä, olemme liiaksi ongelmakeskeisiä. Lähestymme asioita pessimismin periaatteella. Se myy meille parhaiten, se on uskottavaa. Kansallinen tragediamme se on. Mieleemme elää rusennettuna pakkopaitaan, jonka olemme itse itsellemme pukeneet ja selän taakse sitoneet. Lähtökohtaisesti olemme siis kaikki hyviä ja vilpittömiä, mutta entä tässä ajassa, aikuisuudessa? Moniko meistä pystyy elämänsä aikana löytämään minuudestaan enemmän kuin uskaltaa etsiä, entä moniko kykenee säilyttämään alkuperäisestä itsestään tuota kymmentäkään prosenttia? Moniko oivaltaisi, osaisi tai edes viitsisi yrittää?

Olisinko valinnut toisin, jos olisin tiennyt toisenlaisen totuuden? Tiedätkö sitä nytkään? Isäni kuoli kun olin kahdeksan. Kuolema sinällään ei ollut paha, ihmisiä kuoli silloinkin joka päivä. Itsemurha oli paha, koska sen taakse kätkeytyi niin paljon selittämättömyyksiä. Itsemurha tulee lähelle. Ihminen. Minä itse. Itsemurha. Itsemurha sulki isäni kansion. Äitini sulkeutui samaan kansioon. Minä jäin yksin ulkopuolelle. Lopullisesti vailla vastauksia. Lopullisesti yksin. Kunnes poika tuli, repi kansion auki ja pääsi katsomaan kiellettyä. Pääsi paljastamaan ja kertomaan. Minä sairastin, kunnes kipuni katosivat. Suljin kansion uudelleen. Ajattelin asiaa uudelleen. Hyväksyin uuden totuuden ja sain rauhan.

Isä kävi viime yönä unessani. Ensi kertaa näin hänet väreissä. Nyökkäsi, oli jotenkin pahoillaan ja sulautui takaisin mustavalkoisena kasvavaan taustaan. Minun tuli sellainen tunne, että saisin tyytyä kohtalooni, eikä se ollut enää pahaa tunnetta. Oli käännäyttävä ja palattava elämään, takaisin väreihin. Kuusen juurella istui outo mies. Hänen katseessaan ei ollut mitään.

Ei mitään.

Oulussa 19. marraskuuta 2009.

”jos kerran kaikki on mielikuvitusta, mihin jäi totuus?”

JK:

Sain ajatuksen tästä tarinasta ollessani istumassa eräessä seminaarissa, jossa kankaalle heijastettiin peräjälkeen useita vaikeaselkoisia kalvoja. Kalvoissa oli kuvia, värejä ja paljon tekstiä. Tajusin orjallisesti lukevani tekstiä samaa tahtia kuulijoiden edessä seisovan puhujan kanssa. Myös tajusin, etten lainkaan sisäistänyt itse asiaa. Olin paikalla, mutten ollut mukana. Jälkeenpäin yritin muistella, mistä puhuttiin ja mistä sovittiin. En muistanut. Harmitti. Jäin miettimään, heräsin ja aamuyöllä aloin kirjoittamaan Kipua.

Tarina todellakin on fiktiivinen, enkä tahdo syyllistää ketään mistään koskaan.

Heikki Pesämaa